Nazım Hikmet ve Bulgaristan

fahri erdinç

Nazım Hikmet ve Bulgaristan

Derliyen ve Türkçeye çeviren

FAHRİ ERDİNÇ

NAZIM HİKMET ve BULGARİSTAN

Fahri Erdinç

EVRENSEL DOSTLUK YAYINLARI

Ağaçlar duruyor, eski sıralar ölmüş
«Park Boris» «Hürriyet Parkı» olmuş
Sade seni düşündüm kestanenin altında
sade seni, yani Memedi,
sade seninle Memedi, yani memleketimi...

NAZIM HİKMET

SUNUŞ

Ülkemizin yüz akı sanatçılarından Nazım Hikmet'in Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'ndeki yaşantısı ilginçtir. Evrensel sanatçı Nazım Hikmet tüm sosyalist toplumlara olan tutkusunu Bulgaristan'da da duru ve engin biçimde sergilemiştir.

Nazım Hikmet ve Bulgaristan yapıtı yakın günlerde Bulgaristan'da Türkçe yayınlandı. Sofya Press tarafından yayına hazırlanan Balkan Devlet Basımevinde basılan yapıtın, halkımızla kapıkomşumuz Dimitrovlar arasındaki sağlam denebilecek gelişme düzeyinde bulunan Türk-Bulgar dostluğuna küçük bir katkıda bulunabileceğini umarız.

Nazım Hikmet çoğumuz için yabancı değildir. Ama O'nun gittiği her ülkede bıraktığı anılarının bilinmesi de gereklidir. Nazım Hikmet ve Bulgaristan yapıtı bu nedenle kitaplıklarımıza kazandırılmak istenmiştir.

Evrensel Dostluk Yayınları'nın okuyucuya ilettiği ilk kitap olan ve Sofya Press'in yayına hazırladığı yapıtı orijinalinden sunuyoruz.

Evrensel Dostluk Yayınları

NAZIM HİKMET
VE BULGARİSTAN

Büyük Türk yazarı, ünlü barış, demokrasi ve sosyalizm savaşçısı, Dünya Barış Konseyi Bürosu üyesi olan ve Uluslararası Barış Armağanı nişanına lâyık görülen Nazım Hikmet, Bulgaristana karşı sürekli ve sağlam bir ilgi göstermiş, Bulgaristan halkını bütün kalbiyle sayıp sevmiş, onun kültürüne ve tarihine büyük bir değer vermiştir.

Nazım Hikmet'in Bulgaristanla ilgili bu tutumu, onun sosyalist enternasyonalizminden, Marksist-Leninist dünya görüşünden, sosyalist inanışlarından ileri gelir. O özyurdunu, halkını, onun ilerici kültürünü ve demokratik geleneklerini bütün kalbiyle seven büyük bir yurtseverdir. Bu büyük yazar ve toplum adamı, aristokrat bir ailedendir. Fakat kendi sınıfını reddetmiş, sosyalist fikirlere dört elle sarılmış, Türk işçi sınıfının kürsü adamlarından ve savunucularından biri olmuştur Bunun içindir ki, büyük bir proleter yurtseveri olarak, her türlü ezgiye ve sömürüye karşı başkaldırmış ve bütün hayatını, bütün istidat ve kabiliyetini, hür, demokratik, bağımsız, sosyalist, Türkiye için mücadeleye adamıştır. O bütün ömrünce, işçi sınıfının ve Türk halkının bu dâvasını düşünerek yaşamış ve mücadele etmiştir. Güzel, arık, akıcı Türkçesiyle yarattığı ölümsüz eserleriyle Türk kültürünü daha da zenginleştirmiştir. Nazım Hikmet'in proleter yurtseverliği, düşmanı olduğu ve sürekli olarak mücadele ettiği burjuva milliyetçiliğine, şovinizme ve ırkçılığa yabancıdır. Onun yurtseverliği, Türk halkına ve anayurduna sonsuz sevgisi, özü bakımından, sosyalist enternasyonalizmiyle organik olarak bağlıdır.

Nazım Hikmet, bilimsel sosyalizmi, biricik ardıcıl öğreti ve uygulama olarak, ideoloji ve toplumsal-politik ideal olarak, gerek Türk halkının, gerekse bütün halkların ve tüm insanlığın biricik kurtuluş yolu olarak benimsedi.

"İnanıyorum ki," diyor N. Hikmet, "sosyalizmin yeryüzünde tam zaferiyle, tarih öncesi devirden çıkarak, tarih devrine girecek olan insanlığın mutluluğu başlıyacaktır. Ben sosyalizmi bu suretle gerek kendi halkımın, gerekse bütün halkların mutluluğu için biricik olanak sayıyorum. Bunun için de, halklara ve bütün halklara hizmetin en iyi şeklini de, sosyalizmin zaferine hizmette görüyorum."[1]

Nazım Hikmet, bir sosyalist olarak, bütün sosyalist ülkeleri ken-

[1] **Nazım Hikmet. Türk edebiyatında sosyalist gerçekçiliğe dair, "Doğu edebiyatlarında gerçekçiliğin yerleşmesi problemleri". Derleme. Moskova, 1964, s. 251.**

di anayurdu gibi seviyor. Sosyalist ülkeler arasında, her sosyalistin her enternasyonalistin ikinci vatanı olan Sovyetler Birliğini, Marksist-Leninist genel öğrenimini yaptığı. özellikle de edebi bilgi ve yeteneklerini geliştirdiği, mücadele alanına ilk ayak bastığı ve bütün ömrünce sürdürdüğü ilk sosyalist metanetini kazandığı, sosyalist gerçekçi bir proletarya yazarı ve savaşçısı olarak yetiştiği Sovyetler Birliğini en büyük tutkuyla seviyordu. Türkiyede onun hapisten kurtarılmasında Sovyet yurttaşlarının büyük hizmeti vardır. Kurtuluşundan sonra, çok geçmeden yurdundan ayrılmak zorunda kaldığı tarihten, hayatının son gününe kadar da Sovyetler Birliğinde kaldı, orada çalıştı.

Nazım Hikmet, bütün dünya emekçilerinin ilk sosyalist vatanı olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğine şükranını, beslediği sonsuz sevgiyi, çeşitli biçimlerde ve defalarca dile getirdi.

"Ben hayatımı, düşüncelerimin açıklığını, halkımın bağımsızlığı ve mutluluğu için, barış için mücadele olanaklarımı hep Sovyetler Birliğine borçluyum. Ben Marksist-Leninist teoriyi, halkların mutluluğunu öngören, onları komünizme, sağlam ve sürekli barışa götüren en biricik bilimi, Moskova'da Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde öğrendim."[2]

Nazım Hikmet Moskova hava alanına indiği anda, mikrofon önünde şunları söyledi :

"Ben şu anda birçok şeyler söylemek istediğim halde, konuşamıyacak kadar mutluyum. Hayatımı, hürriyetimi, iyi, doğru, güzel olan her şeyi, dünyayı sevmemi, bu büyük şehre, Moskovaya borçluyum. Ben kendimi Sovyetler Birliğinin evlâtlarından biri sayıyorum... Şahsıma gösterdiğiniz bu hârikulâde sıcak kabulü, her şeyden önce halkıma gösterilmiş bir kabul sayıyorum. Benim şahsımda selâmladığınız, her şeye rağmen mücadele azmiyle dolup taşan mazlum Türk halkıdır. Sizlere halkım adına teşekkür ederim..."[3]

Nazım Hikmet, Sovyetler Birliğinden sonra Bulgaristanı kendi sosyalist özyurdu saydığını şu sözlerle belirtti :

„Kendi yurdumdan ve Sovyetler Birliğinden başka, benim, Bulgaristanın şahsında bir özyurdum daha var!"[4]

Nazım Hikmet'in bu canlı ilgisi, Türk ve Bulgar halklarının komşuluğundan, kendisinin Bulgaristanı geçmişi ve bugünüyle, kültürü ve gelenekleriyle tanımasından, Bulgar proleter devrimci hare-

[2] **Nazım Hikmet, „Moskova'ya mektup", „Pravda", 28 Haz. 1951**

[3] **„Hikmet Moskova'da", „Pravda", 30 Haz. 1951**

[4] **Blaga Dimitrova, „Nazım Hikmet Bulgaristanda", BY yayını, Sofya, 1952, s. 126.**

ketiyle ve sosyalist kuruculuğu ile bağlantılarından ileri geliyordu.

Nazım Hikmet, örgütlü çalışan bir parti militanı ve devrimci olarak, vaktiyle, ideolojik sağlamlık ve metanetleriyle örnek tutulmaya değer bazı Bulgar sosyalistleriyle çalışma ve yakından tanışma olanağı bulmuştur. Bunların bazıları Türk proleter devrimci hareketine aktif olarak katılmış, bu çalışmada azim ve metanet örnekleri vermişler, kapitalizme karşı ortak savaşa hizmetleriyle katkıda bulunmuşlardır.

Şairin, Türkiye zindanlarında Bulgar sosyalistleriyle beraber hapisliği de vardır. Kendisi, Bulgaristan Komünist Partisine, Türk proleter devrimci hareketine Bulgar sosyalistlerinin yardımına, enternasyonalist davranışlarına büyük bir değer vermektedir.

Nazım Hikmet, Bulgar halkının kapitalizme karşı yürüttüğü kahramanlık dolu savaşları, kapitalist Türkiye koşullarının elverdiği kadar, basından izledi. Georgi Dimitrov'un Almanyada Leipzig dâvasında Hitlerci faşizmle titanik çarpışmasını yakından biliyordu. Georgi Dimitrov'un yiğitliği ve metanetiyle, Marksizmde, bilimsel sosyalizm ve devrimci toplumsal pratik için değerli bir katkı olarak, işlediği bazı yeni durumlarla Nazım Hikmet de kıvanç duyuyordu. Şair, bu yeni teorik unsurları Türkiye koşullarına uygulıyarak, faşizmi, pantürkizmi ve ırkçılığı açığa vurdu. Faşizme ve ırkçılığa karşı özel bir bilimsel derleme hazırladı. „Taranta Babu'ya mektuplar"ında (1935) hem İtalyan faşizmini, hem de Türk faşistlerini içyüzleriyle gösterdi. Bu eserinin önsözünde, ustalıkla biçimine getirerek, bir kahramanının diliyle, Georgi Dimitrov'un faşizm hakkındaki tanımlamasına da aynen yer verdi :

„Bazı muayyen şartlar altında, burjuva emperyalist, irtica saldırısının ilerlemesi faşizm biçimini alır. Faşizm, finans kapitalinin en mürteci, en şovinist ve en emperyalist unsurlarının açık, terörist diktasıdır. Faşizmi doğuran muayyen, tarihi şartların başlıcaları şunlardır : Kapitalist münasebetlerin kararsızlığı, deklâse olmuş sosyal unsurların çokluğu, şehir ve köy küçük burjuvazisinin ve geniş bir münevverlik yığınının yoksulluğa düşmesi, proletaryanın uyandırdığı dehşetli korku. . ."[5]

Hapisten çıktıktan ve Sovyetler Birliğine yerleştikten sonra, Bulgaristan Halk Cumhuriyetini iki defa, ziyaret eden Nazım Hikmet, bu fırsatlardan da yararlanarak, Bulgar sosyalistleriyle ilişki ve temaslarını genişletti, parti ve devlet yöneticilerinden birçoğu ile tanıştı, bilim, sanat ve kültür adamları arasında yeni dostlar edindi. Böylelikle, BKP'yi, Bulgaristan halkını, onun bugünkü hayat ve kül-

[5] **Blaga Dimitrova. „Nazım Hikmet Bulgaristanda", s. 125-126**

türünü daha yakından tanıma olanağını buldu.

Bulgaristana gelişinin ilk günü, Bulgaristan halkının önderi ve uluslararası işçi hareketinin büyük eylem adamlarından biri olan Georgi Dimitrov'un anıt-kabrine, saygı ve şükran ifadesi olarak bir çelenk koydu ve saygı duruşunda bulundu.

Nazım Hikmet Bulgaristan halkına kalben ısındı, onun kültürünü sevdi, benimsedi. Bulgar emekçilerinin kahramanlıklarla dolu savaşlariyle daima kıvanç duydu.

Nazım Hikmet daha hapislik yıllarında, İkinci Dünya Savaşı boyunca ve sonra Balkan Yarımadası ve dünya ölçüsündeki büyük olayları canlı bir ilgiyle izledi. Hapisten çıktıktan ve Türkiyeden ayrıldıktan sonra, Bulgaristana iki defa gelerek, memleketteki büyük devrimci değişimleri ve sosyalizm kuruculuğunu yakından gördü. Yalnız görmekle de kalmadı, 1951 yılı ziyaretinde sosyalizm kuruculuğuna kendisi de en aktif biçimde katıldı Bulgaristandaki gezisi boyunca, birçok şehir ve köy gördü, nice işletme, fabrika ve tarım işletmelerini ziyaret etti. Kimi yerde trenle, kimi yerde otomobille, kimi yerde de yaya olarak, Deliormanı ve Dobrucayı, Trakyayı ve Rodopları enine boyuna dolaştı. Bir yandan, özellikle Türk asıllı Bulgaristan yurttaşları arasında büyük bir toplumsal-politik çalışmayı da başardı. Bu ajitasyon ve aydınlatma çalışmasını rakamların diliyle belirtmek gerekirse, gezisi boyunca toplam olarak 150 bin kişinin katıldığı 20 miting, yersel parti yönetim gruplariyle 22 konuşma yaptı, birçok okula uğradı ve kendi eliyle iki yeni tarım kooperatif işletmesi kurdu. Ve böylece çalışarak tamamladığı ilk Bulgaristan gezisi, haklı olarak, onun „devrim seferi" olarak nitelendirildi.[6]

Bulgaristanı ikinci defa 1957'de Bulgar Yazarlar Birliğinin konuğu olarak ziyaret etti. Sağlık durumu iyi değildi. Karadeniz boyunda bir süre dinlendi. Sofyadan başka, bir süre Varna'da ve Balçik'ta kaldı. İki ziyareti arasında, Bulgaristan halkının hayatında yeni ve daha büyük değişmeler olmuştu. Sanayiin, köy ekonomisinin, ulusal kültürün gelişmesinde büyük başarılar kaydedilmişti. Halkın maddi ve mânevi refahı hissedilir derecede artmıştı. Nazım Hikmet ikinci ziyaretindeki ilk demecinde şunları söyledi :

„Beş yıllık bir ayrılıktan sonra yine güzel memleketinize gelmiş bulunuyorum. Bulgaristan benim de vatanım sayılır. Ben, bir sosyalist olarak, sosyalist memleketleri kendi yurdum gibi seviyorum."

Nazım Hikmet, sosyalist gerçekçi bir yazar, Marksist bir toplum adamı olarak, Bulgaristanda hayatın bütün alanlarında görülen değişmelerin devrimci karakterini gayet iyi anlıyordu. Dokuz Eylül

[6] **Blaga Dimitrova „Nazım Hikmet Bulgaristan'da" s. 125 - 126.**

Silâhlı Halk ayaklanması ile başlıyan sosyalist devrim Bulgaristan halkının tarihinde yeni bir devir açmıştı. Memlekette kralcı-faşist iktidar alaşağı edilmiş, kapitalizm ve sömürü boyunduruğu ebediyen kırılıp atılmış, devrimci halk iktidarı kurulmuştu. Sosyalist toplumda her türlü sosyal ve ulusal ezgiye son verilmişti. Bütün yurttaşlara, sosyal köken ve dinsel inanç farkı gözetilmeksizin, kanun karşısında eşit haklar tanınmıştı. Bu haklar anayasa ile garantilenmişti.

Bütün bunlara düzenlediği mitinglerde ve yaptığı konuşmalarda defalarca değinen Nazım Hikmet, Bulgaristan halkının, Sovyet halkı ile birlikte sosyalizmi kurma yolunda yürümekte olduğunu gördü. Sosyalizmin kurulması insanoğlunun en büyük mutluluğu, insanlığın en iyi evlâtlarının ideali ve emeliydi.

Sosyalist sanayileşme, sosyalist toplumu kurmanın temelini teşkil ediyordu. Nazım Hikmet memleketin bazı endüstri merkezlerine uğradı. Tanık olduğu hızla sanayileşme atılımları ve bu sanayileşmenin ürünlerinden biri olan Dimitrovgrat'taki yeni işletme ve fabrikalar karşısında duyduğu hayranlık sonsuzdu.

Nazım Hikmet, emekçi köylülere, bir an önce kooperatif işletmelerine girmelerini salık veriyordu Deliorman'da kendi eliyle iki yeni kooperatif işletmesi kurdu ve yaptığı konuşmalarla birçok tarım işletmesinin güçlenmesine yardım etti.

Sosyalist kuruculuk bütün memleketin çehresini değiştiriyor, nice şehirler hummalı bayındırlık çalışmalariyle âdeta yenibaştan kuruluyordu. Deliormanda ve Dobrucada, Rodoplarda ve Trakya ovasında, tüm memleket yüzeyinde sevinç dolu bir hayat filiz sürüyor, çiçekleniyordu. Dimitrovgrat, bu yepyeni şehir, yabansı bir kırın ortasında doğuvermişti. Nazım Hikmet bu şehir karşısındaki hayranlığını şöyle ifade etti : „İnsan, bizim gücümüze, hayatın gücüne, sosyalizmin gücüne daha çok inanmak için, gidip Dimitrov'un şehrini görmelidir!"[7]

Üretim araçları üzerinde, işletmeler ve fabrikalar üzerindeki genel halk mülkiyeti, toprak üzerindeki kooperatif mülkiyeti, bütün bu saydığımız köklü değişimlerin ekonomik temelini teşkil ediyordu. Nazım Hikmet bu konuda şunları söyledi : „Bulgaristanda sizin tarım kooperatif işletmelerinizde çalışan traktörler ve Sovyet biçerdöğer makineleri, yalnız toprağı değil, aynı zamanda insanların mutluluğunu işleyip hazırlamaktadır, çünkü halkın malıdırlar."[8]

[7] **Blaga Dimitrova. „Nazım Hikmet Bulgaristanda", s. 124.**
[8] **„Rabotnicesko delo", 2 Ekim 1951.**

Nazım Hikmet, Bulgar halkının ulusal çizgilerinin belirlenmesi, onun emekseverliği, toprak sevgisi ve dürüstlüğü karşısında hayrandı.[9] Bulgaristan Halk Cumhuriyetini bu topraklarda yaşıyan bütün yurttaşların vatanı saydığını her fırsatta tekrarladı. BHC'nin Türk asıllı yurttaşların da sosyalist vatanı olduğunu belirtti. Sosyalizmde her türlü burjuva milliyetçiliğinin, şovinizmin ve ırkçılığın. başka kökenli ahaliye karşı düşmanlık duygularının yeri yoktu. Sosyalizmde ulusal kökenleri değişik ahali arasında gerçek kardeşlik ilişkileri hâkimdi.[10] Bulgaristan halkının moral-politik birliği bu temel üzerinde gelişiyor, bütün BHC yurttaşları arasındaki dostluk, kardeşlik ve işbirliği giderek derinleşip genişliyordu.

N. Hikmet mânevi kültürü belirli bir toplum temeli üzerinde üstyapı sayıyordu. Ona göre, kültür, sosyal devrimlere bağımlı bir sorundu: bu kültür, geniş halk yığınlarının sömürücü toplumsal düzenlere karşı mücadelesine, daha güzel, insana yaraşır bir hayatın kurulmasına hizmet etmeliydi. Kültür mirası konusuna, edebiyat, sanat ve kültür sorunlarına N. Hikmet bu Marksist görüş açısından yanaşıyordu.

Nazım Hikmet, BHC'nde sosyalist kültürün devrimci özlüğünü, karakterini ve toplumsal fonksiyonlarını derinlemesine kavramıştı. Onun için sosyalist kültür, sosyalist devrimin yasal sonucu ve bir uzantısıydı.

Daha 1930 yıllarında, N. Hikmet, burjuvazinin devrim ile kültürü birbirinin karşısına koyma, devrimi yıkım ve kültürü yapım olarak gösterme denemelerini kesinlikle reddetti. Tam tersine, kültürü sosyal devrimin ifadesi, en yapıcı yanı sayan sanatçı, devrim ile kültür arasındaki organik birliği ispat etti. Aynı zamanda, kültürün büyük aktif toplumsal fonksiyonunu, sosyal devrimi çabuklaştırma, sömürücü toplumsal ilişkilerin bir an önce yokedilmesine ve yeni sosyalist toplumun kurulmasına yardım yanını ortaya çıkardı.

Nazım Hikmet 1930 yılında „Resimli Ay" dergisinde yayımlanan „Devrim ve kültür" başlıklı yazısında şöyle diyordu: „Maddi ve mânevi kültürün yükselmesi, daimi değişmelerin oluşma ifadesi olan kesintisiz bir gelişme ister. Yani kültürün yükselmesi, onun durmadan değişmesi ve daha yüksek gelişme aşamalarına ulaşması demektir. Fakat bu değişmeler devrimsel değişmelerin uzantısı değil de nedir? Ve devrim, toplumsal organizmin değişme sürecinin hızlanması ve kopması demek değil midir? İşte bunun için, mâhut bayların tutarsız iddialarına rağmen, devrim kültürün en yüksek, en yapıcı noktasıdır; çünkü tarihsel gelişme sürecinin derinleşmesini ve hızlanmasını ifade eder."

Nazım Hikmet, Bulgaristanda kültür devriminin tipolojisini, öz-

[9] **Blaga Dimitrova. Aynı kitap, s. 63**

[10] **Yine aynı kitap, s. 24.**

lüğünü, karakterini ve toplumsal fonksiyonlarını, sosyalist devrimle, sosyalist toplumsal-ekonomik kuruluşla doğru biçimde birleştirdi.

Kendisi vaktiyle şunları belirtiyordu: „Bizce, hareket, karşıtlıkların mücadelesinden doğar Daha yüksek aşamalara geçiş ise, sıçramalarla, yani devrimlerle olur. Devrimler prensipi bütün doğada, bütün yaşamda yürürlüktedir. Devrim, tarihte, bir tip kültürden, daha yüksek tipten bir diğer kültüre geçiş biçimidir. Bu nedenle, her devrim, kültür değerleri yaratmanın ifadesidir. Bir devrim ne kadar daha derin ve daha büyükse, kültür bakımından o kadar daha büyük önem taşır. Çünkü her devrim çarpışan karşıtlıkların bir çözümüdür ve dolayısiyle yeni biçimler yaratılması anlamına gelir. Öyle ki, bu suretle insanlar daha yüksek bir kültürel gelişme aşamasına ulaşırlar. Devrimin her zaferi kültürün zaferi anlamındadır" (Aynı dergi, aynı yazı, s.8.).

Sosyalist devrim Bulgaristanın tarihinde en büyük devrimdir. Dokuz Eylül Silâhlı Halk Ayklanması ve halk iktidarının kurulması, memlekette sosyalist kültürün politik önkoşullarını, sosyalist üretim tarzının yerleşmesi de ekonomik önkoşullarını yaratmıştır. Bu kültür bilimsel sosyalizmin temeline dayanmaktadır. Sosyalist kültürün kurulması, hayatın bütün alanlarını kapsıyan köklü bir kültür devrimidir. Bu o zamana kadarki kültürün mirasını eleştirmeli olarak benimseme, kültürde demokratik ve sosyalist unsurları daha ileri doğru geliştirme ve yeni sosyalist kültürü yaratma sürecidir.

Nazım Hikmet, Bulgaristanı her iki ziyaretinde, memleketimizin çeşitli kültür alanlarındaki büyük ulaşımlarını görmek olanağını buldu. Sosyalist Bulgaristanda bütün halkı kapsıyan parasız ulusal eğitimde, basın ve yayın hayatında, radyo yayımlarında, kentlerin ve köylerin bayındırılmasında, parasız sağlık yardımlarında, sanatta, bilimde ve teknikte ulaşlan başarılar onu çok sevindirdi. Başkent Sofya, anıtlariyle, mimarisiyle, parkları ve bahçeleriyle sanatçıyı hayran etti. İlk ziyareti boyunca, bilimsel eserlerle ve edebi yayınlarla yakından ilgilendi.

Nazım Hikmet, Bulgaristanda öğrenimin kökeni Türk ahali arasında da enine-boyuna geliştiğine tanık oldu. Türk ahalisinin geçmişteki acıklı öğrenim durumunu bildiği için, bu alanda 9 Eylül 1944 - ten sonra elde edilen başarıları gereği gibi değerlendirebildi. Memleket yüzeyinde, bu arada kökeni Türk yurttaşların bulundukları bölgelerde en ücra köylere kadar her yerde kurulan yepyeni okullar onunda gözlerini kamaştırdı.

Nazım Hikmet her iki ziyaretinde de ünlü Bulgar yazarlariyle tanıştı, onlarla toplu konuşmalar yaptı ve birçoğuyle yakın dost oldu. Türkiyeden çıktıktan sonra, Moskova'ya yerleşmesi üzerinden

çok geçmeden, o zaman Moskova'da bulunan Bulgar yazarlarından Slavço Vasev, G. Cagarov ve Blaga Dimitrova ile görüştü. Sonra Hristo Radevski, Bojilov, Vladimir Golev, Nikolay Tsonev'le ve daha birçoklariyle tanıştı.

Gerek kişisel temasları, gerekse okuduğu çeviriler yoluyle, Nazım Hikmet Bulgar edebiyatı hakkında bir fikir edinebildi ve büyük bir değer verdiği bu edebiyatı daha yakından tanımaya karar verdi.

Nazım Hikmet Türk burjuva ideologlarının ve edebiyat tarihçilerinin sahteciliklerini açığa vurmakta önemli bir rol oynadı ve Bulgar devrimci yazarlarının enternasyonalizmini şöyle belirtti :

„Türk şovinistleri Botev'in yaratıcılığını tahrif etmek istediler. Gerçi onun büyük şair olduğunu inkâr etmediler, fakat bütün Türklerin düşmanı olduğunu iddiaya kalkıştılar. Oysa, biz Türk sosyalistleri Botev'in eserlerini okuduk ve biliyoruz ki, Botev Türklerin düşmanı değil, dostudur."[11]

Nazım Hikmet'in mücadelesi ve şiiri, Bulgaristanda genç kuşak yazarları için bir esin kaynağı oldu. Eserleri memleketimizde Türkçe ve Bulgarca olarak yayımlandı ve yayımlanmaktadır.

G. Cagarov, B. Bojilov, B. Dimitrova, V. Golev vb. gibi ünlü Bulgar şairleri Nazım Hikmet'e büyük bir sevgi beslemektedirler.

Nazım Hikmet aktüel, anlamlı, toplumsal yükümlü sosyalist - gerçekçi bir edebiyat yanlısıdır. O daima edebiyatın hayatla, toplumsal mücadelelerle ve yeni toplum kuruculuğu ile canlı ilişkisini gözönünde bulundurur. Genç şairlere de daima hayatla gayet yakından bağlı olmayı öğütlemiştir.

Büyük sanatçının, Bulgar müziğine de ilgi gösterdiğini biliyoruz. Özellikle yeni kuruculuk şarkılarını çok sevmişti. Bulgar devrimci şarkılarını zaten Türkiyedeki hapislik yıllarından biliyordu. Kendisi bazı müzik güfteleri ve opera libreleri de yazmıştı, opera çevirileri de vardı. Memleketimize ilk gelişinde, müzik konusunda bir vesileyle şöyle demişti :

„— Şarkılarınızı herhalde istemeliyim. Cidden güzel yeni şarkılar yaratmışsınız. Ben sizin birçok devrimci şarkınıza Türkçe sözler yazdım. Bunlar Türkiyede bizim yoldaşlar arasında geniş ölçüde yaygındır. Bunların hele iki tanesi hapiste hiç dilimizden düşmü-

[11] **Sosyalist şair Nazım Hikmet'le konuşma, „Literaturen Front" gazetesi, 16 Ağustos 1951.**

yordu. Evet, şimdi de sizin yeni yapıcılık şarkılarınıza göre sözler yazmalıyım."

Bulgar mimarisinin başarıları ve mimari buluşların birçoğu Nazım Hikmet'in hoşuna gidiyordu. Bayındırlık atılımları içinde gördüğü kentler ve köyler, dağlarımızda ve Karadeniz boyunda kurulan yeni dinlenme evleri ve modern oteller onun üzerinde derin izlenimler bıraktı.

N. Hikmet Bulgaristanın yaşamını, adetlerini, halk sanatını da epeyce biliyordu. Gördüğü her şeyde, her sanat eserinde, halkın ince zevkini ve büyük ustalığını derhal bulup çıkarıyordu. Bulgar nakışlarına hayrandı „Türkiyede, evinde, bazı Bulgar nakışları vardır ve bunları gözbebeği gibi korumaktadır. Büyük şair, Bulgar nakışlarının kendine özgü ve eşsiz renk uyumunda, kanlı savaşlarda çelikleşmiş, acılar çekmiş, çetin, iyimser, duygulu, yiğit ve ince ruhlu bir halkın karakterini belirliyen özgün çizgilerin yansımasını görüyordu."[12]

Nazım Hikmet, geniş halk yığınlarını etkilemenin, sosyalist toplumu kurmanın güçlü araçları saydığı Bulgar edebiyatına, sanat ve kültürüne işte böylesine bir aşinalık gösteriyor ve saygı duyuyordu.

Nazım Hikmet Bulgaristana sadece sürekli bir ilgi göstermekle kalmadı, onu bazı eserlerinde de geniş ölçüde yansıttı. Onun gerek Bulgar halkının geçmişteki devrimci savaşlarından bazı epizotları, gerekse sosyalizm kuruculuğunu ve ülkemizin doğal güzelliklerini eserlerinde konu edinip içtenlikle yansıttığını görüyoruz.

Sanatçının „Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı" (1936) adlı eserinde, olayların bir kısmı da Ağaç Denizi'nde (eski Deliorman'da) geçer. Bu destanda, feodalizmin pençesindeki köylülerin, XV. yüzyıl başlarında Osmanlı Sultanlarının ve egemen derebeyi sınıfının zorbalık, ezgi ve sömürüsüne karşı büyük isyanının devrimci romatizmi buram buram tüter. Devrimci filozof, ütopist sosyalist ve halk önderi Şeyh Bedreddin bu köylü ayaklanmasının başına geçer. Ayaklanma kısa zamanda Küçük Asya'nın (Anadolu) batı yakasında ve Balkan Yarımadası'nda birçok bölgeleri kapsar. Aydın bölgesinde isyancıların önünde yürüyen Börklüce Mustafa ve Manisa bölgesinde isyanı yöneten Torlak Kemal, derebeylik köylülerinin bağrından çıkıp gelen bu iki yiğit, Bedreddin'e inanışlariyle, devrimci halk temsilcileri düzeyine yükselirler. Bedreddin de Karadeniz yoluyle Bulgarya'da Ağaç Denizi'ne (Deliorman'a) geçer.

Destanda süje hattının gelişmesi boyunca, isyancılar, kurtar-

[12] **Sosyalist şair Nazım Hikmet'le konuşma. „Literaturen Front" gazetesi, 16 Ağustos 1951.**

dıkları bölgelerde derebeylik egemenliğine, ezgi ve sömürüye son verirler. Üretim aracı olan toprak, maddi ve manevi nimetler, genel mülkiyet haline getirilir. Öyle ki, sofistik panteizm[13] temeli üzerinde, feodal düzenle savaşta ve birlikte sürülen hayat ortamında, bütün insanlar arasında, Türkler, Rumlar, Bulgarlar vb. arasında, ulusal ve dinsel mensubiyetlerine bakılmaksızın, sağlam bir dostluk, kardeşlik, eşitlik, uyum ve iyi geçim ilişkileri kurulur.

Bedreddin'in geçişinden sonra, Deliorman artık Balkan Yarımadası'nın ve Anadolu'nun büyük köylü ayaklanması devrimci karargâhı haline gelir. Köylü ordusu, ulus ve din farkı gözetilmeden, zalim derebeylerine karşı savaş buradan yönetilir. İsyancılar çiftlik beylerinin ekinini yakar, mülk sahiplerinin işçileri olan çıraklar ve reaya, feodal kölelik zincirlerini kırıp atarlar.

Küçük Asya feodal köylülerin isyanı nihayet kılıç ve kanla bastırılır. Bedreddin Simavi'yi Sultanın adamları bir hileyle Deliorman'daki karargâhından kaçırırlar. Bedreddin, o zaman Mehmed I.'in bulunduğu Serez'de asılır. Börklüce Mustafa'yı deve üstünde çarmıha gererler. Torlak Kemal de Manisa'da öldürülür.

Nazım Hikmet bu lirik-epik destanında özgün düşünsel-estetik buluş ve çözümlere ulaşır. Bu bir büyük sanat eseridir. Destanda tarih ile çağdaşlık, devrimci gelenekler ile aktüel sosyal savaş organik biçimde örülür ve kesişirler. Her mısrada ve her bölümde o devir dile gelir, dipdiri insan karakterleri canlanır.

N. Hikmet, bu destanda, baştanbaşa, feodal ezgi ve sömürüye karşı halkça girişilen savaşın yüceliğini, feodal düzen köylülerinin devrimci hareketindeki yükselişi, hep birlikte, kolektif çalışmanın verdiği mutluluk, refah ve sevinci, toprağı hep beraber sürmenin, maddi nimetleri bölüşmenin, ballı incirlerin tadını, değişik uluslardan ve başka başka dinlere inanan insanlar arasında sarsılmaz dostluğu, kardeşliği ve geçimi büyük bir ustalıkla dile getirir. Sonra köylü ayaklanmasının bastırılmasından duyulan acı ve kederi, kurban giden nice halk kahramanlarına şükran ve saygı hislerini yansıtır.

Nazım Hikmet'in Bulgar devrimci hareketini de yansıttığı diğer eseri „Kan konuşmaz" adlı romanıdır. Sanatçının 1935'te yazdığı bu eseri ilkönce 1936'da „Son Posta gazetesinde tefrika edildi. Fakat devrimsel-düşünsel yönü ve nice maskeleri sıyırıp indiren açımlayıcı karakterinden ötürü kitap halinde ancak 1965 yılında yayımlanabildi.

[13] **Sofist (tasavvuf felsefesine bağlı) görüşle, doğayı tanrılaştırma öğretisi. Not. red.**

„Kan konuşmaz" Türk sosyalist-gerçekçi romanının ilk yapıtlarından biridir. Bu romanın, bir bakıma, Türk düzyazısı için, Sovyet edebiyatında M. Gorki'nin „Ana" romanı kadar önem taşıdığını söyleyebiliriz. Bu romanla Nikolay Ostrovski'nin „Çelik nasıl sertleşti?" adlı romanı arasında bazı bakımlardan ilişkiler kurmak da mümkündür.

„Kan konuşmaz", Türkiyede işçi ve sosyalist hareketinin doğuşunu ve gelişme aşamalarını dile getiren bir romandır. İşçi sınıfının, emekçilerin ve halk aydınlarının ekonomik, politik ve ideolojik alanlardaki mücadelesinin çeşitli biçimlerini gözler önüne sermektedir. Yazar, anti-feodal ve anti-emperyalist harekete de değinmektedir. Bu mücadele Türk devrimcileri Bulgar işçi ve sosyalist hareketinin de desteğini görmektedirler.

„Kan konuşmaz" fikir ve anlamca iç ve dış gericiliğe karşı yöneltilmiştir. Bu bakımdan, tüm roman, pantürkizm, ırkçılık ve faşizm ideolojisiyle şiddetli bir diyalogtur. Bu diyalog sonuç olarak Marksist ideolojinin doğruluk ve üstünlüğünü ispat eder.

Romanda, toplumdan alınma tipler. Türk toplumunun çeşitli sosyal sınıf, tabaka ve zümrelerinin temsilcileri büyük bir galeri meydana getirirler. Günümüzün önder kahramanları olarak portreleri çizilen Nuri ustalar, işçi Sait'ler, genç avukat Ömer'ler ve daha birçokları Türk edebiyatı için değerli birer kazanımdırlar. Küçük burjuva sosyalist aydını temsilcisi olarak tanıdığımız Cemal, bütün benzerlerini genelliyen tipik bir karakteri canlandırmaktadır.

„Kan konuşmaz" da, Bulgar sosyalisti Stoyan'ın birkaç epizot boyunca belirlenen geniş bir yeri vardır. Romanın ayrı bir bölümü de onun adını taşımaktadır. O Türkiyede Bulgar sosyalist hareketinin tecrübe, bilgelik ve geleneklerinin, fikir bakımından sağlamlık ve metanetinin iletkeni olmakta, işçi sınıfının en yetkin çizgilerini canlandırmaktadır. Stoyan Türk toplumunda devrimci harekete aktif olarak katılır. İç feodal gericiliğe karşı, Birinci Dünya Savaşı sonunda İstanbula ve Anadolunun birçok kısımlarına yerleşmiş olan Batı Avrupalı işgalcilere karşı olanca gücüyle mücadele eder. İşçilerin grevlerine katılır, geniş halk yığınlarının örgütlenmesine yardım eder, ajitasyon ve propaganda eylemi yürütür, bilimsel sosyalizm fikirlerini yaymaya çalışır. O bir proletarya enternasyonalistidir. Onu sınıf menfaatlerinin, hedeflerin ve fikirlerin ortak oluşu, Türk işçilerine, köylülerine ve halk aydınlarına bağlar. Her konuşması ve eylemi, onun ruh zenginliğini, büyük insanseverliğini, ideolojik metanetini ve sarsılmaz azmini ortaya koyar. Bunun için Türk emekçilerinin sevgisini kazanır. O kadar ki, dindar insanlar

bile, kapıldıkları peşin yargıları aşarak, onu candan severler.

Romanda, Stoyan, 1920 yılları ortalarına doğru devrimci eyleminden ötürü Türk burjuva yöneticileri tarafından sınırdışı edilerek Bulgaristana gönderilir. O zaman, Türkiyede olduğu gibi, kapitalist Bulgaristan'da da burjuva yöneticilerinin kovuşturmaları soluk aldırmaz. Stoyan polisin eline geçer ve hapse düşer. Ağır işkencelere uğrar, hiçbir yılgınlık göstermez ve kahramanca ölür.

Nazım Hikmet, bu romanda, Bulgar devrimcilerinin sosyalizm davasına candan bağlılık ve adanmışlığını, sosyal ve ulusal ezgiye karşı kapitalizme ve emperyalizme karşı yürüttükleri amansız mücadeleyi, Türk işçi ve sosyalizt hareketine gösterdikleri yardım ve desteği, onların proleter yurtseverlik ve sosyalist enternasyonalizmini Stoyan'ın kişiliğinde anıtlaştırır. Türkiye işçi sınıfının, emekçi köylülerinin ve halk aydınlarının, Bulgar işçi hareketine karşı, Bulgaristan Komünist Partisine ve Bulgar halkına karşı besledikleri şükran duygularını, derin saygı ve sevgiyi dile getirir.

Nazım Hikmet „Kan konuşmaz" romanının materyalini Türk toplumunun hayatından alıyor. Kahramanların hemen hemen hepsinin prototipleri vardır. Stoyan'ın da prototipi vardır. Nazım Hikmet, kendisinin de defalarca itiraf ettiği gibi, bazı Bulgar sosyalistleriyle tanışmış, çalışmış ve birlikte hapis yatmıştır. Romandaki kahramanlardan birçoğunun canlı, parlak ve inandırıcı kişilikleri de bir dereceye kadar bununla açıklanabilir.

Nazım Hikmet romanına taban olan bu reel materyali sosyalist gerçekçilik açısından değerlendirmiş, üstün kabiliyetiyle güçlü bir yapıt meydana getirerek, Türk edebiyatını yeni düşünsel-estetik değerlerle zenginleştirmiştir.

Nazım Hikmet 1957 yılında ikinci gelişinde Bulgaristanla ilgili 13 şiir yazdı. Bunlara „Bulgaristan şiirleri" dizisi de diyebiliriz. Şair, bunların 10 tanesini 24 Mayıs-2 Haziran günlerinde Varna'da, 3 tanesini de 1 Temmuz 1957 günü Balçık'ta yazdı. Bunların her birinde ayrı motif ve problemleri işlemiş olsa da, dizinin tümü, şairin memleketimizden, halkımızın gösterdiği konukseverlikten duyduğu hoşnutluk, coşkunluk ve mutluluğu, tanık olduğu sosyalizm kuruculuğu karşısındaki heyecanını ve Bulgaristanın doğal güzelliklerine hayranlık duygularını yansıtır. Her şiirin yansıttığı bu iyimser, sevinçli ve mutlu duygulanmalar, bir yandan sanatçıyı içten içe kemiren düşüncelerle, Türk emekçi halkının ağır durumuna ilişkin endişelerle, çok sevdiği yurdundan ve yakınlarından ayrı düşmenin acı kederiyle gölgelenir ve örülür gider.

Bu şiirlerden üçü Bulgaristan başkenti Sofya ile ilgilidir. Şairin Varna'da meydana getirdiği bu üç şiir, başkent Sofyanın esintisini taşır. Sofya'daki iç yaşantılarını ve bunların yarattığı çağrışımları dile getirir.

24 Mayıs 1957 günü yazdığı „Sofya'dan" başlıklı şiirin, Sofya'da bulunmanın mutluluğu ve yurttan, İstanbul'dan ayrı olmanın mutsuzluğu gibi iki temel motif üzerinde kurulduğunu görürüz. Önce ıhlamur kokuları, yeşil meydanlar, şen-şakrak akşam gezileri gibi birkaç tipik ayrıntı, çiçeğe durmuş ağaç misali bahara bürünen Sofya'nın tablosunu çiziverir. Şair, şehirlerin büyüklüğünü belirliyecek kendine özgü bir ölçüt ortaya koyar: Şehirler caddeleriyle değil, anıtını diktiği sanatçıları, şairleriyle büyük olur. Bulgaristan başkenti de böylece büyük şehirdir. Bazı şeyler, özellikle akşam gezileri, ona, İstanbul'da Şehzadebaşı'ndaki bir zamanki ramazan akşamlarını, piyasa vakitlerini hatırlatır. Lirik kahraman her şeyiyle içini ısıtan sılasını düşünerek kederlenir.

Nazım Hikmet bütün bunları, kendi eşine seslendiği içtenlik dolu, sıcak bir monologla verir. Kaldı ki, eşi Sofya'da doğmuş ve çocukluğunun ilk yılları Sofya'da geçmiştir Tek sözle, N. Hikmet „kardeş evi"nde bulunduğundan ötürü memnundur, mutludur. Fakat yine de İstanbulu unutamaz, unutamadığını söyler.

11 Haziran 1957 günü yazdığı „ Münevverden mektup aldım, diyorki" başlıklı şiir, şairin eşinin İstanbuldan gönderdiği lirik bir cevap biçiminde işlenmiştir. Yukarıda dediğimiz gibi, eşi Sofyalıdır. İlk çocukluk yıllarının burada geçtiğini söyler. Hattâ biraz Bulgarca da bildiğini hatırlar. Şiir bu motiflerle bizi 40 yıl önceki Sofyaya götürür. O zamanların üç-dört yaşındaki kız çocuğu için, Sofya, „Boris Parkı" gibi, kestane ağaçları, park yolları, sıralar, bol güneş ve bol aydınlık gibi çizgilerle canlanır. Ne var ki, bu eski anılar bugünkü ayrılık acısiyle kesişir. Artık onun biricik arzusu Nazım tarafından düşünülmektir.

Mektup-şiir biçimindeki bu lirik diyalogu, yine 11 Haziran 1957 günlü „Münevvere mektup yazdım, dedim ki" başlıklı şiir tamamlamaktadır. N. Hikmet eşinin arzusunu nasıl yerine getirdiğini birçak ayrıntıyle bildirmektedir. Bu arada „Boris Parkı" nın artık „Hürriyet Parkı" olduğunu söyliyerek, Sofyadaki büyük devrimci değişimi de tek çizgiyle yansıtmış olur.

Nazım. Hikmet'in şiirinde sevgi, kendisini eşine ve oğlu Mehmed'e bağlıyan güçlü duygular, memleketine ve halkına karşı beslediği büyük sevgiyle katışarak organik bir bütün meydana getirir. Onun şiirinde, eşine, çocuğuna, memleketine, halkına, insanlığa

karşı beslediği hislerin, tümüyle yaşamın böyle biricik ve bütünsel bir duyguda örülüp bağdaşması, bir diyalektik birlik meydana getirmesi, büyük şair Mevlâna Celâleddin Rumi'yi hatırlatır (1197 - 1272). Fakat bu şiirsel kavrayış Mevlâna'da ortaçağ sofistik panteizmi temeline dayanırken, N. Hikmette diyalektik materyalist bir temele, dünyayı, toplumu ve düşünüşü Marksisçe anlama temeline oturur. Bu nitelik, şiire, edebiyata, sanata, ölçümü olanaksız boyutlar ve ufuklar kazandırır.

Büyük şairin Varna ve Balçik şiirleri, Bulgaristan Karadeniz boylarının atmosferi, doğası, denizi, güneşi, günlük çalışma ve yaşamiyle dopdoludur. Bu denizin öteleri, „karşı yaka" Nazım Hikmet'in yurdudur, Boğazlar ve İstanbul'dur. Bu durum, şiirin lirik kahramanını doğrudan doğruya memleketinin acı gerçekleriyle, Türk halkının çilesi ve mücadelesiyle temasa getirir. Artık „beri yaka" da her olay, her yaşantı, onu çağrışımlarla özyurduna ilişkin anılara götürür.

1957'de Karadeniz boyunda dinlendiği günlerde N. Hikmet ciddden hastaydı Yürek hastalığının her an acı bir süpriz yapması ihtimali vardı. Bu tehdit altındaki duygulanmaları haklı bir keder halinde birçok şiirinin dokusuna sindi. 6 Haziran 1957 tarihini taşıyan „Dikili taşlar" başlıklı şiiri de bunlardan biridir.

1957 nin 1 Temmuz günü yazdığı „Mavi liman" şiiri de buna benzer bir ruh halini yansıtır. Büyük bir sevginin, büyük bir ayrılığın büyük duygusunu sığdırdığı bu küçücük şiirinde, N. Hikmet bir kaptana seslenir, ona çok yorgun olduğunu söyler; yüreği böylesine hastayken, özlediği limana dönmeyi, emelinin gerçekleştiği, yani Türkiyede de sosyalizmin kurulmaya başlandığı günü görmeyi bekliyebileceğinden şüphe ettiğini belirtir.

Ne var ki, bunlar kederin bir ara ağır bastığı geçici yaşantılardır. Buna karşılık, Karadeniz boyunda yazdığı öteki şiirlerinde sarsılmaz inancının güçlü esintisi hissedilir, buram buram iyimserlik tüter. İnanç ve iyimserlik, bu şiirlerde sevinçle, mutlulukla birleşir; Bulgar halkına ve Bulgaristana karşı dostluk ve kardeşlik duygulariyle örülür.

Nazım Hikmet Bulgaristanda kendisini halkına ve yurduna gayet yakın hisseder. Memleketimizde kurulmasına tanık olduğu hür hayat, sosyalist toplum ve Bulgar halkının yaşam ve törece yakınlığı da onun mutluluğunun bir kaynağıdır. 3 Haziran 1957 tarihini taşıyan „Balkon" başlıklı şiiri işte bu mutluluğu yansıtır. Nazım Hikmet Varna sayfiyesinde dinlenmektedir. Göğün ve denizin mavisi, aydın-

lık, kumsal, ağaçlar, yeşillik, her şey, her şey onu sevindirmektedir. Havaya kırmızı güllerin kokusu sinmiştir. Yükseklerde kırlangıçlar uçuşur. Çevre, dinlenmeye gelmiş özgür insanlarla doludur. Oturduğu tertemiz sofra ve Bulgar yemekleri de şaire Türk mutfağını ansıtır. Son dizeler, yurdunun dışında, bu sürgün hayatında, sosyalist Bulgaristanda böylesine sıcak kardeşçe bir kabul görmenin değme bir mutluluk olduğunu söyler.

Nazım Hikmet'in sosyalist Bulgaristanın konuğu olmaktan duyduğu hoşnutluk, sevinç ve mutluluk, 6 Haziran günü yazdığı „Sofya" başlıklı şiirinde tam bir coşku ve hayranlık düzeyine ulaşır. „Muhacir ve hasta" şair, konuğu bulunduğu sosyalist Bulgaristanın özgür hayatında teselli bulur. Burada şarkıların, törelerin, âdetlerin yakınlığı, onu bu özgür hayata daha fazla ısındırır.

İşte, Nazım Hikmet, Bulgaristanı olanca güzellikleriyle, geçmişi ve bugünüyle, sosyalist toplumun vaadettiği daha aydın yarınlarıyle böylesine coşku içinde yansıtan eserler yazarak Bulgar halkının da kalbini kazandı. Bulgaristanda onun çok yaygın bir ünü vardır. Birçok eseri Bulgarcaya çevirmiştir. Şiiri her yerde ilgiyle okunur, kendisi saygı ve sevgiyle anılır. Piyesleri („Enayi", „Damokles'in kılıcı" vb.) Bulgar tiyatrolarında sahnelenmiş ve yüzlerce defa temsil edilmiştir. Filme alınan eserleri, özellikle „Bir aşk masalı", Bulgar sinema seyircileri tarafından da büyük bir takdirle karşılanmıştır. Halen toplu eserlerin Türkçe olarak yayımlanmasına devam edilmektedir.

*

Kısacası, Nazım Hikmet bir proletarya yurtseveri ve sosyalist enternasyonalist olarak, Bulgaristana candan bir sevgiyle bağlandı. Bulgar halkını, bu halkın ulusal ve sosyal kurtuluş uğrunda kahramanlıklarla dolu savaşlarını yakından tanıyıp öğrendi. Bulgar işçi ve sosyalist hareketi temsilcileriyle yakın ilişki ve temaslarda bulundu. Sosyalist yurdumuza daima derin saygı, sevgi, şükran hisleri besledi. Tek sözle, sosyalist Bulgaristanın bugününde kendi yurdunun yarınını gördü.

İBRAHİM TATARLI
(Türkolog)

Bulgaristan'la ilgili Şiirleri

SOFYA'DAN

Sofya'ya bir bahar günü girdim, şekerim.
Ihlamur kokuyor doğduğun şehir.
Dünyayı sensiz dolaşıyorum,
böyle imiş kaderim,
elden ne gelir...
Sofyada ağaç duvardan önce, duvardan güzel.
Sofyada ağaçla insan karışmış birbirine,
hele kavak,
nerdeyse odaya girip
kırmızı kilime oturacak...
Sofya şehri büyük mü?
Şehirler, gülüm, caddeleriyle değil,
anıtını diktiği şairleriyle büyük oluyor.
Sofya büyük şehir...
Burda akşam deyince dökülüyor sokağa millet,
çoluğu çocuğu, genci ihtiyarı,
bir gülüşme, bir uğultu, bir gürültü, bir kıyamet
bir aşağı, bir yukarı,
yanyana, kolkola, elele...
İstanbulda da Şehzadebaşında ramazan geceleri
— sen o devre yetişmedin Münevver —
piyasa edilirdi tıpkı boyle.
Yok... Geçti o geceler...
Şimdi İstanbulda olsam
aklıma mı gelirdi onları aramak?
Ama İstanbuldan uzak
her şeyi arıyorum,
Üsküdar cezaevinin görüşme yerini bile...
Sofyaya bir bahar günü girdim, şekerim.
Ihlamur kokuyor doğduğun şehir.
Bilmediğin gibi ağırladı beni hemşerilerin.
Doğduğun şehir kardeş evim bugün.
Ama kendi evin kardeş evinde bile unutulmuyor.
Şu gurbetlik zor zanaat zor...

24 Mayıs 1957, Varna.

Sofya, Halk Meclisi alanı

MÜNEVVER'DEN MEKTUP ALDIM, DİYOR Kİ :

Anlat bana doğduğum şehri, Nazım.
Sofyadan pek küçükken çıkmışım
ama Bulgarca bilirmişim...

Sofya nasıl şehir?
Dinlerdim anamdan,
Sofya ufacıkmış,
büyümüştür,
düşün,

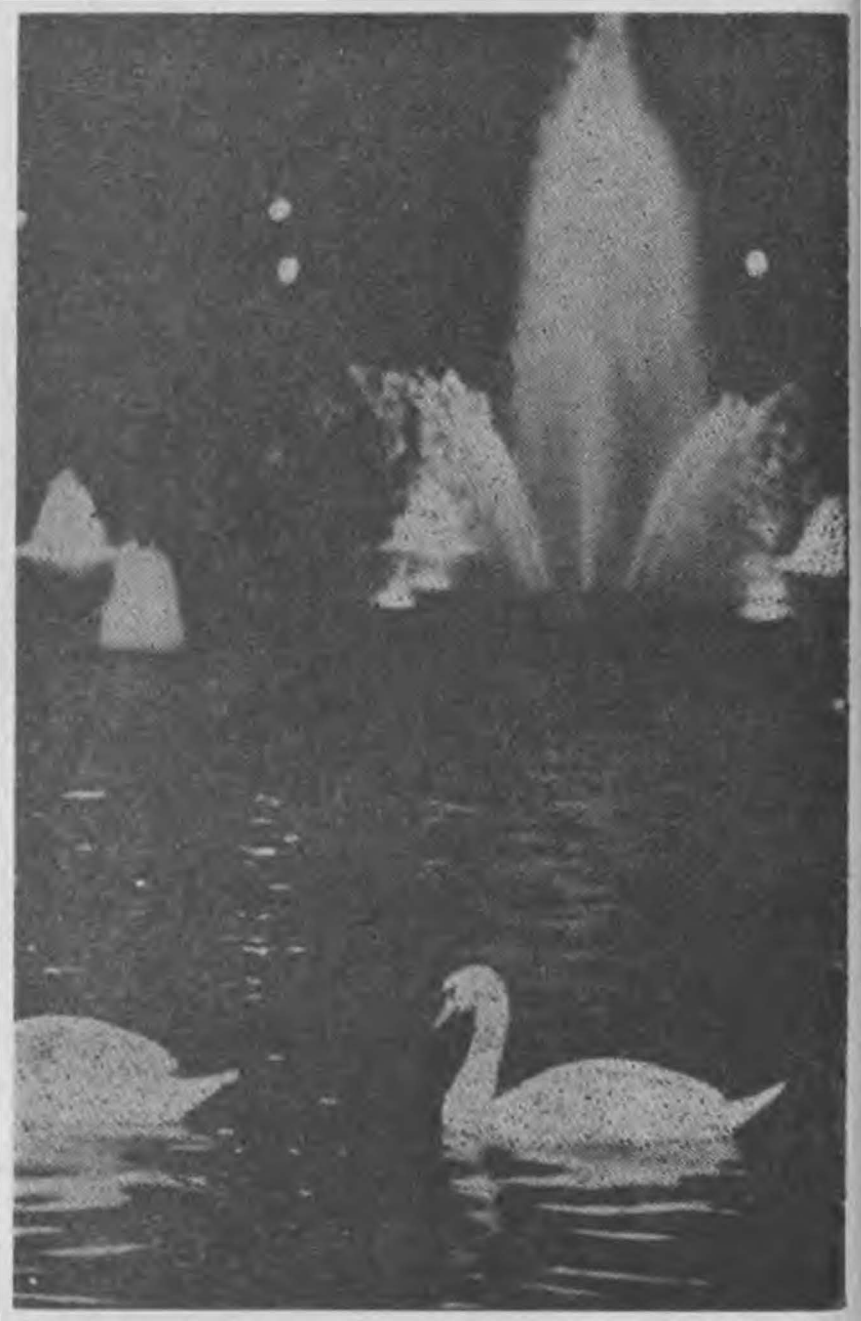
kırk bir sene geçmiş.
Bir „Park Boris" varmış o zaman.
Dadım sabahları götürürmüş beni.
Sofyanın en büyük parkı olacak.
Orda resimlerim çekilmiş, durur.
Bol güneşli, bol gölgeli bir park.
Git, orda otur.
Belki rastlarsın önünde oynadığım sıraya.
Ama sıralar kırk yıl dayanmaz ya,
onlar da çürüyüp değiştirilmiştir.
En iyisi ağaçlar,
ağaçlar anılardan uzun yaşar.
Git, orda en yaşlı kestaneni altında otur bir gün.
Her şeyi unut,
ayrılığımızı bile,
sade beni düşün...

MÜNEVVER'E MEKTUP YAZDIM, DEDİM Kİ :

Ağaçlar duruyor, eski sıralar ölmüş.
„Park Boris" „Hürriyet Parkı" olmuş.
Sade seni düşündüm kestanenin altında,
sade seni, yani Memedi,
sade seninle Memedi, yani memleketimi...

2 Haziran 1957, Varna.

Sofya, geceleyin "Hürriyet Parkı"

Varna «Altın kum» sayfiyesi

VAPUR

Yürek değil be, çarıkmış bu, manda gönünden,
teper ha babam teper,

paralanmaz,
teper taşlı yolları.

Bir vapur geçer Varna önünden,
uy Karadenizin gümüş telleri,
bir vapur geçer Boğaz'a doğru.
Nazım usullacık okşar vapuru,
yanar elleri. . .

27 Mayıs 1957, Varna.

Varna. «Oğlum sana sesleniyorum!»

MEMET

Karşı yaka memleket,
sesleniyorum Varna'dan,
işitiyor musun,
Memet, Memet.
Karadeniz akıyor durmadan,
deli hasret, deli hasret,
oğlum, sana sesleniyorum, işitiyor musun,
Memet!... Memet!..

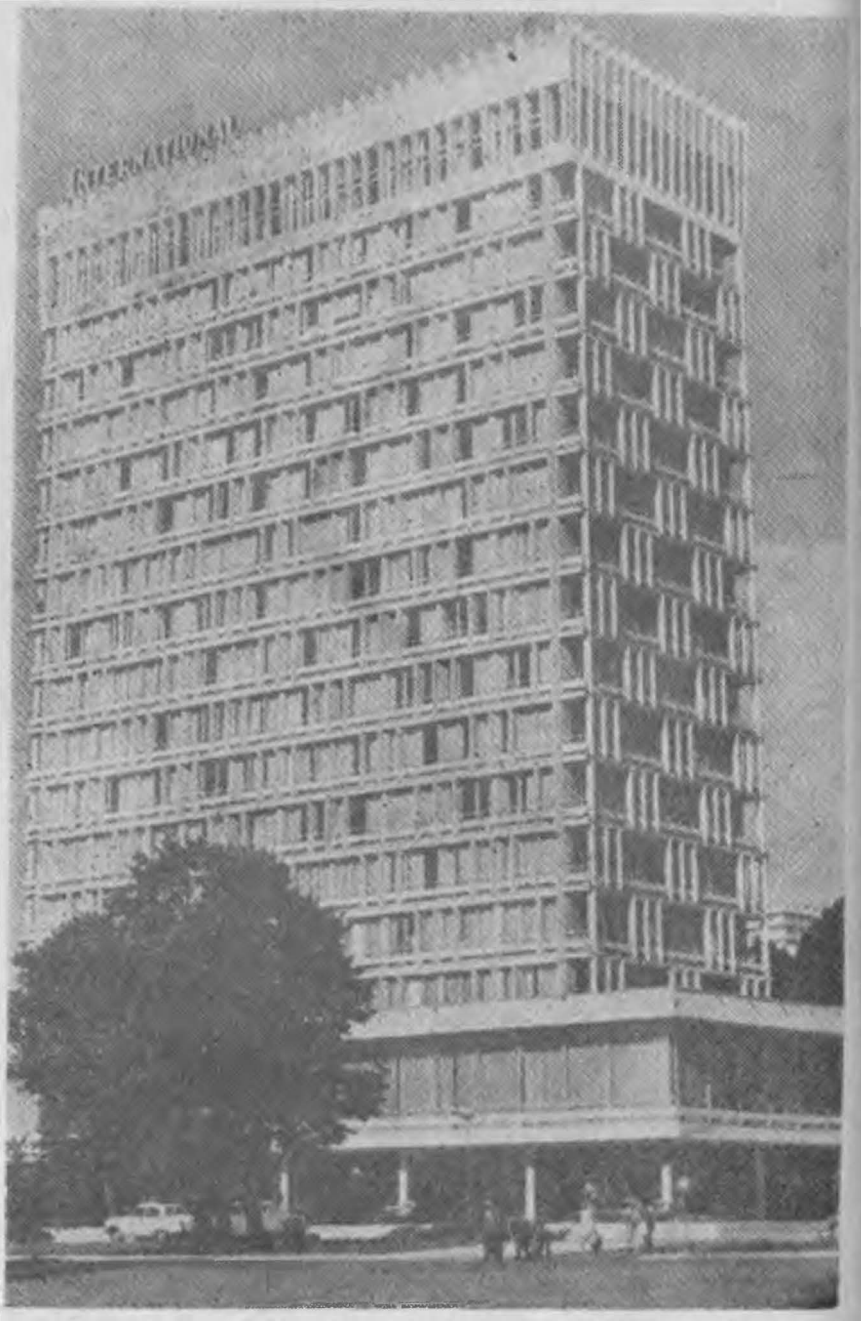
29 Mayıs 1957, Varna.

BOR OTELİ

Şu Varnada uyumanın yolu yok geceleri
uyumanın yolu yok;
yıldızların bolluğundan,
yakınlığından, parlaklığından,
kumlukta hışırtısından ölü dalgaların,
sedefleriyle,
çakıllarıyla,
tuzlu yosunlarıyla hışırtısı;
denizde bir yürek gibi atan motor sesinden,
odamı dolduran hâtıralardan :
İstanbuldan çıkıp
Boğazı geçip
odamı dolduran hâtıralar,
kimisinin gözü yeşil,
kimisinin bilekleri kelepçeli,
kimisinin bir mendil var elinde,
lavanta çiçeği kokuyor mendil.
Şu Varnada uyumanın yolu yok, gülüm,
şu Varnada Bor Oteli'nde.

2 Haziran 1957, Varna.

..Enternasyonal' Oteli

BALKON

Kurort-Varnada, Balkan-Turistte balkondan bakıyorum.
Yol, ağaçlar,
ağaçlardan sonra kum,
ötesi gökle deniz olacak,
yok,
ne gök, ne deniz,
kumun ötesi yalın ışık,
ışık uçsuz bucaksız.
Havada bir de gül kokusu var,
yanıyor insanın genzi.
Gülleri görmüyorum,
ama belli kokularından
hepsi kos kocaman
hepsi kıpkırmızı.
Lehli turistler plâja iniyor,
sarışın, pembe, çıplak.
Tepemde bir kırlangıç dönüyor,
kanatları kara, göğsü ak.
Arıya benzer yeri yok, ama
yine de benziyor arıya.
Bir kaybolup, bir görünüyor,
iniyor, çıkıyor cıvıldıyarak
kendi cıvıltısıyla sarhoş.
Mavi çanakta cacık.
Peynirli pide getirdiler
— İstanbuldayım sanki —
peynirli pide getirdiler,
susamlı, sıcak sıcak, yumuşacık.
Varnada bu yaz günü,
çok hasta, çok muhacir şair için bile,
bütün büyük lâflardan uzak
bir bahtiyarlık — yaşamak. . .

3 Haziran 1957, Varna.

„Altın Kum" Plajına bir bakış

Plâjda bir konuşma

VARNA ŞİİRLERİNDEN

Burda yeşil biber
acı mı, acı.
Acı mı acı
burda türküler.
Bana da böylesi gerek,
of, of,
böylesi gerek.
Yanıp tutuştum, of, of.
Yanıp tutuştu yürek.

5 Haziran 1957, Varna.

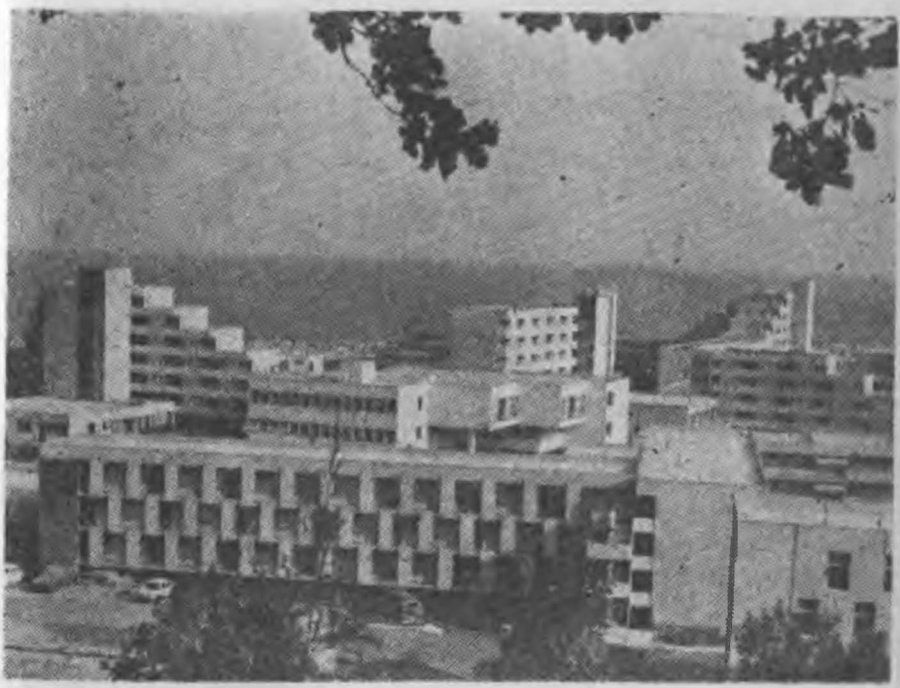

Arkadaş sofrasında

SOFRA

Şu Varna deli etti beni,
divane etti.
Domates, yeşil biber, kalkan tavası,
radyoda „Ha uşaklar", Karadeniz havası,
rakı kadehte arslan sütü, anason,
uy anason kokusu,
ahbapça, kardeşçe konuşulan dilim...
A be islâh be, islâh be halim...
Şu Varna deli etti beni,
divane etti...

6 Haziran 1957, Varna.

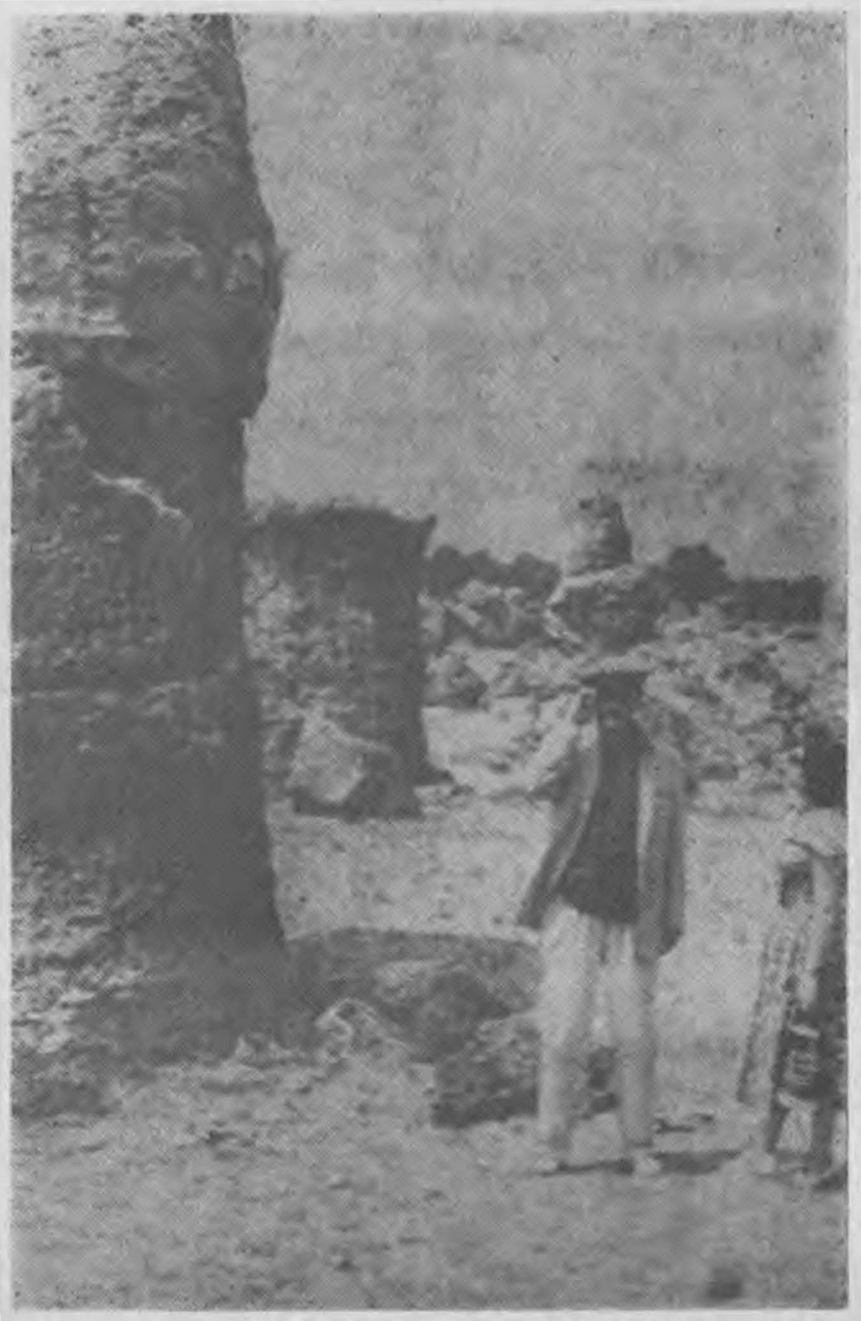

„Albena„ sayfiyesinden bir görünüş

MAVİ LİMAN

Çok yorgunum, beni bekleme kaptan.
Seyir defterini başkası yazsın.
Çınarlı, kubbeli, mavi bir liman.
Beni o limana çıkaramazsın...
1 Temmuz 1957, Varna.

Varna„Dikili Taşlar"

DİKİLİ TAŞLAR

Düştük Varna'dan, bre dilber aman, Sofya yoluna.
Yol boyu ceviz.
Kokusu kına, kokusu yeşil.
Yol ceviz değil, bre dilber aman, biz cevizdeyiz.
Yolda rasladık ölen kayalar mezarlığına.
Vardık yanına.
Yüce mezarlık.
Taşlar, dağılmış cesettir, yatar,
taşlar, dikilmiş durur ayakta,
çürür ayakta,
yüreklerini yel oyar gider.
Bir böyle keder, bre şahin aman, ben bilirim ben.
Bu nasıl kader!
Kımıldamadan toz toprak olmak...
Bir acı firak, bir kara duman, bre şahin aman.
Bu nasıl kader!
Bir böyle keder,
böylesi, gülüm,
bir bana malum..

6 Haziran 1957.

Varna, „Dikili Taşlar"

BEDREDDİN DESTANI'NDAN
(parça)

Bu orman ki Deliormandır gelip durmuşuz
demek Ağaçdenizi'nde çadır kurmuşuz.
„Malûm niçin geldik,
malûm derdi derunumuz" diye
her daldan her köye bir şahin uçurmuşuz.
Her şahin peşine yüz aslan takıp gelmiş.
Köylü, bey ekinini, çırak çarşıyı yakıp,
reaya zinciri bırakıp gelmiş,
yani Rumelinde bizden ne varsa tekmil
kol kol Ağaçdenizi'ne akıp gelmiş...
Bir kızılca kıyamet!
Karışmış birbirine
et, insan, mızrak, demir, yaprak, deri,
gürgenlerin dalları, meşelerin kökleri.
Ne böyle bir âlem görmüşlüğü vardır,
ne böyle bir uğultu duymuşluğu var.
Deliorman deli olalı beri...

.....

Rumeli'ne ayak bastığımızda Çelebi Sultan Mehemmed'in Selânik Kalesi'ndeki muhasarayı kaldırarak Serez'e geldiğini duyduk. Bir an önce Deliorman'a ulaşmak için gece-gündüz yol almağa başladık.

Bir gece yol kenarında oturmuş dinleniyorduk ki, karşıdan, Deliorman taraflarından gelip, Serez şehrine doğru giden üç atlı, doludizgin önümüzden geçti. Atlılardan birinin terkisinde bir heybe gibi bağlanmış, insana benzer bir karaltı görmüştüm. Tüylerim diken diken oldu. Rehberime dedim ki:

Ben tanırım bu nal seslerini.
Bu köpükleri kanlı simsiyah atlar
karanlık yolun üstünden dörtnala geçip
hep böyle terkilerinde bağlı esirler götürdüler.

Ben tanırım bu nal seslerini.
Onlar

bir sabah
çadırlarımıza bir dost türküsü gibi gelmişlerdir.

Razgrad, Palamara'da Şumen „Venets" köyü amatör korosu

Bölüşmüşüzdür ekmeğimizi onlarla.
Hava öyle güzeldir,
yürek öyle umutlu,
göz çocuklaşmış
ve hakim dostumuz ŞÜPHE uykuda...
Ben tanırım bu nal seslerini.
Onlar
bir gece
çadırlarımızdan doludizgin uzaklaşırlar.
Nöbetçiyi sırtından bıçaklamışlardır
ve terkilerinde
en değerlimizin
arkadan bağlanmış kolları vardır.

Ben tanırım bu nal seslerini
onları Deliorman da tanır...

Filhakika bu nal seslerini Deliorman'ın da tanıdığını çok geçmeden öğrendik. Çünkü ormanımızın eteklerine ilk adımımızı atmıştık ki, Bayezid Paşa'nın diğer tertibatı saibe ile ormana adamlar bıraktığını, bunların karargâha kadar sokulup Bedreddin'in müridliğine dahil olduklarını ve bir gece şeyhimizi çadırında uykuda bastırıp kaçırdıklarını duyduk. Yani yol kenarında rastladığımız üç atlı, Osmanlı tarihinde provokatörlerin ağababası idiler ve terkilerinde götürdükleri esir de Bedreddin'di.

.....

Sait, Tophaneye taşındıklarının haftasında, Nuri ustaya :

— Sana o söylediğim arkadaşı getireceğim bu gece, dedi. Şöyle bir odada oturur, konuşuruz.

Ve gece mahalle kahvesi yükünü aldıktan, el-ayak çekildikten sonra, Sait yanında bir adamla ustanın kapısını çaldı.

Odaya girdiler. Sait yere, döşeme tahtasına, misafir tek iskemlenin üstüne oturmadan önce, tanışma merasimi yapıldı. Sait misafiri Nuri ustaya göstererek :

— Stoyan, dedi.

Sonra Stoyana ustayı göstererek :

— Nuri, dedi.

Nuriyle Stoyan birbirlerinin elini sıktılar.

Stoyan Bulgardı. Uzun boyluydu. Patatese benziyen bir yüzü vardı. Kır saçlı idi. Parmakları kalın ve küt. Sol ayağı sağ ayağından kısa. Topallıyor... Rumeli şivesiyle temiz Türkçe konuşuyor.

Lâmbanın yarı aydınlığı ile gölgelenen yüzünde elmacık kemikleri fırlak, ne renk olduğu anlaşılmıyan gözlerini Nuri ustanın yüzünde gezdirerek soruyor :

— Bir Hilmi var... Amelelere Cemiyet yapmış... Nasıl buluyorsun onu?

Usta, bu Hilmi'nin adını son günlerde boyuna işitiyordu. Tramvay işçileri arasında onun cemiyetine girenlerin bulunduğunu biliyordu. Kuvayı İtilâfiye zabıtasiyle alâkası olduğunu da işitmişti.

— Hilmi'nin iyi, bize hayrı dokunacak bir adam olduğunu sanmıyorum, dedi.

— Neden?

Buradaki emperyalizm ajanları ile münasebeti varmış.

Usta, artık „emperyalizm", „ajan" gibi kelimeleri büyük bir kolaylıkla ve sık sık kullanmaktaydı.

Stoyan :

— Doğru, dedi.. Fakat işçileri bu herifin elinden kurtarmak lâzım, değil mi?

— Öyle...

Sait lâfa karışmadan, Nuri ile Stoyan'ın konuşmalarını dinliyordu.

[1] **Yazarın „Kan konuşmaz" adlı romanından parça.**

Kapı sessizce açıldı, bir kedi gibi Ömer içeri girdi. Elinde bir tepsi var. .. Tepside üç fincan kahve. Sait ayağa kalktı. Ömerin elinden tepsiyi alırken :

— Sen işi büyütmüşsün, Nuri, dedi, Çocuk... Kahveler, filân. . dehşet...

Stoyan, Ömeri çağırdı :

— Gel bakalım komitacı, dedi.

Ömer, Stoyana baktı. Tepeden tırnağa kadar süzdü onu Sonra ağır ağır yaklaştı.

Stoyan Ömeri dizlerine oturttu. Sordu :

— Kaç yaşındasın?

— Yedi.

— Mektebe gidiyor musun?

Ömer, canı sıkkın cevap verdi.

— Gidiyorum....

— Padişahın adı ne?

Ömer, babasının yüzüne baktı. Padişah diye bir şeyler duymuştu Ninesinin masallarında peri padişahı, devler padihaşı vardı. Fakat bunların adlarını bilmiyordu. Babası imdadına yetişmeyince, Ömer, işin içinden tekbaşına çıkmağa karar verdi.

— Hangi padihaşın? dedi. Devler padihaşının adı mı? Onun adı yok. Devler padihaşı işte....

Stoyan kalın bir kahkaha attı :

— Sen güzel konuşuyorsun, komitacı... Padişahların hepsi devler padişahıdır. Ben senden sizin padihaşın adını sordum ama....

Ömer şaşırdı :

— Bilmiyorum, dedi.

Sonra yine babasına döndü :

— Baba, dedi, bizim padişah var mı?

Cevabı Sait verdi :

— İstanbulda bir padişah var, Ömer. Bize bu herif sizin padişahınızdır diyorlar.... Fakat yok, anladın mı? Biz padişah-madişah tanımıyoruz.

Ömer, İstanbulda bir padişah olduğunu öğrenince, ismini merak etti:

— Varsın bizim padişahımız olmasın... ismi var değil mi?

— Var.

— Ne?

— Vahdettin.

Ömer katıla katıla güldü. Stoyan sordu :

— Niye gülüyorsun, bre komitacı?

Ömer hâlâ gülüyordu :

— Bizim bekçinin adı Vahdettin, dedi. İstanbuldaki padişah o mu.

Sait, elinden geldiği kadar sadeleştirerek, bekçi ile Vahdettin arasındaki ayrılığı ve benzerliği Ömere anlattı.

Ömer, bir mahalle bekçisiyle bir padişah arasındaki ayrılığın ve benzerliğin üstünde kafa patlatırken, Stoyan, Nuri ustaya, yazılı tarihin sınıfların kavgası üzerinde inkişaf ettiğini anlatmağa çalışıyordu. Sık sık diyalektik kelimesini kullanıyordu.

Usta için bu kelime de yabancıydı. Sait, diyalektiği ustaya misallerle anlatmak istedi. Uzun uzadıya konuştular.

Ömer, Stoyanın dizlerinden yere inmiş, başını Bulgarın bacaklarına dayamış, uyumuştu.

Nuri usta :

— Ömer senden hoşlandı Stoyan, dedi.

Stoyan mağrur cevap verdi :

— Ben çocukları çok severim, çocuklar da beni çok severler.

*

İstanbulu işgal edenlerden her birinin bu şehirde bankaları, kumpanyaları, imtiyazları, kiliseleri ve mektepleri vardı. Zabitleri, Beyoğlu barlarında beyaz Rus kadınlarını hep beraber kucaklayıp, kolkola beraber sarhoşluk ederek, düveli itilâfiyenin tesanüdünü ispata çalışırken, sermayeleri alttan alta birbirlerinin kuyusunu kazmaktaydılar.

Otellerin kapısında birbirlerinin kolundan çıkan itilâf orduları erkânı, yukarıda, odalarında kendilerini bekliyen yerli, melez, müslüman, hıristiyan, Türk, Rum, Arnavut ajanları bol para ve sıkı emirler vermekteydiler.

İşte Hilmi meşhur bir otelde bu çeşit emirler alanlardan biriydi. İngiliz sermayesi hesabına Fransız sermayesini hırpalamak işini uhdesine almıştı.

Fransız şirketlerindeki işçileri, İngiliz polisinin müsaadesiyle, teşkilâtlandırıp, Fransız sermayesini rahatsız edecekti. Böylelikle İstanbullu işçi, iki emperyalist sermayenin çarpışmasına âlet olacaktı.

Nuri usta, Stoyan ve Sait bunu biliyordular. Bunu bilen daha başkaları da vardı.

Nuri usta derhal harekete geçti. Tramvay depolarında Hilmiye karşı cephe aldı. Ustanın ileri sürdüğü şiar : İster Fransız, ister İngiliz, ister Alman, ister Japon, ister şu, ister bu bayrağı taşısın, emperyalizme ve kapitale karşı mücadeleydi.

Hilmi kendisine karşı cephe alındığını anlamakta gecikmedi. İngiliz polisi meseleden haberdar edildi. İngiliz polisi İstanbul hükümeti polisine emir verdi. Ve bütün bir mekanizma, ustaya ve arkadaşlarına karşı harekete geçti. Ayrı bayraklar taşıyan şirketlerin arasındaki rekabet bir müddet bir tarafa bırakıldı. Tramvay

depolarına, arabalardaki biletçilerin, vatmanların ve bilhassa kontrolörlerin içine, muhtelif polis kuvvetlerine mensup adamlar sokuldu. Usta her sabah peşinde bir gölge taşıyarak işe gitti. Tamirhanede üstüne düşen başka bir gölge vardı. Ve her akşam işten bir gölgeyi sürükliyerek eve döndü.

İşte böyle günlerden bir gün, ustayı yolda kolsuz Ahmet karşılamıştı. Bu çok eski günlerin arkadaşına rastlamaktan usta öyle bir sevinç duydu ki, kolsuz Ahmedi o gece evine çağırdı :

— Bol bol konuşuruz, dedi.

Bol bol konuşmak için kolsuz Ahmet o gece eve geldiği vakit, Stoyanla Sait de oradaydılar.

Ahmet oldukça temiz giyinmişti.

Hayatını anlattı :

Ustanın dükkânından kaçtıktan sonra aylarca aç kalmış, dilenmiş, hattâ iftiraya uğrayıp yankesicilik cürmiyle hapsedilmiş. Harpte hapisten çıkmış. Tevfikhane müdürünün yanına uşak girmiş. Beş on para biriktirmiş, bir tütüncü dükkânı açmış... Fakat geçen hafta onu da satmış. Şimdi işsizmiş. Münasip bir iş arıyormuş.

Ahmedin hikâyesini Nuri usta heyecanla, Sait yere bakarak ve Stoyan kendisini iskemlesinden düşürmek istiyen Ömerle itişip kakışarak dinlediler.

Hikâye biter bitmez Sait sordu :

— Dükânı niçin sattın?

Ahmet, „sanki bu da sorulur mu?' gibi, Saidin yüzüne baktı :

— Niçin olacak, dedi. Alış-veriş etmenin mümkünü var mı? Kalpaklı polis gelir beleşten tütün ister, şapkalı polis, gelir „dükkân temiz değil, elden vermezsen, ceza yazarım" der, para alır. Zaten sermayemiz ne ki. Onu da kediye yükletmeden dükkânı satalım da, onlar bizden, biz de onlardan kurtulalım dedik.

Nuri usta kolsuz Ahmedin memnuniyetsizliğinden hemen istifade etmek istedi :

— Haklısın Ahmet, dedi... Rezalet.. Amma Ferit Paşanın, Lord Gürzonun polisine kızacağına, Ferit Paşalarla Gürzonları başımıza belâ eden rejime kız...

Rejim yani...

Ve Nuri usta rejimin ne demek olduğunu kolsuz Ahmede anlatmağa uğraştı.

Kolsuz Ahmet ikide bir Nuri ustanın sözünü keserek, tek kolunu havada sallayıp ona hak veriyordu. Öyle bir an geldi, kolsuz Ahmet öyle coştu, öyle bağırmağa başladı ki, Stoyan :

— Yavaş, dedi... Yavaş konuş biraz.

Kolsuz Ahmetle Stoyan ilk defa gözgöze geldiler. Bakıştılar...

Ve bir saat sonra, üç gün içinde buluşmak üzere Nuri usta kolsuz Ahmedi evin kapısından selâmetlerken, Ahmet:

— Bu gâvurdan hoşlanmadım, dedi. Ne diye böyle herifleri içinize alırsınız?

Usta Donakaldı:

— Nasıl içimize? Anlamadım...

Ahmet:

— Hani, dedi, şey... Evine böyle herifleri ne diye sokarsın?. Ters anlama, belki iyi adamdır. Hem iyi adam olduğu belli. Ama işte ne de olsa gâvur.. Gâvurdan hayır gelir mi insana?

*

Gülizar heyecan içindeydi. Ömründe ilk defa, bu gece, Nuriden başka, iki erkekle yemek yiyecekti.

Ustanın anası bu işe kolay kolay razı olmamıştı.

Oğlu ona:

— Bu gece Sait'le Stoyan yemeğe gelecekler... Sen de Gülizar da bizimle beraber yemek yiyeceksiniz, dediği vakit, ustanın yüzüne ters ters bakmış:

— Bu da nesi? demişti. Hadi ben anaları sayılırım, başımı örter çıkarım yanlarına... Ama genç karını...

Usta hemen cevabı yapıştırmıştı:

— Gülizar da onların kardeşi sayılır ana...

— Herkes karısını kardeşi sayılır diye erkeklerin arasına kapıp koyuveriyor mu?

Nuri gülmüştü:

— Her vakit herkese uyulmaz ana...

Ana cevap vermemiş. Mutfağa giderken homurdanmıştı yalnız:

— Sen bilirsin... Karı senin... Söz gelirse sana gelir.

Sofrada Ömer, Stoyanın yanına oturdu. Gülizar ustayla Saidin arasındaydı. Ustanın anası Ömerin yanında.

Sait konuşmadan, iki yanına bakmaksızın yemek yiyor. Kadınla erkek arasında tam müsavat prensipini akliyle kabul ettiği halde, bu bir yabancı kadınla, bir arkadaş karısiyle ilk yanyana oturuşu olduğu için sıkılıyor. Düşünüyor: „Sabri adında bir tütün ustası vardır. Beş vakit namazından bir adam. Fakat tütün depolarında çalışan kadınların arasındadır. Eğer şimdi o burada olsa, her halde böyle sıkılmazdı."

Ustanın anası odaya girdiği vakit Sait gibi Stoyan da kocakarının elini öpüp alnına koymuştu. Bulgarın bu hareketi ustanın anası üzerinde öyle müthiş bir tesir yaptı ki, şimdi sofrada yalnız ikisi konuşuyorlar. Stoyan, ustanın babasını soruyor. Neden öldüğünü merak ediyor.

Yemekten sonra Sait yavaş, yavaş açıldı. Cebinden bir kitap çıkardı. Gülizara uzattı :

— Bunu size getirdim yenge, dedi. „Ana" isminde bir roman. Geceleri okursunuz...

Nuri usta atıldı :

— Sahi, dedi, Gülizar „Ana"yı anama oku da, bakalım hoşlanacak mı?

Ustanın anası kitap filân dinliyecek halde olmadığını söyledi. Fakat işe Stoyan da karıştı :

— Niçin anacığım, dedi... Sen hepimizden gençsin... Sağlamsın...

Ustanın anası kendisine „anacığım" diyen Bulgar gâvurunu şefkatle baktı.

— Peki, dedi, gelinim okusun, dinlerim...

Ömer de dinlemeye talip oldu :

— Ben de dinliyeyim, Stoyan amca, olmaz mı? Olmaz mı Stoyan amca?

Ömer „Stoyan amca" sözünü öyle kolaylıkla, öyle sevinçle söylüyordu ki, ustanın anası „koca gâvur"a büsbütün ısındı.

Hele „koca gâvur" kalın sesiyle Balkan türküleri, Rumeli havaları söylemeğe başlayınca, ustanın anası, Gülizarın odada, yabancı erkekler arasında olduğunu bile unuttu. Çünkü ustanın babası da Rumeliliydi ve rahmetli, gençliğinde, bazı geceler böyle türküler söylerdi.

Sait sordu :

— „Ne ağlıyorsun teyze?"

— Eski günler geldi aklıma oğlum...

Nuri küçük bir çocuk gibi sokuldu anasına :

— Eski günler geçti ana, dedi. Sen yeni günleri düşün... Güzel günler göreceğiz daha...

Ustanın anası içini çekti :

— Memlekete gâvur girdi, artık güzel günleri...

Sözünü bitiremedi. „Memlekete gâvur girdi" diye Stoyanın yanında söze başladığından utandı.

Sait Stoyanın yüzüne gülerek baktı sonra ustanın anasına :

— Aldırma, söyle teyze, dedi. Stoyan gâvur değildir...

Ustanın anası hayretle sordu :

— Nasıl... Müslüman mı?

Stoyan :

— Ne gâvurum, ne müslüman anacığım, dedi. Memlekete giren gâvurlara ben de senin kadar kızıyorum... Hani elimde olsa, he-

men şimdi topunu boğarım... Ama gâvurun da gâvuru olduğu gibi, müslümanın da gâvuru olur değil mi anacığım?

Ustanın anası, Stoyanın „ne gâvur, ne müslümanım" demesinden bir şey anlamadı ama, son sözlerine hak verdi.

Daha bir hayli zaman şundan bundan konuşarak geç vakte kadar oturdular. Misafirler gittikten sonra, usta anasına sordu :

— Nasıl ana?

Anası başını iki yana sallıyarak :

— Sait de, öteki de terbiyeli çocuklar, dedi.

İkisine de kanım ısındı... Ama mahallede bu yaptığımız iş duyulursa...

Ustayla yalnız kıldıkları vakit, Gülizar ezilip büzülerek :

— Nuri, dedi, sana bir şey soracağım...

— Sor bakalım...

— Ben anlamıyor değilim... Siz bir şeyler yapıyorsunuz. Bazı geceler konuşurken kapıdan dinliyorum... Ama bir şeyler yapmak istiyorsunuz gibi geliyor bana...

Usta Gülizarın gözleri içine baktı :

— Evet, dedi.

— Ne yapıyorsunuz?

Gülizar bunu öyle belli bir korkuyla sormuştu ki, usta :

— Korkma Gülizar, dedi, kötü bir iş yapmıyoruz. Hırsız kumpanyası filân kurmadık. Bilâkis hırsızlara karşı...

— Polis mi yazıldınız?

Usta kahkahalarla güldü, Gülizar gücendi :

— Ne gülüyorsun?

Usta gülmesini zor zaptetti :

— Hayır, Gülizar, dedi. Polis yazılmadık... Nasıl anlatayım sana.. Ha. Sait sana bir kitap verdi ya. İşte onu oku... evet onu oku bir kere, sonra konuşuruz...

*

Sabah erkenden deniz kıyısında Ömer, Stoyan amcayı buldu. Babasından aldığı talimatı harfi harfine yerine getirip etrafına iyice baktıktan ve yeni doğan güneşten sonra Stoyan amcaya yanaştı. Bütün güçlük yanaşana kadardı. Ondan sonra, sekiz yaşında başı açık bir çocukla şapkalı bir adam deniz kenarından caddeye doğru çıkabilirlerdi.

Stoyanla Ömer yürüdüler.

Ömer konuşuyor :

— Babam gelemedi. Peşimi bırakmıyorlar, diyor. Senin de adresini öğrenmek istiyorlarmış Stoyan amca... hani bir Ahmet varmış, Kolsuz Ahmet. O da hafiyeymiş... Ben sinemaya gittim Stoyan am-

ca... sen hiç sinemaya gittin mi?

— Gittim, ne olacak?

— Orda da bir hafiye var... Hırsızları kovalıyor... babama da söyledim. Ahmet öyle hafiye değil, dedi. Ahmet çok fena hafiyeymiş... hırsızları değil, bizi kovalıyormuş... biz hafiyeden filân korkmayız değil mi Stoyan amca?

Bulgar güldü :

— Korkmayız, koca komitacı, dedi. Korkmayız Ama dikkatli olmak lâzım... sen, geçenlerde Fenerbahçeye geldiğini, bana bohçaları getirdiğini, bugün buraya geleceğini kimseye söylemiyorsun değil mi?

Ömer, durdu. Stoyanın yüzüne sert sert baktı :

— Hayır... babam diyor ki, insanın kafasını kesseler bile, ağzından lâkırdı çıkmamalı... bugün nereye gittiğimi annem bile sorsa söylemem...

Caddeye çıktılar. Bir küçük sütçü dükkânına girdiler. Ateşten henüz indirilmiş tencerenin ağızdan beyaz süt kokusu tül gibi dumanlara karışarak dükkânın içine yayılıyor. Camlı bir dolapta yuvarlak francalalar, ay biçiminde çörekler var. Mermer tezgâhta yogurt kâseleri. Kalın bardaklar.

Ömer, önüne konan sıcak süt bardağına ay biçiminde bir çöregin ucunu batırıp ömründe ilk defa sütün — çünkü anasının memesinden emdiği sütün tadını hatırlıyamıyordu — tadını tadarken, dükkâncıyla Stoyan amca bir şeyler konuştular. Sonra amca bir kâse yoğurt alarak geldi, Ömerin yanına oturdu. Sordu :

— Sütün şekersiz mi, Ömer? Daha şeker ister misin?

— İsterim amca...

Ömerin bardağına, iki şeker daha koydular.

Konuşmadan şapırtılar içinde Ömer südünü, Stoyan amca yogurdunu bitirdi. Kalktılar. Dükkân sahibi amcaya bir tomar kâğıt verdi. Amca kâğıtları Ömere uzattı :

— Bunları elinde sıkı sıkı tut Ömer, dedi. Sait amcaya götüreceksin... Sait amcayı vapur iskelesinde bulursun... Benim gelemediğimi söylersin... ona verirsin bu kâğıtları.

— Peki...

Stoyan amca düşündü. Sonra birdenbire sordu :

— Ya yolda seni çevirirler de elindekileri almak isterlerse...

— Vermem...

Stoyan amca güldü :

— Nasıl vermezsin bre komitacı! Bir karış boyun var... zorla alırlar...

Ömer boynunu büktü.

Stoyan amca :

— Hayır, dedi... isterlerse verirsin... Ama, bunları sana kim verdi derlerse...

— Kimse vermedi... yolda buldum, derim...

— Bravo, bre... yolda buldum... uçurtma yapmak için aldım, dersin... ama ya alıp götürürlerse, döverlerse...

— Ben de onları döverim...

— Eh... hani döversin de. Baban kim, anan kim? derlerse.

— Söylemem...

— Söylemem olur mu?

Ömer, yine boynunu büktü.

Yine Stoyan amca yardım etti :

— At bir isim, Hasan, de... Hem kim senden şüphelenecek, ne yapalım. Bunların Sait amcaya bugün verilmesi lâzım... haydi komitacı, göreyim seni...

Ömer merakla sordu :

— Bu kâğıtlar ne olacak?

Stoyan amca boş bulundu. Büyük bir ciddiyetle izahat verdi :

— Duvarlara yapıştırılacak... yarın yapıştırılması lâzım... sabahleyin erkenden... kimse görmeden... onları zirto da zirto yapacağız yine...

Stoyan amca bu „zirto da zirto'yu öyle sevinçli, öyle iştahlı söylemişti ki, Ömer kâğıtları Sait amcaya vermeden önce üç tanesini sakladı. Kendisinin de bu zirto da zirto işinde payı olmasını istiyordu.

NAZIM HİKMET'İ HAPİSTEN KURTARMA MÜCADELESİ

İBRAHİM TATARLI

DÜNYA DEMOKRATİK GÜÇLERİNİN NAZIM HİKMET'İ HAPİSTEN KURTARMA MÜCADELESİ

Nazım Hikmet olayı, gerici burjuvazinin yırtıcı canavarlığının, doğulu gaddarlığının ve alabildiğine küstahlığının tipik örneğidir.

GADDARLIK VE KANUNSUZLUĞUN KURBANI

Nazım Hikmet, 1938 yılında Harp Okulu Askeri Mahkemesi tarafından 15 yıl, Donanma Askeri Mahkemesi tarafından da 20 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmış, bütün vatandaşlık haklarından ve siyasal haklardan da yoksun edilmişti. Mahkeme, ağır hapis cezasının 30 yılı aşamıyacağı hakkındaki kanun hükmüne dayanarak, N. Hikmet'in cezasını 28 yıl 4 ay olarak belirledi.

Nazım Hikmet, askeri şahısları isyana teşvik ve ordu içinde komünizm propagandası yapmakla suçlanarak — o zamana kadar Askeri Ceza Kanunu nda bulunmıyan bir madde gereğince — mahkemeye verilmişti. Kanuna böyle bir madde onun cezaya çarptırılmasından sonra konuldu.

Nazım Hikmet'e karşı daha başka adli kanunsuzluklar da yapıldı. Komünizm propagandası yapmaktan ötürü, kanun, en çok 6 aydan 2 yıla kadar ve yalnız olağanüstü ağır hallerde 5 yıl ağır hapis cezası verilmesini öngörüyordu. Buna rağmen, Nazım Hikmet'i, Askeri Ceza Kanunu nun 94 maddesinin öngördüğünden çok daha fazla cezaya çarptırdılar.

Daha sonraları, Nazım Hikmet'in, o zamanki Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın emriyle mahkûm edildiği açıklandı. Netekim, Mareşal, 1946'da komünistlerle işbirliği yaptığı yolundaki bir suçlamayla ilgili olarak verdiği demeçte, Nazım'la ilgili bu durumu itiraf etti.

1950 yılı Mayıs ayında „Son Posta" gazetesi, Türkiyenin eski Cumhuriyet Başsavcısı Fahreddin Karaoğlan'ın kızı Rebia Şeref'in bir demecini yayımladı. Nazım Hikmet'e karşı işlenmiş olan hukuk keyfiliği ve rezaletini açıkça ortaya koyan bu demeç özetle şöyledir :

„Büyük şairin adım adım ölüme yaklaştığı bugünlerde, ben, eski Cumhuriyet Başsavcısı olan babam Fahreddin Karaoğlan'ın, daha sağlığında, bana Nazım Hikmet hakkında söylediklerini anısıyorum. Nazım Hikmet'in 28 yıla mahkûm edilmesi", demişti babam, „hiçbir kanıta, hiçbir kanun maddesine dayanılmadan alınan bu karar, memleketimizde bana en büyük ıstırabı veren olaydır. Benim en büyük arzum adaletin, tarihimizi bu günahtan temizlemesidir. Ne yazık ki, benim buna gücüm yetmiyor." Nazım Hikmet'e yapılan haksızlık düzeltilmedikçe, bu hukuk keyfiliği devam ediyor demektir."

Artık Nazım Hikmet'in, diğer ilerici Türk şairlerinin, yazarlarının, aydınlarının ve toplumcularının da başına geldiği gibi, bir hukuk ve adalet yolsuzluğuna kurban gittiğinde kimsenin şüphesi yoktu.

NAZIM HİKMET'İN HAYATI TEHLİKEDE

Nazım Hikmet'in kapitalist Türkiye cezaevlerinde geçirdiği 13 yıl boyunca ,avukatı İrfan Emin Kösemihaloğlu, akrabaları ve bazı hayranları, defalarca devlet ve adalet organlarına başvurarak, işlenmiş olan bu korkunç kanunsuzluğun düzeltilmesini istediler. 1950 yılına kadar bütün bu başvurmalar cevapsız bırakıldı ve kapitalist Türkiye basınında N. Hikmet'in haksız yere hapiste çürütüldüğüne dair tek satır yazı çıkmadı.

Nazım Hikmet Bursa cezaevinde durumu gittikçe kötüleşerek ağır ağır ölüme yaklaşıyordu. Hapisliğin kötü koşulları sağlığını günden güne daha çok kemiriyordu. Romatizma, siyatik ağrıları, kalp krizleri, hasta ciğerlerinin ve böbreklerinin sızıları, felç habercisi bunalımlar soluk aldırmıyordu. 1950'de artık kendisini hiç iyi hissetmiyor, kalp krizleri adamakıllı üsteliyordu. Öyle ki, hapisane hücresinde her an ölüp gidebilirdi.

ÖLÜM—KALIM SAVAŞI

Nazım Hikmet hapisane hücresinde feci bir ölümü eli-kolu bağlı beklemek istemiyordu. Türkiye işçi sınıfının devrimci şairi böyle bir ölümden nefret ediyordu. Ve bütün gücünü toparlıyarak açlık grevine başlamaya karar verdi.

1950 yılı başlarında, bir görüşme günü, avukatına şunları söyledi :

— İki defa kalp krizi geçirdim. Hücremde kalbim bir an durdu, sonra yine vurmaya başladı. Anladım ki hücrenin bir köşesinde kıvrılıp kalarak, sessizce ölüp gideceğim... Böyle pisi pisine ölüme

razı değilim. Hürriyetim alınmış, elimde yalnız hayatım var. Yazılı başvurmalarım istenen sonucu vermediğine göre, son koz olarak hayatımı kullanmaya karar verdim. . "

Nazım Hikmet açlık grevinin anlamını derinlemesine biliyordu. Avukatiyle bir görüşmesinde, açlık grevi hakkında şöyle demişti :

— Aldığım kararla ben kendi hayatıma kastetmiyorum. İntihar, hayat mücadelesinde yılgınlığa düşenlerin, yaşamaktan usanmış, tiksinmiş olanların işidir. Bense varlığımın her zerresiyle hayata bağlıyım. Yaşamaktan asla vazgeçmiş değilim. Fakat hücremin bir köşesinde büzülmenin ve böylece ölüp gitmenin de bana yaraşmadığı kanısındayım. Kalbimi cendereye alan kuvvetli krizler devam ederse. beni öldürebilir. Boşu boşuna ölmek, sessizce çekilip gitmek, bütün iradeni kullanmadan boyun eğmek... ben buna asla razı olamıyacağım. Şahsıma karşı işlenen adli hata düzeltilerek, buradan sağ-salim çıkamazsam, hiç değilse cesedim çıkacak. Gördüğünüz gibi, her zamankinden daha güçlüyüm, içimde zafer ümidiy'e savaşa gidenlerin sevincini duyuyorum. Savaşa atılanlar, bunda üstün gelmek için giderler. Bu yolda ölmek, yaralanmak, sakatlanmak vardır Fakat savaşçılar zafer ümidi ve iradesiyle yürürler. İşte bu duygular beni sarmış bulunuyor. Beni sevenlerin acı çekmelerine asla gönlüm razı değil. Hele acınacak bir adam olmaya katlanamam

Avukatının uzun uzadıya ısrar ve ikna çabalarından sonra, Nazım Hikmet 15 Şubat 1950 günü başlamayı kararlaştırdığı açlık grevini erteledi.

Bu arada avukat İrfan Emin Kösemihaloğlu, Nazım Hikmet'in serbest bırakılması için ilgili makamlar katında enerjik teşebbüslerde bulundu.

Türk halkı ve bütün dünya demokratik kamuoyu, ilgililere protesto telgrafları yağdırarak, Nazım Hikmet'in serbest bırakılmasını istediler. Gerici hükümet, Nazım Hikmet'in affını öngören ve Büyük Millet Meclisi'ne sunulan bir kanun tasarısıyla Türk halkını ve dünya kamuoyunu aldatıp oyalamak istedi. Kanunlaşması kasten savsaklanan bu tasarı, çok geçmeden gündemden çıkarıldı. Hükümet, sorunu sürüncemede bırakarak, Nazım Hikmet'i destekleme aksiyonunu yavaşlatmak ve ensonu bu aksiyonu suya düşürmek hedefini güdüyordu. Fakat olayların akışı ona bu olanağı vermedi.

NAZIM HİKMET'İN BİRİNCİ VE İKİNCİ AÇLIK GREVİ

9 Nişan 1950 günü Nazım Hikmet birinci açlık grevine başladı. Sağlık durumu çok geçmeden kötüleştiği için, ilkönce cezaevinden Memleket Hastanesi'ne kaldırıldı: oradan İstanbul ce-

zaevine nakledildi ve sonra da İstanbul Cerrahpaşa Hastanesi İkinci Hariciye Kliniği'ne gönderildi.

Yapılan genel sağlık muayenesi sonucunda durumunun ağır olduğu tespit edildi.

Nazım Hikmet tedavi altına alınmayı kesinlikle reddetti. Ve açlık grevini, tedavi altına alınmak için değil, hapisten çıkarılması için yaptığını söyledi.

Nazım Hikmet'in serbest bırakılması için Ankara'ya başvurmuş olan ünlü avukat Mehmet Ali Sebük, onun kurtulmasının artık gün ve saat meselesi olduğu kanısındaydı. Bunun için hemen Nazım Hikmet'e bir telgraf çekerek, açlık grevini bırakmasını rica etti. Nazım da, üçüncü gününde (11 Nisan 1950) bu ricayı yerine getirerek grevi kesti.

Ne var ki, hem Nazım Hikmet, hem de tüm kamuoyu, zaten verdikleri sözü hiçbir zaman tutmamış olan gerici yöneticiler tarafından bu sefer de aldatılmışlardı.

Bunun üzerine, Nazım Hikmet 2 Mayıs 1950 de ikinci açlık grevine başladı. Ve bu grev 18 gün sürdü.

15 Mayıs günü artık şiddetli bir başdönmesi hissediyordu. Kıpırdıyamıyacak kadar mecalsizdi. 17 Mayısta vücudunda besin maddeleri enjeksiyonu yaparak suni beslemeye geçtiler. Nazım mecalsizliği yüzünden buna karşı koyamadı. Grevin son günlerinde 8 kilo zayıfladığı ve hararetinin de 36'nın altına düştüğü görüldü. Nazım Hikmet süratle ölüme yaklaşıyor, artık onu ölümden kıl ayırıyordu.

TÜRKİYEDE NAZIM HİKMET'İ KURTARMA AKSİYONU

Türk emekçi halkı, hürriyet, ulusal bağımsızlık ve demokrasi savaşçısı olan bu büyük oğlunun, devrimci şairin çilesini 13 yıl boyunca yakından izledi. Türkiye işçi sınıfı ve emekçi köylüleri, halkın bu yiğit ve sadık evlâdına büyük bir sevgi besliyorlardı.

Cezaevi rejiminin ağır koşulları yüzünden N. Hikmet'in hayatı tehlikeye düştüğü zaman, bütün Türk emekçi halkı, onun hapisten kurtarılması için tekvücut halinde mücadeleye girişti. Devrimci şairi kurtarmak için, halktan imza toplama, protesto toplantıları düzenleme v.b. gibi aksiyonlar birbirini izledi. İmza toplama aksiyonunda çok başarılı olan **Sabahattin Kaya** adında bir işçi 6 Mayıs günü tutuklandı ve 38 imzanın bulunduğu liste elinden alınarak polisler tarafından yırtıldı; işçi de mahkemeye verildi.

İçerdeki politik tutuklu ve hükümlü sosyalistler ve bazı demokrat düşünceli ilericiler, Nazım Hikmet'i desteklemek üzere açlık grevi ilân ettiler. Bu cümleden olarak, Bursa cezaevinde yatan 15 eski arkadaşı, şairin açlık grevine başladığı haberini alır almaz, kendileri de açlık grevine girdiler. Onların protesto sesi de hapisane duvarlarını aşarak, Türk emekçi halkının büyük şairini kurtarma yolundaki ortak çabalarına karıştı.

Türk ilerici aydınları Nazım Hikmet'in kurtarılması aksiyonuna yığın halinde katıldılar: Cumhurbaşkanı'na ve Büyük Millet Meclisi'ne protesto dilekçeleri gönderdiler. Bu aksiyonda birçok burjuva demokratları da yer aldılar. İstanbul aydınlarının protesto dilekçeleri 30'dan fazla profesör ve doçent, tanınmış 35 gazeteci, birçok şair, yazar ve ressam, doktor, artist, mühendis vb. imzaladılar. Ankara aydınlarının protesto dilekçesinde de, tanınmış 31 profesörün, yazarın, şairin, ressamın vb. imzaları vardı. Cahit Sıtkı Tarancı, Orhan Veli, Melih Cevdet vb. gibi ünlü şairler de bu imza sahipleri arasındaydılar.

Ünlü ilerici Türk şairlerinden Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet, tanınmış yazar Kemal Tahir de, N. Hikmet'i desteklemek üzere üç günlük bir açlık grevi ilân ettiler.

11 Mayıs 1950'de İstanbulda bir „Nazım Hikmet" gazetesi yayımlanmaya başladı. İlerici aydınlar tarafından haftada iki defa çıkarılan bu gazete, Nazım Hikmet'i kurtarma aksiyonunu geniş ölçüde yansıtıyor, büyük şairin bazı şiirlerini yayımlıyordu.

30 kadar ünlü avukat, Nazım Hikmet'in kurtarılması için çaba birliği yapmaya karar verdiler.

Tanınmış avukat M. Ali Sebük, tekrar ilgili makamlara başvurdu, Cumhuriyet Halk Partisi'nden ve Demokrat Parti'den birçok politikacı ile görüştü. Sebük, ayrıca basında çıkan 15 yazısiyle, Nazım Hikmet'in kanunsuz olarak mahkûm edilmiş olduğunu ispat etti ve şairin affı için Büyük Millet Meclisi'ne sunulmak üzere bir kanun tasarısı hazırlanmasını önerdi.

Türkiye ilerici gençliği, özellikle İstanbul Üniversitesi öğrencileri, ulusal ölçülere varan Nazım Hikmeti kurtarma hareketine canlı eylemlerle katıldılar. İstanbul Üniversite Gençliği Birliği, Nazım Hikmet'in kanunsuz mahkûmiyetini hükümet katında protesto etmek üzere, bütün yurtsever gençleri ve halkı harekete geçmeye çağırdı. Birliğin polis tarafından toplatılan çağrısında özetle şöyle deniliyordu :

„Gençler ve yaşlılar, haksızlığa karşı direnen ve gerçeği savunan kadın ve erkek bütün yurttaşlar! Henüz vakit varken, Nazım

Hikmet'i kurtarma yolundaki her girişimi desteklemek üzere, bütün haklarınızı kullanınız!

Biz, gençlik örgütü olarak, Nazım Hikmet'e haksız yere verilmiş bulunan cezanın infazı durdurulmadıkça, onun kurtarılmasını hedef tutan her girişime aktif biçimde katılacak ve mücadeleye devam edeceğiz!"

İstanbul Üniversite Gençliği Birliği'nin girişimiyle memlekette çeşitli toplantı ve mitingler örgütleniyor, kurtarma aksiyonuna hizmet eden gazeteler yayımlanıyordu. İmza toplama kampanyası durmadan genişliyordu. İstanbul Üniversite gençleri, N. Hikmet'in kurtarılması için, yalnız 2 saat içinde 2000 imza topladılar. Gençlik örgütü adına bir grup üniversite öğrencisi, Nazım Hikmet'i hastanede ziyaret ettiler. Şairin annesi Celile hanım için bir yardım kampanyası açıldı. 10 Mayıs 1950 günü, Gençlik Birliği'nin çağrısını dağıttıklarından ötürü, 17 üniversiteli tutuklandı, Bunlar, serbest bırakılmadıkları takdirde, hep birden açlık grevine yatacaklarını söylediler. 12 ve 13 Mayıs günleri, yeniden grup grup gençler tutuklandılar.

İstanbul'da Nazım Hikmet'in kurtuluşu için imza toplama aksiyonuna katılan bir üniversiteli genç kız, „Nazım Hikmet" gazetesi muhabirine şunları söyledi :

„— Tahtakale semtinde imza toplamaya başlamıştım. Halk candan bir ilgi gösteriyordu. İmza verenler, bir ara bana engel olmak istiyen bir şahsı yuhalıyarak uzaklaştırdılar... Sonra polisler geldiler. En ilkel saygı kurallarından da yoksun davranışlarla, ite-kaka, beni Eminönü Emniyet Müdürlüğüne götürdüler. İmza listesini elimden alıp yırttılar ve çok geçmeden serbest bıraktılar."

İstanbul Üniversite Gençliği Birliği tarafından 1 Mayıs 1950 günü, Lâleli Çiçek Palas'ta örgütlenen toplantıda, gençler, üniversite öğrencileri, aydınlar ve işçiler hep birlikte „Yaşasın Nazım Hikmet!", „Nazım Hikmet'e hürriyet!" vb. diye haykırdılar.

Şairin yıllarca Paris'te kalan ve resim yaparak hayatını kazanan 90 yaşındaki annesi Celile hanım da, oğlunu desteklemek üzere açlık grevi ilân etmiş bulunuyor ve bir yandan imza topluyordu. Celile hanım gazetelere geçen şu sözleriyle kamuoyuna seslendi :

„ — Oğlum Nazım Hikmet 13 yıldır haksız olarak hapiste tutuluyor. Resmi makamlara yapılan bütün başvurmalar, bu haksızlığın düzeltilmesi yönünde olumlu bir sonuç vermedi... Oğlum, iki ay önce bu adli hatayı protesto maksadiyle açlık grevi ilân etti. Onun hasta vücudu buna ne kadar dayanabilir! Ben, annesi olarak, onun hayatını adadığı Türk halkından imza istiyorum, her dakika ölüme

yaklaşmakta olan oğlumun kurtarılması için imza vermenizi istiyorum. Nazım buna lâyıktır."

Devrimci şairi, bu gerçek halk hürriyeti, halkçı demokrasi ve barış savaşçısını alabildiğine seven ve esirgiyen Türk halkı, bütün polis tedbirlerine, yığınsal tutuklamalara, kavuşturma ve yargılamalara rağmen, değerli evladını mutlaka kurtarmak için kesinlikle mücadeleye girişti.

14 Mayıs 1950 günü memlekette Millet Meclisi seçimleri yapıldı. 27 yıl boyunca tek parti olarak memleketi yöneten Cumhuriyet Halk Partisi bu seçimlerde büyük bir yenilgiye uğradı. Seçimi, sınıfsal yapılışı ve karakteriyle CHP'den pek farklı olmıyan Demokrat Parti kazandı. Böylelikle, Meclis yeniden oluşacak ve yeni bir hükümet kurulacaktı.

Bu vesileyle, İstanbul'dan 100 kadar seçkin aydın, tanınmış toplumcu ve Nazım'ı sevip sayan yurtseverler, kendisine bir mektup göndererek, yeni Meclis ve hükümet kuruluncaya kadar açlık grevine ara vermesini rica ettiler.

Bunun üzerine, meydana gelen yeni politik durumu, Türk halkının bu dürüst oğullarının ricasını dikkate alan Nazım Hikmet, 20 Mayıs 1950 günü saat 17'de açlık grevine geçici olarak ara verme kararını avukatı İrfan Emin Kösemihaloğlu aracılığiyle kamuoyuna duyurdu.

DÜNYADA

Türk halkının, büyük devrimci şair ve devrim savaşçısı Nazım Hikmet'i kurtarma mücadelesi, bütün dünya demokratik kamuoyunun desteğini kazandı. Bu mücadele, uluslararası ölçüde bir anti-emperyalist aksiyona dönüştü.

Nazım Hikmet'i kurtarma aksiyonunun örgütlenmesinde ve uygulanmasında, yabancı ülkelerdeki Türk gençlerinin giriştikleri geniş eylemin büyük bir payı vardır. Onun serbest bırakılmasını istiyen protesto sesleri ilkönce Paris'teki „İleri Jön Türkler Birliği Avrupa Komitesi"nden yükseldi. Bu örgüt, daha 1949 yılı Temmuzunda, Nazım Hikmet'in kurtarılması için büyük bir aksiyon örgütleme planı hazırladı. Aynı yılın Ekim ayında, İleri Jön Türkler Birliği üyeleri, bu maksatla, Fransızca olarak basılmış ve Nazım Hikmet'in şiirlerinden bazı çevirileri de ihtiva eden bir broşürle, onun hayatı, edebi çalışmaları ve hapisteki ağır durumu hakkında Fransız demokratik örgütleri yöneticilerinin ve tanınmış Fransız aydınlarının, yazar ve şairlerinin vb. bilgi edinmelerini sağladılar. Bütün bu demokratik örgütler ve ilerici kişiler, büyük şairi hararetle desteklediler, Türkiye hükümetine ve Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'na protesto telgrafları gönderdiler.

Fransadaki Türk gençlerinin girişimiyle bir „Nazım Hikmeti Kurtarma Komitesi" kuruldu.. Büyük şairi eserleriyle tanıtma işini de yükümlenen bu komiteye, Pol Eluar, J. Lursat, Tristan Sara vb. gibi ünlü Fransız şair, yazar ve bilginleri de katılıyorlardı.

Dünya Sendikalar Federasyonu, Uluslararası Gazeteciler Birliği, Barış Savunucuları Ulusal Konseyleri, Yazarlar ve Gazeteciler Ulusal Komiteleri, Sahne Sanatçıları Ulusal Federasyonu, Tiyatro Eleştiricileri Derneği vb. gibi örgütler, Nazım Hikmet'i desteklemek üzere, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'na ve Türkiye hükümetine protesto telgrafları gönderdiler. Fransa'nın bütün ileri gelen aydınları Nazım Hikmet'i desteklediler. Yalnız ekzistansiyalistler (varoluşçular) ve gerici aydınlar, aşağı yukarı bir yıl boyunca imza vermeye yanaşmadılar.

Nazım Hikmet 50 tanınmış Fransız şair ve yazarından, Pa de Kale madencilerinden, Marsilya liman işçilerinden, Yakın — Doğu örgütlerinden, Fransa'da yüksek öğrenime devam eden Amerikan gençlerinden, Fransa'nın Sorbon Üniversitesi öğrencilerinden v.s. tasvip telgrafları aldı.

„L. Humanite", „Ce Soir", „Action", „Les lettre Françaises" vb. gibi gazeteler, Nazım Hikmet'in şiirlerine ve onun hakkındaki yazılara sayfalarında geniş ölçüde yer verdiler.

Nazım Hikmet'in ilk açlık grevine girdiği 8 Nisan 1950 günü, İleri Jön Türkler Birliği, Sovyetler Birliği ve halk demokrasili memleketler başta olmak üzere bütün dünya demokratik örgütlerine mektuplar göndererek Nazım Hikmet'i desteklemeleri ricasında bulundu. Ve sözü geçen ülkeler ve örgütler bu ricayı yerine getirdiler.

Fransız işçi sınıfı ve köy emekçileri, Fransız ilerici aydınları, Türk halkının Nazım Hikmet'i kurtarma mücadelesini hiçbir ikircim göstermeden desteklediler.

1950 yılı Martında, yine ileri Jön Türkler Birliği çevresinde olarak örgütlenen Türk üniversite gençlerinin girişimiyle, Nazım Hikşubesi ile Doğuculuk Enstitüsü tarafından örgütlenen ve Nazım Hikmet'in kurtarılması için çalışacak bir Türk-Amerikan Komitesi kuruldu. Mayıs'ta, başta Pol Robson olmak üzere, birçok ilerici Amerikan şair, yazar ve aydınları, Nüyork'ta Türkiye Büyük Elçiliği önünde toplanarak, Nazım Hikmet'i desteklemek üzere çok başarılı bir gösteri yaptılar. İlerici dergiler onun şiirlerini ve hakkında yazılan yazıları yayımladılar. Tanınmış Amerikan şairi Josef Nort, Nazım Hikmet için duygulu ve güçlü bir şiir yazdı. Nazım Hikmet'e, hapisane adresine, birçok broşürler ve destekleme telgrafları gönderildi.

İngiltere'de, Nazım Hikmet'i kurtarma aksiyonuna katılış, Üniversite gençlerinin çıkardıkları „Konflikt" dergisinin eylemiy-

le başladı. Bu dergide yayımlanan bir yazıda, Nazım Hikmet'in başında dolaşan büyük tehlikeye işaret edildikten sonra, „bu cinayete yol verilmemelidir" denilmekteydi. Derginin aynı sayısı, protesto işareti olarak UNESKO'ya ve Londra'daki Türkiye Büyük Elçiliği'ne gönderildi.

Nazım Hikmet'i kurtarma aksiyonu Batı Almanya'da da belirli bir destek gördü. Hamburg limanı işçileri büyük şaire bir destekleme telgrafı gönderdiler. Hollanda Gençlik Hareketi, İtalyan Kadınlar Birliği, Belçika Barış Taraftarları Birliği, Tunus Genel İşçi Birliği vb. gibi örgütler, Birleşmiş Milletler'e gönderdikleri telgraflarla aksiyona katıldılar.

Nazım Hikmet'i kurtarma mücadelesi, Yakın ve Orta Doğu Arap ülkelerinde, özel gösteriler ve yerli basında çıkan ateşli yazılarla geliştirildi. Mısır, Irak, Suriye v.s. gibi Arap ülkelerinde namuslu aydınlar, özellikle yurtsever gençler Türkiye hükümetini şiddetle protesto ettiler.

Kıbrıs'ta Türk ahalisi ilerici aydınları, İşçi Sendikaları Birliği Türkiye Başbakanından Nazım Hikmet'in serbest bırakılmasını istediler.

Hindistan'da ilerici basında Nazım Hikmet hakkında birçok yazı yayımlandı.

Nazım Hikmet, Sovyet edebiyat çevrelerinde, daha Moskova'da yüksek öğrenimini yaptığı yıllardan beri, yaygın bir üne sahiptir. Bugün en ünlü ve Sovyet halkları tarafından en çok okunan şairlerden biri de odur. Kendisi bütün Sovyetler Birliğinde büyük bir takdirle karşılanmakta ve sevilmektedir.

Sovyet halkları, Türk-Sovyet dostluğunun da yorulmak bilmez bir savaşçısı olan büyük şairin durumunu daima canlı bir ilgiyle izlemişlerdir.

Bu ilgi onun kurtarılması aksiyonunda da etkili biçimler ve geniş ölçüler aldı. Sovyet şair ve yazarları basında bir protesto mektubu yayımladılar. Mektupta özetle şöyle deniliyordu :

„Büyük şair ölüp gittiği takdirde, ilerici insanlık bugünkü Türkiye hükümetini hiçbir zaman affetmiyecektir... Bizler, Sovyet şair ve yazarları, Günaltay hükümetinin, Nazım Hikmeti bir an önce serbest bırakmayı kararlaştırmasını istiyoruz."

Bu mektubun altında, Samet Vurgun, N. Gribaçev, M. İsakovski, S. Kirsanov, M. Rilski, K. Simonov, A. Surkov, M. Tank, N. Tvardovski, N. Tihonov, S. Şçipaçov vb. gibi büyük Sovyet yazar ve şairlerinin imzaları vardı.

16 Mayıs 1950 günü, SSCB Bilimler Akademisi „Edebiyat ve dil" şubesi ile Doğuculuk Enstitüsü tarafından örgütlenen ve Nazım Hikmet'in sanatına hasredilen bir toplantı yapıldı. Toplantıda, en büyük Sovyet edebiyatçıları, Nazım Hikmet'in sanatını ve eserlerini değerlendiren şu mektubu kabul ettiler :

„Aziz Nazım Hikmet!

Biz Sovyet edebiyat bilginleri, yurtsever ve yılmaz barış savaşçısı Siz kardeşimize, en hararetli selâmlarımızı sunarız.

Sizin değerli yaratıcılığınız Türk edebiyatında yeni bir çığır açtı. Ateşli şiirleriniz, edebiyatınızda, Türk halkını ulusal ve sosyal kurtuluş mücadelesine yönelten bir çağrı olarak yankılanıyor.

Sizin adınız, çağımızın en değerli şairleri arasında, şanlı barış savaşçıları arasında, ulusal bağımsızlık savaşçıları arasında haklı bir yer tutmaktadır.

Adınızı bütün dünyanın sıradan insanları kendilerine yakın bilmekte ve sevgiyle anmaktadırlar. Bütün ülkelerin namuslu insanları, gericiliğin Sizin sanatınız ve hayatınız üzerindeki gaddar baskısını öfkeyle karşılıyorlar.

Siz, büyük bir cesaretle, Türk işçilerinden ve köylülerinden yana, yenilmez barış ve demokrasi cephesinden yana, emperyalizmin ve gericiliğin karanlık kuvvetlerine karşı savaşanlardan yana tutum aldınız. . .

Sizi hedef tutan müthiş gaddarlığı nefretle karşılıyan biz Sovyet bilginleri, her namuslu yürekte öfke uyandıran bu kaba hukuk keyfiliğine karşı protesto seslerimizi yükseltiyor, Türk halkının büyük şairi ve çağdaş Türk edebiyatının gururu olan Siz kardeşimizi derhal serbest bırakmalarını istiyoruz."

Bu mektup, SSCB Bilimler Akademisi fiili üyelerinden V. M. Alekseev, V. V. Vinogradov, İ. Y. Gordelevski, S. A. Kozin, V. V. Struve, V. F. Şişmarev'in; Bilimler Akademisi muhabir üyelerinden E. E. Bertelev, N. M. Egolin, E. C. İstrina, S. E. Malov, N. V. Pigulevskaya, A. D. Yakubovski'nin; Özbekistan SSCB Bilimler Akademisi muhabir üyelerinden A.K. Boroskov, tarih bilimleri doktoru prof. B. H. Zahoder'in imzalarını taşımaktadır.

Nazım Hikmet'i savunmak ve desteklemek üzere 26 Mayıs 1950'de, Moskova'da Sovyet Edebiyatçılar Evi'nde yapılan toplantıda, tanınmış Sovyet şairi Stefan Şçipaçov şunları söyledi :

Biz Sovyet şairleri, yazarları ve toplumsal örgütler temsilcileri, bütün hayatını ve sanatını yüksek hümanist idealler uğruna, ilerilik ve halkların dostluğu uğruna, Türkiye'nin ulusal bağımsızlığı ve hürriyet uğruna mücadeleye adadığı için Nazım Hikmet'in serbest bıra-

kılmasını istiyoruz. Nazım Hikmet'i savunmak demokrasiyi savunmadır, barış ve insan kültürü uğrundaki büyük savaşın bir çarpışma kesimidir."

Sovyet yazarları Nazım Hikmet'i desteklemek üzere toplu bir karar aldılar ve bunu yayımladılar.

„Literaturnaya Gazeta" (11 Haziran 1950, sayı 47) şunları yazdı.

„... Türkiye hükümetinin keyfi hareketi, dünyanın bütün namuslu insanlarında öfke ve nefret uyandırıyor.

Nazım Hikmet'le kardeşçe dayanışma duygusu bütün Sovyet insanlarının kalplerini sarmıştır. Biz, Zoya Kosmodemyanskaya kızımızın kahramanlığını bir destanla edebiyata maleden, Türk halkını daima Sovyetler Birliği ile dostluğa çağıran yiğit şair değerli Nazımı kendimizden sayacak kadar yakın buluyoruz."

Bütün Sovyet basınında Nazım Hikmet hakkında çeşitli yazılar çıktı. Birçok şiirleri ve diğer eserleri düzara yayımlandı.

Nazım Hikmet'i kurtarma hareketi bütün halk demokrasisi ülkelerinde de geniş ölçüler aldı. Polonya Yazarlar Birliği, Çekoslovakya Yazarlar Birliği, Macaristan Yazarlar Birliği vb. Nazım Hikmet'i destekleme kararları aldılar ve Türkiye hükümetine protesto telgrafları yağdırdılar

BULGARİSTAN HALK CUMHURİYETİ'NDE

Nazım Hikmet'i yakından bilen ve seven Bulgar halkı da, onun kurtarılması aksiyonuna canlı eylemlerle katıldı. Dünya ölçüsünde ün yapmış olan bu büyük hürriyet, demokrasi ve sosyalizm savaşçısı şairi desteklemek üzere Bulgaristanda da güçlü bir hareket gelişti. Kurtarma aksiyonuna sanat ve bilim adamları, yazarlar, bilgiler, gazeteciler, toplum adamları, gençler, özellikle üniversite gençliği geniş ölçüde katıldılar. Bu arada, Bulgaristana sığınmış bulunan politik göçmen Türk ilerici yazarları ve toplumcuları da aktif bir rol oynadılar.

15 Ocak 1950'de Sofya'da Nazım Hikmet'in memleket ölçüsünde daha iyi tanıtılması ve kurtarılması için çalışacak bir Teşebbüs Komitesi kuruldu. Bu komite, yazarlardan, gazetecilerden ve toplum adamlarından meydana geliyordu. Komitede ilerici Türk yazarı Fahri Erdinç de aktif bir eylem gösterdi. Nazım Hikmet'in hayatı ve sanatı hakkında özel bir rapor, yayımlanmış eserlerine ve bunlarla ilgili yazılara dair bibliyografik bir kılavuz hazırlandı ve buna büyük şairin bazı seçilmiş şiirleri de eklendi. Komite tarafından meydana getirilen ve geniş ölçüde dağıtılan bu materyaller, Nazım Hik-

met'in somut olarak tanıtılmasında ve dâvasının desteklenmesi için kamuoyu hazırlanmasında önemli bir rol oynadı. Komitenin çabaları, çeşitli toplumsal örgütler, sanat ve kültür işçileri birlikleri vb. tarafından hararetle desteklendi.

Bulgar Yazarlar Birliği, Kültür Klübü'nde, Nazım Hikmet onuruna bir protesto toplantısı tertipledi. Toplantı sonunda Bulgar yazarları şu protesto bildirisini kabul ettiler :

„Biz, bugün Türk halkının ve dünya ilerici şiirinin gururu olan büyük şair Nazım Hikmet'e Türkiye yöneticilerinin reva gördükleri haksızlık ve gaddarlık karşısında ürperiyor ve alabildiğine üzülüyoruz... Nazım Hikmet'in bir an önce serbest bırakılması için bütün dünya ilerici kamuoyu tarafından ısrarla ileri sürülen isteklere bizler de katılıyoruz. Büyük Türk şairinin hapislerde ölüp gitmesine asla yol verilmemelidir. Hiçbir dürüst kimsenin vicdanı buna katlanamaz. Türk yöneticileri eğer çağımızın en seçkin şairlerinden birinin ölümüne sebep olmak gibi utanç verici bir vebal altında kalmak istemiyorlarsa, bunu anlamalıdırlar.

22 Şubat 1950 günü, Sofya Üniversitesinde, birçok öğretim üyesiyle öğrenci gençlerin katıldıkları bir protesto toplantısı yapıldı. Başkentte ayrıca „Alyans Fransez" salonunda bir „Nazım gecesi" düzenlendi ve burada Bulgarca ve Türkçe olarak büyük şairin şiirleri okundu.

Memlekette, kentlerde ve köylerde, özellikle Türk asıllı yurttaşların daha yığınsal bulundukları bölgelerde, Nazım Hikmet'i desteklemek üzere birçok toplantı ve miting tertiplendi. Buralarda dayanışma kararları alındı ve büyük şairin serbest bırakılması isteğiyle Türkiye hükümetine yüzlerce telgraf yağdırıldı.

Aynı dönemde, memlekette birçok okula, emek ekiplerine ve okuma odalarına Nazım Hikmet adı verildi. Yine o günlerde, nice Türk ailesi yeni doğan çocuklarına Nazım adını koydular.

Günlük gazete ve haftalık dergilerin sayfalarında, hemen hemen her sayıda, Nazım Hikmet'in şiirleri ve onu savunmaya adanmış yazılar yer alıyordu.

Tanınmış Bulgar toplum adamları, yazarlar ve gazeteciler Nazım Hikmet'i elbirliğiyle savunuyorlardı.

Bulgar Yazarlar Birliği'nin kitabevinde Nazım Hikmet için özel bir vitrin düzenlendi.

Dimitrofçu Halk Gençliği Birliği MK'ne bağlı „Narodna Mladej" („Halk Gençliği") Yayınevi, Nazım Hikmet'in çok sevilen „Zoya" destanını Türkçe olarak yayımladı. Ayrıca, büyük şairin seçilmiş şiirlerini derliyen bir kitap basıldı.

BKP Yayınevi de, Nazım Hikmet'in şiirlerinden Bulgarlarca ve Türkçe birer kitap yayımladı.

Dünya demokratik güçlerinin, bellibaşlı belirtileriyle ve özetle yansıtmaya çalıştığımız bu destek ve dayanışması, Nazım Hikmet'in güvenini ve direnme gücünü artırdı. Büyük şair, Bulgar halkının protesto hareketleri hakkında zindan duvarları arasında bilgi edinebildi. 1951 yılında Moskova'da bazı Bulgar yazarlariyle konuşmasında, bununla ilgili olarak şükran duygulariyle şu olayı anlattı:

„Hapiste onu alabildiğine duygulandıran olaylardan biri de, Sofya radyosunun bir Türkçe yayını olmuş... 1 Mayıs 1950 günü, tam açlık grevi ilânı arifesinde, Nazım Hikmet, cezaevinin idare bölümü koridorundaki radyonun düğmesini kaşla göz arasında çevirivermiş. Rastgele Sofya'yı bulmuş ve Türkçe olarak, kendisini mutlulukla ürperten şu cümleyi duymuş: „... yeni bir okula Nazım Hikmet adı verildi..." Sofya radyosunun bu bir tek cümlesi, daha sonra alçık grevinin ağır dakikalarında, kafasında tekrar tekrar yankılanarak ona kuvvet vermiş. Yani yalnız olmadığı, bütün dünyada dostlara sahip olduğu hissi, yalnız o günlerde değil, hapiste geçirdiği tüm 13 yıl boyunca, büyük şaire güç kazandırmış ve destek olmuş." („Literaturen Front", 16 Ağustos 1951)

VE NAZIM HİKMET SERBEST BIRAKILIYOR

Nazım Hikmet için Büyük Millet Meclisi'nden af çıktı. Büyük şair nihayet serbest bırakılmıştı.

Nazım Hikmet'in kurtarılması, dünya demokratik güçlerinin ve en başta Sovyetler Birliği halklarının geliştirdikleri protesto hareketinin ve dayanışma iradelerinin eseridir. Türk yöneticileri dünya demokratik kamuoyunun baskısı altında, çağımızın büyük devrimci şairini serbest bırakmak zorunda kalmışlardır. Onun kurtuluşu, yeni harp kundakçılarına ve bunların Türkiyedeki yardakçılarına yeni bir darbe olmuştur.

Not : Yazı ilkönce „Septemvri" („Eylül") dergisinin 1950 Temmuz sayısında (sayfa 133-140) basılmıştır.

ANILAR

NAZIM HİKMET

Nazım Hikmet çağımızın en belirgin ilerici şairleri arasında şerefle yer alıyor. Onun şiirleri ve sahne yapıtlarının kahramanları bütün yeryüzünü dolaşıyor. Türk halkının bu değerli evlâdı, aynı zamanda ilerici insanlığın yaraşık temsilcisidir. Yurttaşlığıyle kaya metaneti gösteren, insan mutluluğunun sarsılmaz savaşçısı olan Nazım Hikmet, edebiyatta gerçek bir yenilikçidir. Gerçek yenilikçi diyorum, çünkü onun yenilikçiliği bambaşkadır; yenilikçilikle sadece oynıyan ve ancak kendi kendilerini aldatanların o havai fişek biçimsellik ve hünerbazlığından apayrı bir şeydir. Nazım Hikmet'in yenilikçiliğinin kökleri Türk ve dünya ilerici kültüründe, halk yığınlarının âdil bir yaşam özleminde ve bizzat kendi devrimci dünya görüşündedir. Mayakovski'ye çok değer veren, onun yol arkadaşı olan Nazım Hikmet, büyük Sovyet şairinin yüksek yurttaşlık bilinci çizgisini yaraşır bir şerefle sürdürdü. Şair ve dramyazarı olarak, romancı ve sanatsal-politik yazar olarak, edebiyatta ilk adımlarını atan kabiliyetlerin öğretmeni olarak, dur-dinek bilmeden ve hep insanın âdil yaşamı için, barış ve halklar arasında dostluk için savaşan yüksek sanatın ırgatı ve savunucusu oldu. Sözleri, insancıl acılarla yoğrulmuş her söz gibi, içtenlikle dolu ve inandırıcıydı. Bütün hayatı, halkların kaderi için nasıl didindiğini yeterince açıklamaktaydı. O, özgürlüğün değerini kişisel deneyimiyle kavramış bir şairdi.

Şiirlerinin Rusça ve Bulgarca çevirileri çıkmaya başlayınca, biz bunları, kendi içimizi döktüğümüz dertleşmeler olarak, bir yurttaş ve sanatçı duyu ve tutumunun örneği olarak kabul ediyorduk. N. Hikmet böylece Bulgar yazarlarının ve okuyucularının da sevgilisi oluverdi. Yazdığı piyeslerin kahramanları Bulgar sahnesinde de coşkuyla alkışlandı. Şair, Bulgar okuyucusu ve seyircisiyle, güvenilir bir dostla dertleşir gibi konuşuyordu.

Hatırlıyorum, Bulgaristana ilk defa 1951 Eylülünde geldi. Onu okuduğumuz eserleriyle, portresiyle tanıyorduk, henüz kendisini görmüş değildik. Bir öbek şair ve yazar, uçak alanına karşılamaya gitmiştik. Beklerken, sabrımızı birtürlü katık edemiyorduk. Onu getiren uçaktan, ilkönce ilgili resmi kişilerin karşıladığı bazı resmi kişiler indiler. Bizim gözlerimiz onu arıyordu Derken uçağın kapı boşluğundan, boylu boyunca, dal gibi, merdiven sahanlığına çıkıverdi. Yakışıklı ve güleçti Çekimli ve insana derhal güven hissi veren bir kişiliği vardı. Merdivenleri te-

lâssız indi. Sağ yanında karşılama töreni bando-mızıka ile başlayıveren resmi grubun ardından yürümekte bir ikircim gösterdi. O anda, bakışları, beride kendisine el sallıyan yazarlar grubumuza ilişti. O ikircimden derhal kurtuldu, güleçliği alabildiğine arttı ve kendisi de el sallıyarak kestirmeden bize doğru yürüyüverdi. Yaklaşıncaya kadar onu sevinçle alkışladık ve âdeta eski tanıdıklar gibi el sıkıştık. Protokol kurallarının gereği yoktu. Onu, daha önce şiirlerini içimize sindirdiğimiz heyecan ve yakınlıkla bağrımıza bastık.

Ben o zamanlar Yazarlar Birliği Sekreteri'ydim. Resmi kişiydim hani. Dış ülkelerden birçok dost ziyaretimize gelirdi. Bugün de niceleri geliyorlar nitekim. Demem o ki, bu konuklarımız arasında resmiyeti Nazım kadar aşabileni ve onun kadar doğal davrananı çok az görmüşüzdür. O bizzat açık yüreklilik ve dobralığı ile her türlü resmiyeti yadsımanın ta kendisiydi. Gizli-kapaklı yanı yoktu. Neyin hoşuna gittiğini, neyin gitmediğini, neyin nasıl olması gerektiğini dobra dobra söylerdi. Ve itiraza da gücenmiyordu.

Memleketimizi görmek istemişti. Hele Türk asıllı yurttaşların oturdukları bölgeleri görmeye can atıyordu. Kendisine bu olanak verildi. Ve yanılmıyorsam, ziyareti soydaşları için bir bayram oldu. Kendisi de gezisinden ve gördüklerinden çok memnundu.

Yazarlar Birliği'mize kendi evi gibi uğrar, düşüncelerini sanki çoktandır memleketimizde yaşamış bir kimse güveniyle ileri sürer, hükümler verirdi Türk kültürü hakkında daima tutku ve heyecanla konuştuğunu hatırlıyorum. Bu kültürün ilerici geleneklerinden sık sık bahsediyor, memleketinin tarihinde ilerilik yanlısı kişilerin destansal eylemlerini hayranlıkla anlatıyordu. Ve biz yurtseverin kendi halkına ve anayurduna bağlılığını yansıttığını anlıyorduk. Nazım, her şeyden önce yurtseverlikle ve bütün insanlığı kapsamasiyle belirgin sanatını işte bu sevgiyle yaratıyordu.

Çağımızın bütün sorunlarında, hem politikada, hem ekonomide, hem bilimde, her şeyde diyeceği vardı. Ama en sevdiği alan, elbette sanat ve özellikle edebiyattı. Şu var ki, sanat ve edebiyat hakkında, birtakım dar kapsamlı ihtisas kolları olarak değil, bunları her zaman insan gelişmesinin diğer alanlariyle bağlıyarak konuşuyordu. Ona göre, kültür, içinde insanın bütün eylemlerinin birbirini etkilediği polifonik bir alandı. Eski resimlere ve halk türkülerine hayrandı; bunların en güzel çağdaş sanat belirtilerinde ve kendi şiirlerindeki uzantı bağlarına önemle dikkati çekiyordu. Gençlik yıllarında şiirlerin biçimsel güzelliğine bir süre nasıl kapıldığını ve zamanla, tecrübesi arttıkça, dize'nin dış görünüş ve yaldızından çok dilin iç müziksel uyumu ve duygu derinliğiyle nasıl heyecan-

Gençliğin ve üniversitelilerin III. Dünya Barış Festivali günlerindeydi.

Otele giriyordum. Birden adımın çağrıldığını duydum. Dönüp baktım. Halkımızı ve edebiyatımızı çok seven samimi dost Jorji Amadu beni çağırıyordu. Yanında daha önce tanıştığımız Şili şairi Pablo Neruda ve Sovyet şairi Lev Oşanin yaklaşmamı gülümsiyerek izliyorlardı. Ama o dördüncü kişi kimdi? Kartal bakışlı mavi gözleri, yüksek bir alnı, gür kıvrımlı saçları ve cesur bir gülücüğü vardı. Elimde olmadan kızardığımı hissettim. Âdeta adım atamıyordum. Fakat o dördüncü kişi hemen boylu boyunca doğrulup birkaç adımda bana yaklaştı, omuzumu kuvvetle tuttu ve beni içtenlikte kucakladı. Ben Nazım Hikmet'in bu kucaklamasını hak etmediğimi biliyordum. Çekilmek istedim, beceremedim. O doğrudan doğruya gözlerimin içine bakıyor ve konuşuyordu :

„— Yoldaşım, mutluyum, biliyor musunuz, çok mutluyum. Büyük şiirin, sizin Nikola Yonkov Vaptsarov'un dünyaya verdiği şiirin bir şairiyle daha tanıştığım için mutluyum. Vaptsarov'u burada okudum. Büyük şair. Bahtiyar oldum doğrusu. . ."

„— Nazım Hikmet yoldaş," dedim, „sizinle tanıştığımızdan ötürü asıl biz mutluyuz."

Oşanin bu arada içeri giren Stoyan Ts. Daskalov'u çağırdı, ve toparlanmamıza vakit kalmadan, Nazım Hikmet bizi çekip masaya götürdü. Yer gösterdiler. Pablo Neruda kadehini kaldırarak, „Haydi yoldaşlar. büyük Georgi Dimitrov'un memleketi ve halkı şerefine içelim!" dedi. İçtik.

Nazım Hikmet Bulgar delegasyonundan birini görmesin, hemen yanımıza geliyor, içtenlikle elimizi sıkıyor ve soruyordu : „E nasılsınız komşular?"

Çokçası Vaptsarov'tan söz açıyordu. Ve kimbilir kaçıncı defa, kendisi ve halkı için kardeş ülke bellediği Bulgaristana gelmek istediğini, bunu bütün kalbiyle arzuladığını söylüyordu.

Festival sırasında Berlin'de bulunan bütün yabancı yazarların buluşup tanışmaları için Demokratik Almanya Yazarlar Birliğinin örgütlediği toplantıda, Nazım Hikmet de söz aldı ve burada da memleketimizden ve edebiyatımızdan övgüyle bahsetti

Bu sayfaları o zaman nasıl yazmışsam öylece koruyorum, zira anılar bellekte zamanla silinse de, ak kâğıtta yazılı olan izlenim aynı canlılık ve tazelikle sürüp gidiyor.

Aradan yıllar geçti. Nazım Hikmet çoktan şiirin devleri arasına girdi. Bu devler bizden öylesine büyük ve yüksek ki, bir zamanlar onların da bizim gibi yeryüzünde yaşamış olduklarına inanmak bazan bana gerçekten efsane gibi geliyor.

Fakat ben Nazım'ı tanıyordum. İşte aynen böyle, o zaman not ettiğim gibi, tanışmıştım onunla. Neşeyle dolu sayılı Festival günlerini, hep onun yakınında, hep kahkahası kulağımda olarak geçirdim. O uzun yıllar hapis yattığı zindanlardan, cesur bir kaçışla çoktan uzaklaşmıştı. Dünyaya hayranlıkla, biraz da birdenbire karanlıktan ışık ve renkler ortamına, hücrelerin yoksunluğundan hürriyete çıkmanın ürküntüsüyle bakıyordu. Ürküntü diyorum, korku diyemem bu duyguya, çünkü Nazım korku nedir bilmiyordu ve ömrünün sonuna kadar da bilmedi.

Artık çeşitli vesilelerle birkaç yerde anlattığım gibi, Nazım, festival günlerinde kendisini Amerikan işgal bölgesinin en gürültülü ve en „parlak" lokallerinden birine götürmemi istedi. Götürdüm. Orada müthiş pervasız davrandı. Yapma-etme dediysem de, benim dansettiğim sürece, komşu masadaki Batı Alman gazetecileriyle politik bir tartışmaya girişti. Onlar bu tartışmayı polis çağırarak tamamladılar. Bereket ki, adamların „prensipçiliği"ni vaktinde sezerek, Nazımı güç halle bizim arabaya doğru sürükledim. Hemen hareket ettik ve tepelerinde döner mavi lâmbalariyle canavar düdükleri çalarak peşimize düşen polis arabalarının ancak birkaç metre önünden, „Brandenburger Tor"un kurtarıcı gölgesini geçebildik. Pek de küçümsenemiyecek bir tehlike atlattığımız halde, Nazım zerre kadar korkmadı. Tehlike diyorum, zira ertesi gün dünya basınında „geçenlerde Türkiyeden kaçan komünist şair Nazım Hikmet, Batı Berlin'de bir skandal sırasında tutuklandı" gibi bir haber uçurulması elbet hiç de yakışık almazdı.

„Yohanneshof Hotel"in terasında birer soğuk bira içmeye oturduğumuz zaman, atlattığımız tehlikenin geriliminden hâlâ kurtulamamış olan Nazım'ın gözleri çakmak çakmaktı. Ve sanırım ki, savaşçıların ve ozanların yiğitliğinden, bu çizginin onların en belirgin niteliği olduğundan o masada bahsetti ve özellikle komünist ozan ve savaşçıların, dünyanın şimdiye kadarki bütün ozan ve savaşçılarından daha yiğit ve çetin olmaları gerektiğini söyledi.

Bir ara, bir kitabevinde, Rusça olarak henüz çıkmış şiir kitabından („Hudojestvena Literatura" Yayınevi, Moskova, 1950) birkaç tane bulmuş rastgele. Bir tanesini de bana imzaladı. Bunu da kendine özgü bir orijinallikle yapmıştı. Şimdi kitabı, o yazılı ve imzalı sayfasıyle, kutsal bir anmalık olarak tekrar gözden geçiriyorum. En yukarı sol yana „Naz" diye imzasını atmış, onun altında „1950", sağda „Festival Berlin" okunuyor, daha aşağıda da yalnız „Bulgar" ve „Bojidar" sözcüklerini okuyabildiğim üç satır Türkçe yazı var.

N. Hikmet Park gezisinde

Kitabı bana armağan ettiği zaman, şiirlerinin bu Rusça çevirilerinden bazılarını sesle okumamı istedi. Rusçayı ya da kendi devimiyle Mayakovski'nin dili"ni biraz unutmuştu. Hangi şiirini okuduysam, o bir yandan hemen Türkçesini tekrarlıyordu. Kendi şiirlerini bitamam ezbere bilmesine şaştım. Gülümsedi ve „Şaşma. bunları hücrede tek başıma yıllar boyunca az tekrarlamadım." dedi.

Çok geçmeden Bulgaristana geldi. Varna dolayında „Bor" Oteli'nde bir yaz istirahati geçirdi. İlk gelişinde, kendisini gazetemizde cıkan şu hoşgeldin cümlesiyle selâmladım (bunları, o zamanın tekrarı olanaksız atmosferini taşıdıkları, kendisini karşılamakla duyduğumuz sevincin bütün coşkusunu yansıttıkları için, kalplerimizdeki sıcaklıkları ebedileşsin diye, aynen tekrarlıyorum).

„— Georgi Dimitrov'un hür halkı, bahtiyar halkı sana bugün hoşgeldin diyor!

— Başları üzerinde al bayrakları dalgalandırarak kurtuluş günü Dokuz Eylül'ü kutlamakta olan madenciler, demir-çelik işçileri, traktörcüler şana hoşgeldin diyorlar.

— Sana, Bursa zindanının karanlık hücresinde yanından hiç eksik olmıyan, girdiğin açlık grevi günlerinde her biri seninle beraber dişini sıkan, 12 yıl sonra seni tekrar küçücük evinin kapısına götüren yolda seninle beraber adımlar atan, nice hayınların halk zindanına, hürriyet zindanına, sözünü dudaktan sakınmıyanlar için büyük bir zindana çevirdikleri memleketinin süngülerle gölgeli sınırını geçerken sana ayak uyduran ve nihayet Kremlin kulesinin beşköşeli yahut yıldızını görmekle seninle birlikte sevinen ve gözleri seninle birlikte kamaşan biz Bulgar şairleri ve yazarları da bütün kalbimizi dolduran bir sevinçle hoşgeldin diyoruz.

— Hoşgeldin, çelikten de sert gerçek ve barış savaşçısı! Ruh inceliği ve yiğitliğiyle coşturan şair, candan yoldaşımız ve öz kardeşimiz, hoşgeldin!

— Seni Moskova'da görmekle bahtiyar olan arkadaşlarımız, „memleketimize de buyur, bekliyoruz" demişler sana!

— Bizler, Berlin'de, „Marks-Engels Platz"da, yıldızların ve havai fişeklerin donattığı bir Ağustos gecesi göğünü beraber seyrettiğin birkaç şair arkadaşın da „gel memleketimize, bekliyoruz seni" diyoruz.

Ve işte artık aramızdasın. Sen de bizimle birlikte, sevincimizi, en büyük sevincimizi, senin memleketinde hâlâ hüküm süren ve seni, Türkiyenin büyük evlâdını kovup yurtdışına çıkaranları yenilgiye uğratmanın bayramını yaşıyorsun.

Sen demir parmaklıklar arkasında hürriyet türkülerini söylerken uğruna kalbini de verdiğin mücadele, al bayraklarını bir an bile eğmedi. Gözlerinde şafak alevleri parlıyan insanların dünyası, bugün daha büyük, daha güçlü ve çok daha yenilmezdir. Bu yenilmezler dünyası, Sarı Deniz'den Atlantik'e ve Kuzey buzullarından Karadeniz'e kadar uzanan alanları kapsıyor. Fakat bizim yurdumuzla senin memleketin, gündüz ile gece arasındaki sınırın iki yanında bulunuyorlar.

— Hoşgeldin aramıza, ve 12 yıl boyunca ancak küflü demir parmaklıkların kareleri arasından sızan aydınlığın erebildiği gözlerin, artık bol bol aydınlıkla, alabildiğine güneşle yıkansın!

— Hoşgeldin büyük şair! Biz yüce barış ve demokrasi savaşında seni de zindandan kurtarmak için olanca gücümüzü seferber ederken, bir yandan senin savaşkan türkülerinle de kanatlandık.

Sen artık aramızdasın, ey sevgili dost! Sevincimizi paylaşıyorsun bizimle, bayramımızı bölüşüyoruz, sosyalizmi kurma çabalarımızın coşkusuyle sen de dolup taşıyorsun. Bu çabalar içinde, muazzam barış ordusunun bir parçası olan bizim oymağın bayrağı altında, Dimitrov'un yolunu sürerek çarpışanları, işletmelerde ve fabrikalarda, kooperatif ovalarında dişini tırnağına takarak çalışanları görüyorsun.

Sen bu emek ordusu içinde, kendi kardeşlerini, sınırın ötesindekilerin yüzyıl daha ilerisinden yürüyen soydaşlarını da görüyorsun.

Görüyorsun ve mutlusun

Sen bu mutluluğa lâyıksın, çünkü bu mutluluk için yiğitçe savaştın."

BOJIDAR BOJILOV

HALKLARARASI ANLAŞMA KÖPRÜSÜNDE

Ben artık Nazım Hikmet'le biricik karşılaşmamızın ne yılını, ne de mevsimini hatırlıyorum. Ve belki de gerçek anı, protokoller bir tamlıkla tekrar canlandıramadığımız, amma bütün eşsizliğiyle içimizde yaşıyandır.

Nazım Hikmet'in memleketimizi ilk ziyareti günlerindeydi. Bize Sovyetler Birliğinden gelmişti. Daha gelişinin bir yıl öncesinden, bir grup hayranı ve çeviricisi, onu kahraman hayatı ve sanatı ile Bulgar okuyucularına yeteri kadar tanıtmışlardı. Kahraman diyorum, çünkü Türk halkının bu büyük şairinin dâvasına Bulgar kamuoyunun verdiği değer ancak bu sözcükle en isabetli biçimde belirlenebilir.

Nazım Hikmet, o günlerde, Bulgar Yazarlar Birliğinin organı „Literaturen Front" gazetesine de uğradı. Biz, o zamanki redaktörler, çok gençtik daha, çiçeği burnunda sayılırdık. Ve devrimden sonraki ilk onyılın redaktörleri de ancak heyecanlı kimseler olabilirdi. Nazım Hikmet'le görüşmek bizim için bir bayramdı, direnç ruhunun üstüngelmesi töreniydi. Çağımızın en yiğit dev ozanlarından biriyle buluştuğumuz için mutluyduk.

Bize önceden, büyük şairin yüreğinden hasta olduğunu, kendisini pek yormamamız gerektiğini fısıldadılar. Başlangıçta bizim Balkanlı mizacımıza pek uymıyan bir konuşma başladı. Yazıkurulu'na özgü resmi görüşme havası yavaş yavaş serbest bir sohbete dönüştü (tutanak için bir stenograf bulundurmayı ne yazık ki akıl etmemiştik). Becerikli dilmacımız, Nazım'ın düşüncelerini bütün nüanslariyle kavramak ve ifadelerini aynen orijinalinin gücüyle yansıtabilmek için — diyebilirim ki — kahramanca bir çaba harcıyordu.

— Bulgar şiirinde iki şeye hayranım, dedi bir ara Nazım Hikmet, biri halk türküsü „Balkancı Yovo", biri de Botev'in „Hacı Dimitır" baladı.

Ve Nazım, Balkancı Yovo'nun, güzel kızkardeşi Yana'yı „Türk imanı"na vermiyen o yiğit Bulgarın destanını kendine göre okumaya başladı. Zamanın zalimleri, Balkancı Yovo'nun iki gözünü de oyup, yine sormuşlar: „Veriyor musun Balkancı Yovo, verdin mi güzel Yana'yı, Türk imanı'na?" „More voyvoda," demiş Balkancı Yovo, „Başımı veririm ama, Yana'yı vermem Türk imanı'na!" Ellerini de kesip yine sormuşlar! Ayaklarını da kesip tekrar sormuşlar! Fakat Balkancı Yovo, kızkardeşini görecek gözden artık yoksun olsa da, onu kucaklıyacak kolları olmasa da, uğurlıyacak ayakları olmasa da, kendi imanından vazgeçmiyor ve böylece ayrılığı tanrısallığa çıkaran bir sonuca varılıyor...

Evet, sadece birkaç dakika içinde, başkası değil, en büyük Türk şairi, bizim önümüzde, Bulgarların önünde yani, Balkancı Yovo'nun imanını terennüm eden büyük halk türküsünün çağdaş bir yeni sayfasını açıvermiş oluyordu. Ve bizzat o, Nazım Hikmet de, kendi halkının Balkancı Yovo'suydu. O da, her şeye rağmen, kendi hürriyet imanından, çağımızın eylemsel hümanizmine, halkının ve insanlığın geleceğine inancından vazgeçmemişti.

Nazım Hikmet dâhi şairimiz Botev'i biliyordu. „Ne yazık ki, yalnız çevirilerden tanıyorum onu" diye eklemişti. Kaldı ki, Nazım Hikmet gibi büyük bir şairin, en iyi çevirinin bile yetersizliğini hissetmemesi olanaksızdı. Bu böyle olsa da, çeviri iletkeni de, büyük Botev'in „orda, Balkanda kan içinde yatan ve inliyen"i terennüm ederken duyduğu acının akımını Nazım'ın yüreğine ulaştırabilmişti. Ve Nazım Hikmet, Botev'in hak ve hürriyet savaşçısını yücelediği bu şiirin „ölmez düşen hürriyet savasında" diyen daha sonraki ölümsüz dizesini, yüzlerce anıtın taş yazıtında okuma, hayat ile şiirin, halk ile sanatçının, kişisel ile toplumsalın bu harikulâde katışmasını, yani kendi yaratıcılığını da karakterize eden bağdaşımını bütün varlığiyle hissetme olanağını bulmuştu.

Gelecek kuşaklar, halklar arasında anlaşmanın, onların dostluk ve kardeşliğinin büyük köprüsünde, şairlerin de, bu köprünün ayaklarına dayanak olan katkısını bulacaklardır.

VESELİN YOSİFOV

KEREM GİBİ YANALIM

Onunla Bulgaristanda ve Moskova'da birkaç defa görüşmek mutluluğuna erdim. Her defasında o hummalı, heyecanlı tabiatına, ruhsal huzursuzluğuna ve nerede olursa olsun çevresinde sıcacık bir atmosfer yaratıvermesine hayran oldum. O sanki avuçlariyle, gözleri ve sesiyle, kendi güney güneşinin ışın kırıntılarını ve masmavi göğünün ılıklığını alabildiğine cömertçe dağıtır gibiydi.

Güçlüklerle dolu hayatında bir tehlikeler atlatmış ve nice acılar çekmiş olan Nazım Hikmet, kişiliğinde, çok ender rastlanan bir yiğitlik ve içtenliği bağdaştırıyordu.

Uzun mücadele ve hapislik yılları boyunca yıpranmanın sonucu olan kalp hastalığı olmasaydı, dünyanın en büyük şairlerinden ve bütün varlıklarını halkların mutluluğu savaşına adayanlarından biri olarak aramızda bulunmaya devam edecekti.

Hapisten kurtuluşundan ve Türkiyeden ayrılışından kısa bir zaman sonra, Yazarlar Birliği'nin konuğu olarak Bulgaristana geldi. O zamanki genç şairlerle yaptığı bir konuşmada, zindan hayatının ne ağır koşullar altında geçtiğini anlattı. „Angina Pektoris", „Pol Robson", „Bir açlık grevinin beşinci gününde", „Ben içeri düştüğümden beri" vb. gibi unutulmaz şiirlerini hep bu ağır koşullar içinde yazmıştı. Bu şiirlerinden bazılarını Türkçe olarak kendisinden de dinledik. Şiir okumanın bu kadar ifadeli ve başarılısını işitmiş değildim. Belki de Mayakovski'nin olağanüstü şiir okuma ustalığı Nazım Hikmete geçmişti. Bilmiyorum. Fakat daha sonra onun şiir okuyuşunu, hele „Hoşgeldin kadınım benim, hoşgeldin!"le başlıyan şiirini tekrar dinlediğim zaman aynı izlenimi edindiğimi ve aynı eşsiz duyguyla sarsıldığını hatırlıyorum.

Memleketimizde 9 Eylül 1944'ten sonra yetişen genç kuşak şairler için, Nazım Hikmet de, Mayakovski gibi, Esenin, Surkov, Şçipaçov, Simonov ve Svetlov gibi, çok sevilen bir ustaydı, bir öğretmendi. Sovyet ustaları arı-duru dizeleri ve dörtlüklerinin melodisiyle bizleri çeker ve esinlerken, Nazım Hikmet de ifade genişliğiyle, halk türkülerimize yakınlığiyle, alabildiğine imaj gücü ve duyarlığiyle hepimizde hayranlık uyandırıyordu. Tez ezberliyorduk onu. Hele „Pol Robson" şiirini sokaklarda (o zaman kahveler yoktu!) nasıl tekrarladığımızı bugün gibi hatırlıyorum.

Nazım Hikmet'in bütün şiiri, bence, baştanbaşa bir tek haykırış, hiçbir şeyin bastıramıyacağı ve durduramıyacağı bir çanıltı, bir boraydı Zamanın büyük çarpışmaları, mücadelenin dramatizmi, kurbanlar ve umutlar, bu harikulade sanatçının şiirsel imajının teme-

lini oluşturuyordu. Onun öyle ince ve hassas lirik şiirleri yok gibidir (lirizmi büsbütün mücadeleyle örülmektedir): okuduğumuz her şiiri devrimci düşünüş boyutlariyle bizi kavrar, bir muazzam ruhsal felâketler dünyasına daldırıp çıkarır ve sonra bize biricik yolu, gelecek kuşaklar adına kendimizi feda etme yolunu gösterir.

„Hapiste yatacak olana bazı öğütler", „Sıradakinin ölümü," „Dünya, dostlarım, düşmanlarım, sen ve toprak" ve özellikle „Ölü kızcağız" (Hiroşima'da ölen ve barış için imza toplamak üzere kapı kapı dolaşan kız) gibi şiirleri, olanca hümanizmi ve içtenliğiyle bize derhal Smirnenski'yi, Vaptsarov'u hatırlatır. Hattâ „Dâvet" şiirinde („Dörtnala gelip Uzak Asya'dan — Akdenize bir kısrak başı gibi uzanan — bu memleket bizim... Ve ipek bir halıya benziyen toprak — bizim...") Vaptsarov'un şiir deyişiyle belirli bir yakınlık hissedilir. Daha doğrusu, bu dizeler bizi Vaptsarov'un „Bu toprak." veya „Madrit bizim" gibi şiirlerine de götürür. Şüphesiz ki, burada dışsal taklidi andırır bir benzerliğin zerresi dahi sözkonusu değildir, zira bize Nazım'da Smirnensky'yi düşündüren veya bizi Vaptsarov'a çıkaran her şeyden önce Bulgarca çeviridir, yoksa orijinalinde bunun daha başka bir havası olmak gerekir. Burada sözkonusu olan, savaşçıların içsel yakınlığıdır, sosyalistlerin aynı soydan ruhsallığıdır, kendi kardeşleri, yoldaşları ve yurtları için savaşan ozanların dünyasının birbirine yakınlığıdır.

Nazım Hikmet Bulgaristanı seviyordu. Bulgaristana iki defa geldi ve memleketi enine-boyuna gezip tanıma olanağını buldu. Moskova'da bir konuşmamızda (Puşkin anıtına yakın bir yerde rastgele buluşmuştuk) bana şunları söylemişti: „Bak kardeşim Sizin memleketiniz küçük. Sizin yerinizde olsaydım, memleketi karış karış dolaşır, mümkünse herkesle şahsen tanışırdım. Şair adam için bunun büyük bir önemi vardır." (Gerçekten de Bulgaristanda birçok kimseyi tanıyordu.)

Nazım Hikmet, her büyük şair gibi, her şeyde çağın boyutlarını görebiliyordu. Sofya için yazdığı şiirde şu dizeler var:

„Sofya şehri büyük mü?
Şehirler, gülüm, caddeleriyle değil,
anıtını diktiği şairleriyle büyük oluyor,
Sofya büyük şehir. "

Sofya Nazım Hikmet'i hatırlıyor. Bulgaristan onu unutmuyor. Ve inanıyorum ki hiçbir zaman da unutmıyacak. Çünkü Nazım savaşta ve şiirde Kerem gibi yanmasını bildi.

VLADİMİR GOLEV

„Varna'da bu yaz günü,
çok hasta, çok muhacir şair için bile
bir bahtiyarlık yaşamak..."

Moskova'da, Peredelkino'da, o ışıl ışıl Ağustos gününü ömrümce unutmıyacağım.

Henüz oturmuştuk. Nazım Hikmet karşımızda yer almış, çok sevdiği köpeği „Şeytan" da yanıbaşına çökmüştü. Nazım dalga dalga kıvırcık saçlarının her teline kadar güleçti ve onun dost bakışlariyle, üstümüze güneş vurmuş gibi ısınıyorduk.

— Ee, diye sordu birden, ne var ne yok benim sevgili Bulgaryamda?

— Ne olsun, dedim, iyilik.

Soruyu daha da somutlaştırdı :

— Nedir Bulgaristanı bugün en çok ilgilendiren?

— Her şey. Ve bu arada Nazım Hikmet'in sağlığı!

— Hey Bulgarya, Bulgarya, iyi yüreklisin, hem de büyük yüreklisin sen! Madem bir Türk şairinin sağlığı ile de ilgileniyorsun... ne diyebilirim, ellerini öperim böyle Bulgaryanın.

Kısa bir suskunluktan sonra yine sordu :

— Daha başka?

— Gazeteler yazdı, dedim, Anadoluda büyük bir kuraklık ve kıtlık varmış. Köylüler böylesi görülmüş şey değil diyorlarmış. Topraklar çatlamış çayırlar kurumuş. Hayvanların, kupkuru toprakta iki çöp ot bulup koparmaya çalışırken burunları yağır-yara oluyormuş...

Nazım'ın bakışları dumanlanıverdi. Yüksek alnı kırıştı. Bir göğüs geçirdi ve dalgın dalgın mırıldandı :

— Eh Bulgarya, Bulgarya... — Gözleri uzaklara, belki Anadoluya, belki de anılarına kaydı. — Her gerçek sevgi gibi bu. Sevişen çiftlerden ikisi de diğerini daha çok sevdiğini söyler... E, anlatın siz, daha ne var ne yok.

Önce hangi birini anlatalım? Nisan Plenumu üzerinden henüz bir yıl geçtiğini ve Bulgaristanda artık bir başka baharın uç verdiğini her yurttaşın açıkça görmekte olduğunu, bereket bulutlarının giderek kabardığını ve umutların alabildiğine arttığını söylüyoruz. Nazım başını sallıyor. Gözleri hoşnutlukla ışıl ışıl. Seviniyor. Elbette, diyor, böyle olacak elbet... Bulgar gençliğinin bu Moskova Festivali'ne büyük bir heyecanla, sağlık ve ümitlerle geldiğini söylüyoruz. Nazım daha çok seviniyor. Güzeldir Bulgarlar, diyor, hele delikanlılarınız tığ gibi, kızlarınız bir içim su, çimçiçek... Ona yeni

çıkan kitaplarımızdan, ressamların yeni tablolarından bahsediyoruz. Şüphesiz ki artık sanatçılar da daha derin, daha içli, daha bilge olmakta ve ona göre eserler vermekteler. Nazım bizi dikkatle dinliyor. Sonra ansızın denizi, denizimizin nasıl olduğunu soruyor. Kendisine bu yaz günlerinde denizimizin inadına mavi ve çokçası sütliman olduğunu söylüyoruz. Yine bir iç çekiyor. Bizim denizboyunda yazdığı şiirleri biliyorum, içimde her birinin dize dize yankıları var. Ve gözlerine bakınca Nazım'ın, ossaat hislerini okuyuveriyorum. Mavi, masmavi bir deniz. Bu denizde görünmez, güneye giden görünmez bir yol. Kalbim görüyor ama bu yolu... Derken, kooperatifleri soruyor Nazım, çok ilgilendiriyor kooperatifler onu. Büyük gelişmeyi anlatıyoruz kendisine, sınırsız bloklardan, sulama işlerinden, traktörlerden, biçer-döğerlerden söz ediyoruz. Bizi sessizce dinliyor. Çok canlı bir ilgi göstererek, bizim gayet sade ve gelişigüzel anlattıklarımızı, daha dinlerken yerli yerince sıraya diziyor ve sonuçlar çıkarıyor.

— Hey Bulgarya, diyor yine göğüs geçirerek, Bulgarya... Sen benim sağlığımı düşünürsün, ben seni düşünürüm. Gerçek sevgi gibi bu dedim ya, karşılıklı. Bir kere bozuşanlar, sonra daha sıkı dost olurlarmış. Halklar için de böyle bu. Bulgaristanı gezerken, uğradığım her yerde, halklarımızın ortak tarihinin hâlâ yaşadığını hissettim. Uzun, korkunç, trajik bir tarih. İki halkı kardeş yapmaya karar verenler, kendilerini bu dâvaya hasredenler cidden haksever insanlardır. Ben de bu dâvanın hizmetindeyim. Şiirimle ve sözümle. Şeyh Bedreddin gibi, Levski gibi... Hey Bulgarya, Bulgarya

Levski'nin kim olduğunu çocukluğumdan biliyordum. Bulgar özgürlüğünün demir çarıklı havarisi. Daha o zor ve karışık zamanlarda, insanlar ve halklar arasında kardeşlik ve eşitlik için çalışan ilk büyük Bulgar enternasyonalistlerinden biri Ama Şeyh Bedreddin kimdir, bilmiyordum. Onu da o gün Nazım'dan öğrendim. Şeyh Bedreddin'i birkaç güçlü çizgiyle ustaca anlatıverdi. Onu capcanlı görür gibi oldum. Ve kendisine derhal gönül verdim. Emekleriyle geçinenlerin hepsinin kaderleri ve gelecekleriyle kardeş olduklarını daha yüzyıllarca önce anlamış bir adam. Anlamış ki, onların düşmanları da bir. Hep aynı ruhsuz, servet delisi, mal ve para hırsiyle babalarının da cesedini çiğniyebilecek kadar gözleri dönük insanlar. Yıllar sonra, Nazım'ın Şeyh Bedreddin destanını şakaklarım zonklıya zonklıya okudum ve onun yiğitleriyle birlikte gelerek ordugâh kurduğu ve sultan askerlerine karşı savaştığı yerleri gezdikçe, her adımda düşünce ve duygularımla kendisinden kalmış izler aradım.

Nazım Hikmet'e Nikola Vaptsarov'un yeni bir kitabının basımdan çıktığını da söyledik. Sevindi buna, çırptı ellerini, kendi kitabı çıkmış kadar sevindi. Kitabın biçimini, baskı kalitesini, kâğıdını, dizgisini, şiirlerin nasıl resimlendiğini, her şeyi bilmek istiyordu. Hattâ kitapta kaç şiir olduğunu, bunlar arasında şimdiye dek bilinmiyeni olup olmadığını da sordu. Anlattık. Memnun oldu. Şairimizi sevip saymamız, şiirlerinin toprakta tohum gibi, denizde yol rüzgârı gibi, hayatımıza girmiş olması onu alabildiğine sevindiriyordu.

— Madem öyle, ölmüş sayılmaz - Bir göğüs geçirdi Nazım, - Her şair, her sanatçı, böyle mutlu bir kaderi olsun ister. Vaptsarov yoldaş, canımın içi, güçlü ozan, çelik komünist. . .

Ve fısıldar, gibi ekledi : „Hatırlıyor musun sen denizi ve makineleri, yapışkan karanlıkla dolu ambarları. . ." „Bunun ne güçlü bir dize olduğunu ve bir sır gibi insana verdiği nasıl bir gerçek gizlemekte olduğunu anlıyabilmeniz için, denizci olmalıydınız siz de, onun gibi ve benim gibi denizci. . . Ah Bulgarya, Bulgarya. . .

Bunları hafifçe, yumuşacık, bütün içtenliğiyle, kendi kendine konuşur gibi söylüyordu. Bu sözler beni târifsiz bir sıcaklıkla okşuyor, sanki Nazım'ın yeni bir dizesiymiş gibi, ılık ılık ruhumu doluyor, beni âdeta bir düş salıncağında sallıyor, kanatlandırıyordu. Unutmuyorum, unutmıyacağım bu sözlerini onun. Şimdi bile her birini teker teker işitir gibiyim. . .

Eşsiz bir gündü o. Her şeyi güneşli bir aydınlık içinde ve en küçük ayrıntılarına kadar hatırlıyorum Çevrede bir çam ve akağaç ormanı, Dallar biraz evvel gelip geçen sağanağın damlalariyle ağır. Yavaş yavaş batıya doğru kayan yaz güneşi, çayırlara altın tozu bir ışık kilimi sermiş gibi. Nazım'ın penceresinden, biraz önce salıverdiği „Şeytan"ı görüyorum. O da mest ve mutlu. Koşuyor o ışık kilimi üzerinde yumuşacık ve yatıp yuvarlanıyor arada bir. . .

Bu günlerde eski not defterimi çıkardım ve tekrar gözden geçirdim. Peredelkino'da Nazım'la görüştüğümüz o unutulmaz Ağustos günü yazdıklarımın hepsini yeniden okudum. Bunları gizli gizli yazmış, unutmak istemediğim bir sözü, deyimi veya durumu kaşla göz arasında not edivermişim. Çünkü gazeteci geleneği üzere defter çıkarmıyacağıma peşinen söz vermiştim. Kendisi öyle istemiş, şöyle oturup konuşalım, aklımızda ne kalırsa, demişti.

Şimdi kendisinden kalben özür diliyorum. Sözümü tam tutamadım diye İşte bu satırlar o gün gizli gizli not ettiklerimden. Büyük usta, diyorum içimden, sen de sanatçısın, senin de varın-yoğun mesafeye ve zamana hükmeden kalemin ve şiirindir, beni iyi anlıyacaksın ve toyluk günahımı bağışlıyacaksın, biliyorum. Sevgiye sevgi.

Sofya Üniversitesi'de

Bunu senin için, bizim için, halklarımız için ve halklarımız birbirlerini daha iyi tanıyıp kardeşleşsinler diye böyle yaptıydım. Benim için bayram olan o günden birkaç kıvılcımı saklamak istediydim. . .

Babaocağım Sozopol'da benim. Deniz penceremizin on metre yakınına kadar gelip sokulur. Sabahları oturuyorum penceremizin önüne ve dalgaların birbirini iterek ve kendilerini birbirinden yitirip bularak, güneye doğru nasıl kayıp gittiklerini seyrediyor, yorgun argın döndükleri akşam vakitleri de onları yine penceremizde karşılıyorum. Dudaklarımdan kendiliğinden dizeler dökülüyor.

„Uyumanın yolu yok
denizde bir yürek gibi atan motor sesinden,
odamı dolduran hâtıralardan :
İstanbuldan çıkıp
Boğaz'ı geçip
odamı dolduran hâtıralar."

Nazım'ın dizeleri bunlar. Bunları ne zaman ve nasıl bellediğimi bile bilmiyorum. Ama bunlar bende teselli bulmaz bir hüzün uyandırıyor. Senin hüznün Nazım, senin...

Akşam üstleri ve geceleri bir düşünce gelip takılıyor kafama: Yıllar geçmekte. Moskova'da „Novo Deviçe" mezarlığında Nazım'ın yattığı yeri gördüm gerçi. Ama hiçbir zaman onun öldüğüne inanmış değilim ve inanmıyorum. Nazım geleceğe doğru yoluna devam ediyor. Ve aklıma bir başka ozanın söylediği geliyor: „Ölüm, ölüm değildir eğer ölümsüzlükse!"

Bu dize sanki senin için söylenmiş Nazım!

Moskova-Sofya, 1957-1972. KİRİL YANEV

1951 yılı güzüydü.

Güneşle yıkanan Sofya'nın sevincine, Moskova'dan henüz uçup gelmiş olan mavi gözlü dev şairi, emekçi Türkiyenin büyük evladı Nazım Hikmet'i karşılama sevinci de katılmıştı.

«Republika» sinema salonunda (bugünkü Halk Ordusu Tiyatrosu) tören vardı. Epeyce büyük olan salon , Nazım'ı görmeye susamış Sofyalılarla hıncahınç dolmuştu. Yer bulamıyarak dışarıda kalanlar da «Rakovski» sokağını geçilmez hale getirmişlerdir.

Tören başladı. Hoşgaldin devizleri ve bayraklarla süslenmiş sahnede, kürsüye gelenler, Nazım Hikmet'in hayatı ve sanatı hakkında konuşmalar yapıyorlardı. Kürsünün sağında kalan ve önüne rengârenk çiçek saksıları dizilmiş olan büyük masada, birçok yazar ve dostları arasında, saçları dalgalı kıvırcık ve iri görünüşlü Nazım olanca sevimliliğiyle oturuyor, mavi gözleriyle birer birer salondakilerin yüzlerini dolaşıyordu. Ben, kenarda bir yerde, onu hayranlıkla süzüyordum. Gözleri bir ara benim gözlerimi de buldu. Elektriklenmiş gibi oldum. Gözleri adamın gözlerinin ta içine bakıyordu. Ama baktığı gözlerin ötesinde de bir şeyler görüp, bir şeyler düşlercesine, sanki o anda yeni dizeler yaratıyormuş gibi dalgındı. Biraz çilli beyaz elinin parmakları masanın kırmızı çuhası üzerinde hafif bir titreşimle büzülüp açılıyor ve bu el âdeta bir kalp gibi atıyordu

Konuşmalardan sonra, Nazım'ı görmeye gelmiş olanların soruları başladı. Sofyalılar, hücrede geçen günleri boyunca, açlık grevinin en ağır saatlerinde hep kendisiyle kalben beraber oldukları, derhal serbest bırakılması için oy verdikleri ve Ankaraya protesto telgrafları yağdırdıkları bu büyük konuğun, şair kişiliği, mahpus kişiliği hakkında, çetin mücadelesi hakkında her şeyi öğrenmek istiyorlardı.

Nazım Hikmet kalktı. Uçarcasına bir yürüyüşle gidip kürsüye çıkarak, sorulara cevap vermeye başladı. Mikrofonun önünde sakin görünen bir duruşu vardı. Ama - dolgun ve gümbür gümbür - sesi, salonun havasını birden elektrikledi. Çeşitli sorulara ilişkin cevaplarında kendi hayatından söz etti, halkının durumundan, bütün yeryüzü emekçilerinden, sömürülen ve ezilenlerden, özgürlük ve barıştan, halklar arasında dostluktan bahsetti. Yanısıra bir dilmaç, her dediğini Bulgarcaya çeviriyor, fikirlerinin hiçbir nüansını kaçırmadan aktarabilmek için olağanüstü bir çaba harcadığı görülüyordu. Salon bir heyecan dalgasiyle çalkalanıp duruyordu. Ensonu, Nazım,

sosyalist Bulgaristanı ve halkımızın özgürlüğünü yüceliyen bir şarı Bulgarca olarak haykırınca, bu heyecan dalgası artık kükreyip taşıverdi. Herkes ayağa kalktı. Alkış tufanının sonu gelmiyordu.

Böylece, yakın olan daha da yaklaştı kalplere, dost daha sıcak dostlaştı

Ve o unutulmaz törenin sanat bölümü gayet doğal bir geçişle başlayıverdi. Şair, boylu boyunca dikilmiş, kıvırcık başını hafifçe kaldırmış ve gözlerini kısmış olarak, hayret verici bir sadelik ve artistlikle bazı şiirlerini okuyordu. Hayır, okuyordusu yok, acılarını ve yaşantılarını, öfkelerini ve umutlarını eşsiz bir duyarlıkla anlatıyor, bizimle dertleşiyordu.. Biz dostlariyle varlığının en büyük endişesini, emek dünyasının açlık ve susuzluğunu paylaşıyordu Ve bu paylaşmada bütün varlığıyle tutuşup yanıyor, „Kerem gibi" başlıklı şiirinin o müthiş dizelerini haykırıyordu :

„Ben yanmasam
sen yanmasan
biz yanmasak,
nasıl çıkar
karanlıklar
aydınlığa..."

Bu şiirin tümünü bir de Bulgarca çevirisiyle okumam için beni de çağırdılar kürsüye. Sahneye nasıl çıkıp, Nazım'ın yanına nasıl yaklaştığımı bilemiyorum. Geçtim mikrofona ve başladım :

„Hava kurşun gibi ağır.
Bağır
bağır
bağır
bağırıyorum.
Koşun
kurşun
eritmeye
çağırıyorum..."

Bu çağrının ateşi benim içimde de parlamış, salonda son haddini bulan coşku beni de kanatlandırmıştı. Ama bu anda daha başka bir mutlulukla, Nazım'ın beni ansızın kucaklamasiyle ayaklarım yerden kesilir gibi oldu, iki yanağımdan öpünce de ateşi artık beni büsbütün sardı

Nazım elimi kavrayıp, halklarımızın dostluğu anlamınca, baş a-

rımızın üstüne kaldırmıştı. Çevremde her şey törensel bir düş karışımı içinde dönüyor, gözlerim doluksuyordu.

Nazım Hikmet şiir okuyordu. Hayır, bu söz tam değil, o düze düz yanıyordu. . .

Ve ben, Nazım ateşinin salonda sıradan sıraya geçtiğini, insanların, bütün kardeşlerimizin ruhlarına nasıl işlediğini, henüz yanmamış kalpleri (böylesi var mıydı ki!) nasıl tutuşturduğunu ve hepsi de ardına kadar açılmış kapılardan nasıl alev alev dışarı uğradığını hissediyordum

Dışarıda, sokakta ve karşıki bahçede hoparlör gürleyip duruyordu. Tut ki, Nazım ateşi gece karanlığını aydınlığa dönüştürmek için yanmaya devam ediyordu.

Tören genç vakte kadar sürdü. Artistler ve şairler Nazım Hikmet'in daha birçok şiirini okudular. Ona kucaklıyamıyacağı kadar kırmızı gül ve karanfil buketleri sundular. Nazım mutluydu. Işıklı mavi bakışlariyle, bütün hayatımızdan fışkıran ve her şeye sinen güzellikleri içer gibiydi.

Aradan yirmi yıl geçti.

Ve ben bugün de, çeşitli ülkelerden ve yollardan geçerken, her nerede yoksullar, açlar, işsizler görsem, her nerede ezgi ve teröre rastlasam (kı Yunanistan ve İspanya'yı unutamam!), içimde derhal bir şeyin tutuştuğunu, alevinin gözlerime ve yüzüme yansıdığını ve sıcak bir kucaklayışla, Nazım ateşiyle yandığımı hissediyorum

Ocak 1972.

NİKOLAY TSONEV

1950 yılları sonlarına doğru memleketimizde ilkbaharlar hummalı mevsimlerdi. Cana can katan bir yüce yeniliğin oluşması boyunca her günümüz heyecanla doluydu. Gazete ve dergiler, birbirinden güzel, birbirinden mutlu haberler veriyor, her film, her sahne eseri bambaşka, bilinmedik yaşantılardan sayfalar açıyordu.

Şimdi bu atmosfer bizim her günümüzdür. artık o dönemin vaatleri yerine getiriliyor, o zamanki umutlar gerçekleştiriliyor. . .

O zamanlar umut her şeydi, ve hummalı, yürekleri ağızlarında yaşamasını bilenler, bu yaşamlarını ümitler içinde sürdürüyorlardı.

O zamanın havası Nazım Hikmet'in şiiriyle de doluydu. Eskiyle, alışılmışla, akademizmle, duruk deyişle, cansız ve uyuşuk düzyazı ve şiirle o zamanki mücadelemizde Nazım Hikmet'e güvencimiz vardı. Onun şiirleri, daha önce devrimle fışkırmış olan o sönmez ateş yalımlarını taşıyordu. Rusça ve Bulgarcaya çevrilmiş şiirleri bizim başucu kitabımız ve edebi tartışmalarımızda başlıca kanıt örneklerimizdi.

Nazım Hikmet Bulgaristanı „geziyordu" Varna'da bir süre memleketinin havasını, Anadolu kıyılarının esintisini kokladı. Sofyada, ancak Balkanlarda oluşabilecek bir dost aydınlar çevresi buluyordu. Bu çevrede kendisi yalnız bir sanatçı değil, aynı zamanda bir öğretmendi, bilgi ve tecrübesine saygı duyduğumuz bilge kişiydi.

Hayır, Nazım Hikmet buraya bir coşku aynasına bakar gibi bizim gözlerimize bakmak için gelmiyordu. Bizimle ilişkisi sadece gönül hoş olsun dostluğu değildi. Onu bizimle, yarınlara yönelik sevgisi, şiirin toplumsal hayatı yaratma çabalarına katılması gereğine inanmışlığı bağlıyordu. . .

Buna ilişkin konularında, büyük sanat tartışmalarında hep samimiydi. Mavi gözleri daima karşısındakini okşarcasına bakıyordu. „Salkım söğüt" ve „Hazer denizi" şiirlerini kendine özgü bir coşkuyle okurdu, ve biz onu Türkçenin güçlü müzik ve uyumuna hayranlıkla dinlerdik. Kendisi de Bulgar şairlerinin şiir okuyuşlarını büyük bir dikkatle dinliyordu. Biz ona Atanas Dalçev'den ve Aleksandır Vutimski'den şiirler okuyorduk. Ve Nazım, bir defasında genç arkadaşı Fahri Erdinç'e „herhalde Türkçe bir Bulgar şiir antolojisi yapmak gerek" dedi. Arkasından hemen gülümsiyerek ekledi: „Elbette Türklere söğmiyen şiirler seçilmeli!" Hatırlıyorum, Fahri Erdinç o günlerde zaten böyle bir antolojinin çeviri çalışmalarını sürdürüyordu.

Nazım, Yordan Yovkov'un Rusça ve Türkçe çevirilerini takdir ediyordu. Bir konuşmamızda şöyle demişti: " Bakın, bu adam soyla-

rımız arasındaki düşmanlığı öylesine yenmiş ki, onun eserlerinin sonra bir gün yeniden birbirlerine diş bilemeleri ne mümkün?"

Edebi çevremizde yurtseverliğe, bütün halkların yurtseverliğine büyük bir saygı besleniyordu. Nazım Hikmet'in kişiliğinde, korkunç badirelerden geçmiş, nice çile ve yoksunluklara katlanmış Türk yurtseverini takdirle yücelemekteydik. Evet, o Balkan dışarlıklığı dar sınırlarını aşmış, fakat kozmopolit kültür içinde erimekten de sakınabilmişti.

Bir zamanlar Meyerhold'le yakın arkadaşlık yapmışlar. Sovyet rejisörü, ona, Türk ilkel halk tiyatrosunun aktüelliğinden, bir zamanlar halkları coşturan ekspresyonizmin köklerinin Asya halklarının sanatında olduğundan söz ediyormuş.

Nazım diyordu ki:" Doğululuğu anlamakta ne kadar sınırlı var, bilseniz Doğu sanki yalnız gül ve bülbül motiflerinden ibaret! Oysa bizim masallarımızda, halk edebiyatımızda, epik eserlerimizde - ah, Türkçe bilmediğinize ne kadar esef ediyorum - evet, epik eserlerimizde büyük bir gerçeklik, ancak toprağın, şu bir kesek toprağın içerebileceği kadar gerçeklik vardır."

Nazım Rusça ve Fransızcayı - edebi dilin ve okul dilinin dışında - mükemmel konuşuyordu. Bu iki yoldan da, halk dilini, onun tonlamasını, sokağın canlı şiirsel üslûbunu kavramıştı." Bunu kendisine söylediğim zaman biraz gülümsedi ve şöyle cevap verdi: Rus panayır tiyatrolarının, Rus meddahlarının dilini ha? Paris sokaklarının dilini, değil mi? Anatol Frans'ın Fransızcasını zaten konuşamam ki.. İnsanın elbette belirli bir üslûbu olmalı..."

O ilkbahar, Nazım bir yandan piyeslerinin sahnelenmesiyle ilgileniyordu. „Damokles'in kılıcı"nı o sıralarda yeniden işlemişti. Fransada "Muhacırlık zor zanaat" adı altında basılan kitabı, bazı sığ kafalarda" itirazlar" doğurmuştu. Buna rağmen, onun her eserini kuşkusuz bir ilgiyle bekliyen, en içten duygularını paylaşanların sayısı durmadan artıyordu.

Nazım deyince, sarışın, açık mavi gömlekli, levent, enerjik ve gülüç bir adam canlanıyor bugün gözlerimde. Korkunç "angina pektoris"in öyle adamın yüreğine pek sokulamaması gerekirdi. Vefakâr bavan doktoru, bütün sessizlik ve titizliğiyle hep yanıbaşındaydı. Kendisinin beşyüz metreden fazla yaya yürümesi ve merdiven çıkması yasaktı; haftadan haftaya da ancak limonata ile hafifletilmiş bir küçük rakı içmesine izin vardı.

Balkanlılar alkollü içkiden yüz çevirmeye alışık değillerdir. Bize, şahsen bana da, Nazım'ın çekingenliği ve doktor öğütleri karşısındaki usluluğu biraz fazla görünüyordu. Ama şimdi, onun "Angina

pektoris" şiirini, o eşsiz dertleşmeyi daha bir anlayışla okuyor ve benimsiyorum.

Gerillere, o günlere baktığım zaman, beraberliğimize ilişkin olaylar görmüyorum ve görmek de istemiyorum. Bana o günlerden, o yumuşacık, biricik adamın henüz biçilmiş çayır kokusunu andıran atmosferi esip geliyor yalnız. Her şey ılık bir aydınlık içinde görünüyor, kendimi de o soylu ruhun ve büyük kalbin güneşinden tüllere bürünmüş gibi görüyorum.

Nazım Hikmet, büyük dost, seni düşünürken, ayrılık denen şey yok, silinip gidiyor aradan!

VLADİMİR SVİNTİLA

Nazım Hikmet'in bizleri âdeta büyüliyen o çekim gücünün nereden, devrimci şiirinden mi, yoksa insan özgülüğünden mi geldiği sorusuna bugüne kadar cevap verebilmiş değilim.

Eğer Nazım'ın şiiri, benim bu alanda kalıplaşmış kuralları kırıp aşmama, dörtlüklerimi kurarken daha zengin bir mimari aramama, sözü zamanımızın yüreği ağzında dinamizmiyle dolgunlaştırmama ve canlı konuşma dilini daha büyük bir cesaretle kullanmama yardım etmişse, delikanlılık yıllarımda kaderin bir lûtfu olarak karşıma çıkan kişiliği de bana yaratma şevki aşılamış, babacan gülümseyişi bütün varlığımı sarmış, dogma'ları ruuhmdan söküp çıkarmama ve gözlerimi uçsuz-bucaksız dünyaya çevirmeme yardım etmiştir.

Nazım'ın şiiriyle ilk defa (belki 1947 güzünde), sınırı her nasılsa aşabilmiş küçücük bir kitabın bir gece elime geçivermesiyle tanıştım. Bir sır çözülüverdi sanki o gece dünyamda. Türkler arasında kendisini taparcasına seven, şiirleriyle yanıp tutuşan birkaç heveskâr genç, bunları tıpatıp, sadece anlamlariyle Bulgarcaya çevirmeye koyulmuşlar ve bu çabalarının sonuçlarıyle beni de tutuşturmuşlardı. İtiraf ederim, biraz da acemice ve kabataslak düzyazıya aktarıldığı halde, bu şiirlerdeki manyetik imaj gücünün beni birden çekip almasına ve bütün kalbimle kazanmasına şaşıp kaldım. Ve o ilk anlarda, daha sonraki konuşmalarımızda anlattığı ve belki genç bir Sovyet şairi için yazdığı tanıtma notunda da sözünü ettiği şeyi, yani şiirin ancak şiirsel biçiminden çıkarılarak bir yabancı dile kelime kelime çevrildiği zaman da en az aynı etkiyi yapabildiği takdirde gerçek şiir olabileceğini elle tutar ve gözle görürcesine hissettim. Kaldı ki, bir şiirin yabancı çevirici için hazırlanan ve sadece düzyazıyle kelime kelime anlamı yansıtan „beyaz çeviri"si, kendi başına ya canlı bir organizmden, ya da sinirlerine en güçlü şok yapılsa bile, hiç bir zaman dirilip kalkamıyacak olan soluksuz bir cesetten ibarettir.

Susuyoruz Nanduya sürülmüş kurşun gibi!...

Şu dizedeki dâhiyane imaj ve senteze bakın. Bence en yüksek şiir örneği bu. Ve dize, böylece, henüz çeviricinin emeği geçmeden de, aynen orijinalinin etkinliğini koruyor sanıyorum. Hem bunun yalnız Bulgarcasının değil, diğer her dilde çevirisinin de aynı güçte olacağını düşünüyorum. Bu da şairin doğruluğunu ispatlıyor, çünkü o, Dante Aligieri'nin dediği gibi, herşeyden önce „sözlerin özlüğü"nü yansıtma çaresini arıyor. Bana kalırsa, Nazım Hikmet, herhalde bundan ötürü, daha sonraları kendisini hiç de gereksiz süslemelere kal-

kışmadan ve orijinale en büyük sadakatle Bulgarcaya çeviren Nikolay Tsonev'in çalışmalarını çok başarılı buluyor ve övüyordu.

Hemen şunu da kaydetmeliyiz ki, şiiri, bir gerçeğe veya felsefi buluşa tabi kılmak üzere, klişeleşmiş dışsal belirti süslerinden ayıklayıp arıtan Nazım Hikmet, bu ustalığın olanca sırlarını — mecazlar, hareketli vezin incelikleri, psikolojik diyaloglar vb. — yetkinlikle biliyordu. Söze, en usta yonutçu dokunuşlariyle, hârikulâde doğu renkleriyle ve hayret verici bir ses örgücü ve uyumuyle biçim veriyordu. Fakat bütün bu şiirsel araçlar hazinesini, ancak ve ancak XX. yüzyılın uyanarak başkaldıran insanının iç dünyasını ve dramlarını dile getirmek için kullanıyordu. Onun yenilikçiliği de burıda gizleniyordu.

Nazım Hikmet'in hapis hücresinde „angina pektoris" nöbetleriyle bunalan büyük kalbi, demirparmaklıkların ötesindeki büyük dünyanın en küçük olaylarını bile en güçlü titreşimlerle yakalayıp yansıtabilecek kadar duyarlıklıydı. Ve bundan ötürü, Türkiye zindanlarında toplam olarak 17 yıl çile çeken şairin serbest bırakılması isteklerini dünyanın bütün dürüst insanları en gür sesleriyle haykırarak dile getirdiler.

Ve nihayet Nazım Hikmet'le - kişi olarak - ikinci buluşmamıza, o mutlu güne erdim. Şiirleri ilk defa okuduğum ve çilesini de öğrendiğim sıralarda (17 yaşındaydım) bir protesto şiiri yazdığımı hatırlıyorum. „Namludaki kurşun konuştuğu zaman" başlığını koyduğum bu şiiri, Nazım'ı savunmak üzere düzenlenen bir toplantıda okumaya çağırılmıştım. Lise öğrencisi üniformamla kürsüye çıktığım zaman heyecandan titriyordum. Salonda yer alanlar arasında Ortodoks Patriği Kiril'in beyaz cübbesiyle, not defterine eğilmiş durumdaki şair Hristo Radevski'nin profilini farkedebildim yalnız. Şiirimi hangi soylu dürtülerle yazmışsam, öylece de okudum.

Ve Hristo Radevski beni unutmamış. Büyük şairin memleketinden çıktıktan sonra, Sovyetler Birliğinden bize ilk gelişinde, Yazarlar Birliği'ni ziyaret ettiği gün, beni de çağırdı ve kendisiyle tanıştırdı. Nazım kucaklayıverdi beni de, çeviricisi olan ağabeyimi de. Mutluyduk. Gözlerimiz doluksadı. . .

O günden sonra benden de dostluğunu esirgemedi. Daha kimbilir kaç defa buluştuk. 1957'de ikinci gelişinde kendisine eşlik etme mutluluğu da bana düştü. Moskova'ya gittiğimde, evinde ve yazarlar semti Peredelkino'daki yazlığında da görüştük.

Onunla beraber geçirdiğimiz vakitlerin bütün izlenimlerini, eşsiz karakterinin başlıca çizgilerini birkaç sayfa içinde belirtmenin benim için kolay olmadığını takdir edersiniz. Ama yine de karakteri-

nin en belirgin birkaç çizgisini belirtmeye çalışacağım. Her şeyden önce, genç veya yaşlı ayırdetmeden gösterdiği arkadaş canlılığı, hatırsayarlığı, zekâsı ve etki gücü övgüye değer. Sonraları düşündükçe kendi kendime şu karara vardım: Onun içtenliği Çehov'daki ruhsallığın eşiydi. Öyle ki, insanı birden anlayıveriyor, muhatabını zor durumdan kurtarıveriyor, arada mesafe bırakmıyor ve derken cer ini keşfetmekte de gecikmiyordu. Bu bakımdan yanılmaz bir psikolog olarak, hekim kesinliğiyle teşhisler koyabiliyordu. Bulgaristan'da, Sofya'da, dilimize çevirilen kitabının telif hakkını alır almaz, kemik veremiden yattığını işittiği tanıdık bir yerli sosyalist öğretmenin ziyaretine koştuğunu hatırlıyorum. Kabiliyetli gençlere, şairlere, ressamlara, müzisyenlere, mânen ne büyük yardımlarda bulunduğunu da birçok dostlardan dinledim. O her istidadın ruhsal dayanağı, kalesiydi. . .

Bize her fırsatta, inandığımız gerçeği sonuna kadar savunmamızı, hayatımızı ucuza harcamamamızı öğütlüyordu. Mavi gözleri bizlere umutla, sanki kendi boralı gençliğini keşfetmek istercesine bakıyordu. Nazım bizlere, genç kuşaklara, serbestçe ve namusluca yaratma olanağı sağlıyabilmek için, o insanlık düşmanı dünyanın temelini kendi kalbiyle dinamitlemişti. O halde biz ödevimizi bellıyebildik mi?

Kaderin bana çok gülümsediğini itiraf etmeliyim. Düşünüyorum da, böylesine bir insanın havasını beraber solumak mutluluğuna erebildiğim için, onun çekim gücü alanı içinde belirli saatler geçirebildiğim için, kalbim şükran duygulariyle dolup taşıyor. Oysa dev şairin havası kendisine yetmiyor, sık sık oksijen kabinesine giriyordu. Düşünün, karanlık hücreden oksijen kabinesine geçişi tasavvur edin! Nasıl hissediyordu acaba kendisini orada? Mahpus gibi mi? Hayır, herhalde uzay uçmanı gibi! O ışığı ruhlarımıza ve geleceğe vuran en evrensel ve en uzaysal ozandı.

Moskova'da son görüşmemizde, bir daha buluşmamak üzere ayrılmadan önce, şiirlerinin Bulgarca ikinci baskısı için kendisinden bir resim rica ettim. Hemen bir çekmece çekti, oradaki birçok resim arasından iki tanesini seçip çıkardı ve sonra güleç gözleriyle gözlerimin içine baka baka sordu: „Nasıl resim vereyim, dinsel kurallara uygun resim mi istersin, yoksa insanca resim mi?" Ve her iki resmi de ayrı ayrı gösterdi: „Bunu mu, bunu mu?" Baktım, birincisi ciddi bakışlı ve kuru diyebileceğim bir resim: ikincisi sedire oturmuş Nazım'ın, objektifin dışarda bıraktığı bir dostla konuşması sırasında çekilmiş bir resmiydi. . . Hiç ikircim göstermeden bu ikincisini aldım.

Nazım'ı hep yanımda hissediyorum Hep bizim Altınkum'da, güney-doguya, küçücük oğlunu, ümidini bırakıp çıktığı Bogaz'a doğru, silinmez izler bırakа bırakа yürüyor görüyorum...

PLAMEN TSONEV

NAZIM HİKMET „NARODNA PRCSVETA" YAYINEVİNDE

Birçok eserini okumuştum. Acılarla dolu hayat ve savaş yolunu ezberden biliyordum. Hiroşima'nın „Ölü kızcağız"ı kimbilir kaç defa gözlerimi yaşartmıştı. Bunu yazan şairin, küçük yapılı, ama büyük yürekli ve büyük akıllı bir adam olduğunu düşünürdüm. Ne var ki, onu göreceğimi hiçbir zaman aklımden geçirmiş değildim.

1957 yılıydı. Nazım Hikmet'in Sofya'da olduğunu ve bizim „Narodna Prosveta" Yayınevini de ziyaret etmek istediğini söylediler. Bu haber beni dehşetli heyecanlandırdı. Bir yandan da telâşa kapıldım. Öyle ya, nasıl karşılıyacaktık onu? O ki, zamanımızın dev kişilerinden biriydi. Seçkin, parlak bir sosyalist sanatçıydı!

Hatırlıyorum. Yayınevimize enerjik adımlarla girdi. Her şeyden önce levent boyu ve açık mavi gözleriyle dikkati çeken, güleç ve sempatik bir adamdı. Alnı olağanüstü yüksek ve aydınlıktı.

Önce odamda Rusça konuştuk. Sözlerimi seçerek ve tartarak konuşmaya, bizim yayınevi kadrosunun kendisine karşı beslediği sevgi ve saygıyı tam olarak yansıtmaya çalışıyordum. Gözlerimi uzunca ve aydınlık yüzünden hiç ayırmıyordum. İçimden de „ne büyük şeref yayınevimiz için bu, herhalde bizim çalışmalarımızın yakından ilgilendiği ve değer verdiği bir yanı olsa gerek" diye geçiriyordum.

— Yoldaşlar, ah yoldaşlarım, diye başladı N. Hikmet, sizler burada ne büyük ve ne kadar yara bir iş başardığınızı bilseniz! Siz kitaplar yayınlamak suretiyle yeni insanın oluşmasına yardım ediyor, insanların bilincinde devrim yapıyorsunuz.

Biraz sustu. Hepimiz, hiç olmazsa bir cümlecik daha söylemesini bekliyorduk. Ve o bir göğüs geçirerek ekledi :

— Komşu avluda ayı oynatılıyorsa, ille bize de gelir!

Bu kehanete eşit sözün anlamını ve büyük şairin en içten emellerini biliyorduk. Nazım bize değişmez bir yasayı hatırlatıyor, özyurdu Türkiyenin gelecek güneşli günlerine sarsılmaz inancını bizlere de aşılıyordu.

Kendisini cankulağiyle dinliyor, bakışlarımızı hiç gözlerinden ayırmıyorduk. O da mavi gözleriyle doğrudan doğruya gözbebeklerimizin içine bakıyordu

— Sizleri kutlarım, kucaklarım! dedi.

Birden kalkıp iki kitap aldı masadan, yapraklarını şöyle bir aktardı ve sonra bir anne yavrusunu bağrına basar gibi göğsüne bastırdı.

Sofya, „Narodna Prosveta" Yayınevinde

Karmaşık duygular içinde görünüyor, bir fikirden çabucak diğerine geçiyordu. Netekim, birden :

— Bir yurdum daha var benim, dedi. Büyük bir ülke, güzel, sıcak, güçlü kudretli bir ülke! Gözleri var sabah yıldızı gibi. Gözleri ışık saçar ve bu ışıklar uzakları, çok uzakları aydınlatır...

Onu hayranlıkla dinliyor, düşüncelerini ve duygularını kesmek istemiyorduk.

Uzunca bir suskunluk oldu. Bu gerçekte suskunluk değil, kitaplarla, bizimle, gelecekle sözsüz bir konuşmaydı ve belki de Nazım kendi kendisiyle konuşuyordu.

Ben, evsahibi olarak, kaçınılmazlıkla araya girerek, şöyle bir öneride bulundum :

— Hikmet yoldaş, yayınevi kadromuzla da karşılaşmak ve kendilerine birkaç söz söylemek ister misiniz? Sizi o kadar iyi tanıyor ve öylesine seviyorlar ki...

Küçük salonumuz hıncahınç doluydu. Aşağı yukarı 180 kişi âdeta soluğu kesmiş, Nazım'ın içeri girmesini bekliyorlardı. Bütün gözler kapıdaydı. Onu görür görmez, heyecanla ürpererek ayağa kalktılar. Bir alkıştır başladı. Nazım onları eliyle selâmlıyarak kürsüye doğruldu. Elini göğsüne bastıra bastıra teşekkür etti. Sonra güleç ve gayet babacan bir sesle şöyle başladı :

— Sizlerle Rusça konuşacağım arkadaşlar, amma bellemenin ne kadar zor olduğunu benden iyi bildiğiniz hal takılarını kullanmadan...

Salonu dolduranlar birden gülümsediler. Fısıldaşmalar oldu. Nazım Hikmet hemen ekledi :

— Beni yine de anlıyacağınızı umuyorum. Zira yeryüzünde hemen her insanın, artık Rus dilini — hal takıları olmadan da anlaması gerektiği kanısındayım.

Ve artık Nazım Hikmet, o sade ve ateşli, ikna edici, sıcak ve çatafatsız üslûbu ile konuşmasını sürdürdü. Kendisinden, büyük Sovyet ülkesinden, ergeç Türkiyede de doğacak olan aydın günlere inancından, ...yüce dâva'mızdan bahsediyordu. Georgi Dimitrov'u kaç defa gördüğünü ve izlenimlerini de anlatıyordu.

Nazım Hikmet büyük bir teklifsizlikle hemen kürsüyü terkederek, şarkı söyliyenlere doğru yürüyüverdi ve kadın-erkek hepsini sevecenlikle kucaklamaya başladı. Kadın arkadaşlardan biri ona büyük bir karanfil buketi sundu. Nazım onu öptü. Gözleri dolu doluydu.

İnsanları seviyordu Nazım, sosyalist yeni Bulgaristanı seviyordu.

ANGEL VIRGULEV

N. Hikmet „Narodna Prosveta" kolektifi önünde konuşuyor.

NAZIM'I BÖYLE HATIRLIYORUM

İnsanın Nazım Hikmet'e dair anılarını yazması hiç de kolay iş değil. Hele kendisiyle, dünyaca tanınmış bir şair ve barış savaşçısı olduğu sıralarda tanışan benim gibi bir kimse için bu iş daha zor. Zira dünya çapındaki bu ünü onun kişiliği etrafında öyle bir ayla meydana getiriyordu ki, insanın, bu söz ve ruh dehâsını, sosyal adalet ve halklar arasında dostluğun bu yılmaz savaşçısını olduğu gibi görebilmesi epeyce zorlaşıyordu.

Bulgaristanda devrimci şiire değer verenler, Nazım Hikmet'i, henüz kendisini görmeden de iyi tanıyorlardı. Ben de onun birçok eserini, hem de orijinalinden okuma olanağını bulmuş ve Türk edebiyatında, şiirleri yalnızca devrimci mücadelenin gümbürtülerini ve kızıl atlıların nal seslerini değil, aynı zamanda yeni bir felsefeyi ve yeni fikirleri yansıtan bir devrimci şairin yetişip yükseldiğine gözle görürcesine tanık olmuş mutlulardan biriydim.

Daha önceki Türk şiirini, Divan Edebiyatını, aruz ölçülerini bilenler için, Nazım Hikmet gibi bir şairin ortaya çıkışı, gerçek bir sanat devinin, yüzyıllanmış gelenek ve kuralları yıkmaya, kafaları ve yürekleri o zamanki manzum eserlerin duygusal doğucul rehavetinden kurtarıp uyandırmaya ve artık şiire, toplumsal hayatta şiirin rolüne ve dünyaya yeni bir biçimde bakmalarını sağlamaya geldiğini müjdeliyen şimşekler ve yıldırımlar yarattı.

İşte ben, büyük Türk şairi ve devrim savaşçısı Nazım Hikmet'le, 1951 Eylülünde, böyle bir peşin psikolojik hazırlıktan sonra tanışacaktım.

O zaman, ilerici kamuoyu, bir savaşçıyı daha gericiliğin kanlı pençesinden kurtarmış bulunuyordu. Zindanlarda 17 yılı bulan bir çileden sonra, Nazım Hikmet serbest bırakılmıştı. Fakat, kendi deyimiyle, küçük zindandan çıkıp, büyüğüne geçmişti. İlerici insanlığa, bu defa onu „büyük zindan"dan da kurtarmak ödevi düşüyordu. Bu da gecikmedi. Bir gün bütün dünya ilerici basın ve radyolar, büyük şair ve devrimci Nazım Hikmet'in Romanya başkenti Bükreş'e vardığını bildirdiler. Çok sevindirici bir başarıydı bu. Çok geçmeden, Nazım oradan çok sevdiği ikinci vatanına, gerçekleşen düşlerinin memleketi Sovyetler Birliğine geçti. Daha sonra da ilk ziyaret ettiği ülke Bulgaristan oldu.

Memleketimizde büyük konuğumuzu ağırlamakla ilgili işleri örgütleme görevi bana verilmişti. Bu sorumlu ve aynı zamanda-artık söylemekte sakınca yok - ağır ödevi yüzakıyle yerine getirmek için büyük bir heyecanla hazırlandım. Sorumlu ödevdi, çünkü memleke-

timizde konukluğu süresince en elverişli koşulları sağlamak üzere Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi tarafından görevlendirilmiştim. Ağır ödevdi diyorum, çünkü Nazım'ın, benim anladığım davranış normaları ve disiplin çerçevesine gerçekten sığmıyacak kadar ele avuca sığmaz bir kişi olduğu görüldü. Daha hava alanında uçaktan indiği anda, yıllar yılı hapislikten yeni kurtulmuş ve şimdi bir sosyalist ülkede özgür bir kartal gibi sereserpe kanat vurmak istiyen bir savaşçı ile işimiz olduğunu anlayıverdik. Ne var ki, daha 1951 yılındaydık, ve „Soğukharp" olanca şiddetiyle devam ediyordu. İç düşman eski düzeni diriltme umudunu yitirmiş değildi. Tek sözle, politik durum ve koşullar alabildiğine karmaşıktı.

Hava alanında, Nazım Hikmet'i, ilerigelen toplum adamlarımız, tanınmış şair ve yazarlarımız ve gençlerle, canlı ve neşeli bir kafile halinde karşıladık. Bulgaristan halkı, böylece, komşu Türk halkının gerçek ümit ve emellerini dile getiren bu büyük evlâdına en sıcak duygularla kucağını açtı. Memleketimizde bu ilk ziyareti boyunca, her yerde ve her fırsatta kendisine gösterilen sevgi ve saygı halkımızın güney komşumuza karşı beslediği en iyi hisleri, Türkiye emekçilerinin mücadelesiyle enternasyonal dayanışma duygularını yansıtıyordu.

Memleketimizde geçireceği günlere ilişkin programı hazırlamak üzere kendisiyle yaptığımız görüşmeleri hiçbir zaman unutmıyacağım. Sağlık durumunun iyi olmadığı bilindiği için, bana, mümkün olduğu kadar hafif bir program hazırlamamı tembih etmişlerdi. Yaptığım önerilere karşı davranışı, Nazım'ın halkla temasa, kendisini büsbütün adadığı kahramanlariyle sıradan emekçilerle yüzyüze konuşmalara ne kadar susamış olduğunu hissettiriyordu Bu durumda onu bizim plânlarımız çerçevesine sığdırmak olacak iş değildi. Uygulama da bunun böyle olduğunu göstermekte gecikmedi. Nazım halk deryasına öyle bir daldı ki, şehir şehir ve köy köy gezisi boyunca, işçiler ve köylülerle yaptığı bütün konuşmalarda, yalnızca onun güçlü şiirinin etkisini değil, büyük kişiliğini ve emek insanlarına karşı beslediği sonsuz, sevgiyi de bütün kalbimle hissettim. Onun gençlerle babaca konuşmalarını, memleketimizdeki emekçi Türkleri yoldan saptırmak istiyenlerle öfkeli ve ateşli tartışmalarını unutmak nc mümkün! Toplumsal alanda çalışan genç bir eylem adamı sıfatiyle, ben de, onun her çevreden insanlarla, gençler ve yaşlılarla, kadınlar ve çocuklarla, işçiler, köylüler ve aydınlarla konuşma, onlara seslenişin en uygun dilini ve kalplerine giden en kestirme yolu bulma kabiliyetine hayran olduğumu söylemeliyim. Halk Nazım'ı seviyor kendini ve sanatını adadığı gerçeğe, doğruya, aydınlığa son-

suz inancını benimsiyor, içtenliğini anlıyor, emekçi insanlara basledigi katkısız sevgiyi hissediyordu. Şehirlerde, köylerde ve yollar boyunca binlerce yurttaşımız, kendiliğinden onu görmeye, konuşmalarını dinlemeye, koşuyordu. Diyebilirim ki, hiç kimse, bu yığınları Nazım'dan, Nazım'ı da onlardan „ayırabilecek" durumda değildi. Bütün karşılaşmalarında, kendisiyle emekçiler arasında meydana geliveren birliği, kaynaşmayı, daima ibretle hatırlıyacağım. Bu karşılaşmalardan sonra Nazım gerçekten yaşadığını hissediyordu. O günlerde hiç bir defa yorgunluktan yakındığını veya rahatsız olduğunu görmedim. Nazım Bulgaristanı sevdi, emekçilerimizi sevdi. Ve bu sevgiyi ömrünün sonuna kadar korudu. Memleketimiz üstüne yıcak duygularla dolu ilginç şiirler yazdı. Kalbinin bir parçasını da Bulgaristanda bıraktı.

Mutlu gelişmeler ve fırsatlarla, sonraları kendisini daha yakından tanıma olanağını buldum. Moskova'da birkaç yıl beraberdik. Tabii, ancak bu uzun beraberlik ve sık temaslardan sonra onu iyice keşfedebildim. Kişiliğinde yalnız Sovyet halklarının büyük bir dostunu ve yaşantımızın reel olgularına ilişkin duygularında yanılmıyan bir dev şairi değil, aynı zamanda gerçek insanı buldum. Evinde, sanatçı aydınların en seçkin temsilcilerinin katıldıkları toplantıları, tartışmaları, edebiyatta ve diğer sanat kollarındaki ilginç araştırma sohbetlerini asla unutmıyacağım. Onun evine kimler gitmiyordu ki! Üniversite öğrencilerinden ve sanatta ilk adımlarını atan gençlerden tutun da, dünyaca ünlü yazarlara ve sanatçılara kadar, geniş bir ziyaretçiler çevresi vardı. Bu ziyaretler Nazım'ı gerçekten sevindiriyordu. O büyük ruhunu böyle herkese yetirebilecek kadar açıp verebilme gücünü nerden bulduğuna bazan şaşardım, şimdi de şaşıyorum. Sovyet insanları da Nazım'ın bu yürekten sevgisine denk bir sevgiyle kendisini seviyorlardı. İşletmelerde onun katıldığı şiir okuma matineleri ve diğer edebiyat toplantıları, bir halklararası dostluk bayramına dönüyordu. Nazım'ın, Moskova'da bulunduğu sürece Sovyet insanlarının Türk halkını tanımaları için yaptığı hizmetleri, herhalde başka kimse yapabilmiş değildir.

Ben, şüphesiz, Nazım'ın hayatına dair birçok ilginç olay da anlatabilirim. Fakat, bence, en önemlisi, Nazım'ın, devrimcilik ödevine, Sovyet halklariyle sarsılmaz dostluğa ömrünün sonuna kadar sadık kalmış olmasıdır.

ALİ RAFİYEV

BULGAR SAHNESİNDE N. HİKMET

„DEMOKLES'İN KILICI" NI SAHNELİYEN REJİSÖRÜN NOTLARI

Nazım Hikmet'in yazdığı tiyatro oyunları, çağdaş dram yazarlığının en önemli olguları arasındadır. Ne yazık ki, Nazım Hikmet memleketimizde dramyazarı olarak az bilinmektedir ve Bulgar sahnesinde pek az piyesi sahnelenmiş, „Enayi"yi Burgas Tiyatrosu, Sofya Ordu Tiyatrosu da „Damokles'in kılıcı" piyesini oynamıştır.

Nazım Hikmet'in sanatta kendine özgü başarılarına ve parlak yaratıcı bireyselliğine rağmen, dramyazarlığının, VI. Mayakovski'nin dramyazarlığı ile türdeş bir yanı olduğu kuşku götürmez. Bu türdeşliğin kökleri, aynı zamanda birer dramyazarı, politik savaşçı ve kitle adamı olan bu iki şairin yaratıcılık ürünlerinin devrimci karakterinde ve aynı zamanda büyük genellemelere ulaşma, hayatı bütün çeşitli yönleriyle yansıtma ve çeşitli olgularda çağımızın devinim güçlerini keşfetme çabalarındadır. Bu devrimci karakter ve çabalardır ki, onların yaratıcılık ürünlerini geniş sosyal tipizasyona ulaşılan büyük çapta eser düzeyine çıkarmaktadır. Dramyazarlığında VI. Mayakovski'nin de, Nazım Hikmet'in de, keskin ve parlak ifade biçimleri aradıklarını görürüz. Her ikisinin de, sanatı ve düşünceyi kösteklıyen „inkârı olanaksız" sahne kuralları karşısında hiç bir irkilme göstermediklerine tanık oluruz

Mayakovski gibi, Nazım Hikmet de, dramyazarlığında yenilikçi - devrimcidir. Birçok piyesinde alışılmışı daima aşan ana fikir, bunu yansıtmak üzere oyunu kurma tarzı ve cesur yaratıcı çözümleri bunu göstermektedir. Ve son oyunlarından biri olan „Damokles'in kılıcı" bu dediklerimizin parlak bir örneğidir. Nazım Hikmet'in en önemli eserlerinden biri olan bu piyesi, Sovyetler Birliğinde büyük bir başariyle oynanmaktadır. Bu piyeste, çağımızın en önemli problemlerinden birinin çözümü aranmakta, bir ölüm-kalım sorunu bütün kamuoyunu, bütün insanlığı ilgilendiren bir keskinlikle ortaya konulmaktadır.

İsa'dan 400 yıl önce yaşamış Siraküza hâkimi Diyonisyüs'ün nedimi olan Damokles, işi-gücü efendisini hoş sözlerle eğlendirmek olduğu için, bir keresinde onun insanlar arasında en bahtiyar kişi olduğu söylermiş. Diyonisyüs de bu görünüşte debdebeli hayatın ne kadar geçici, korkulu ve kaygılı bir şey olduğunu Damokles'e anlatmak ister. Bir gün bir ziyafette Damokles'i kendi yerine oturtur. Hizmetçilere, kendisine nasıl hizmet ediyorlarsa, Damokles'e de aynı biçimde itibar göstermelerini tembih eder. Bundan pek hoşnut olan nedim, büyük bir keyifle kendinden geçtiği bir sırada başını yukarı

söyle bir kaldırdığında, tepesinin üstünde, ağzı keskin ve sivri bir kılıcın at kılıyle asılı olduğunu birden görür ve aklı başından giderek elindeki şarap bardağını düşürür. Böylece diktatör bir hükümdarın mutluluğunun ne mene mutluluk olduğu kendisine anlatılmış olur. Zamanla da „Damokles'in kılıcı" sözü, bir insanın sırasında ne büyük tehlikelerle karşı karşıya olduğunu belirtme anlamında deyimleşir.

Nazım Hikmet işte, bu eski tarihsel efsaneden doğan deyimi, piyesine başlık yapıyor. Ve biz, bu başlığın, dünyamızı bir atom harbi yıkımiyle tehdit eden korkunç, tehlikeyi en parlak ve en görünür biçimde ifade ettiğini görüyoruz. Söz yok, yüzyılımıza özgü devrimsel atılımlariyle insan düşünce ve öngörüşünün en yüksek doruguna tırmanmakta olan dünya, evrenin sonsuz enginliğinde uzayın fethini başarmaya girişmiş bulunan dünyamızı, insanlığın tepesinde Damokles Kılıcı gibi sarkan bir yıkım tehlikesi tehdit etmektedir.

Zamanımızda dünya ölçüsünde insan kırımına girişmek için artık bir Napolyon veya Hitler olmak gereksizdir. Atom uçağının lovyesi eline geçerse eğer, her şizofrenik bir Hitler olabilir. „Damokles'in kılıcı"nda Nazım Hikmet, en iyi kişinin bile nasıl suç işlemeye sürüklenebildiğini gösteriyor. Piyes, bu bakımdan, ince, trajik bir alay, acı ve kaba bir komedi unsurlarını da içeren korkunç bir gerçeğin aynasıdır. Bu niteliğiyle de hem bir politik yergi, hem bir gangsterlik hikâyesi, hem psikolojik dram ve hem de şiddetli bir insancıl protestodur.

Piyesin gayet sade bir konusu var. Bir mimar ve karısı, bu genç ve mutlu aile en duygusal anlarında daima mükemmel ve kaygısız bir hayat düşlerken, ansızın ölüm tehlikesiyle yüzyüze gelirler. Mimarın eski arkadaşı ve ABD Hava Kuvvetleri pilotlarından A.B.'nin bir mektubu gelmiştir. Sahnede canlanan mektuptan anlarız ki, pilot A.B. eski arkadaşı mimara, birkaç dakika sonra şehrin üzerine bir atom bombası atacağını haber vermektedir. Piyeste süje hattı mimar ve karısı tarafından geliştirilir. Yazarın düşüncesine göre, her ikisi de, A.B.'nin kıymak istediği o gölgesiz ve lekesiz insan mutluluğunun bir parçası olarak genellenmiş felsefeyi yansıtan kişileri canlandırır. Fakat dünyayı atomla yakıp yıkmaya kalkışan bu A.B. nin kişiliği nedir ve bu cinayeti niçin göze almaktadır? İşte bu soruya cevap olarak, mektubun canlanması suretiyle süjenin gelişmesi boyunca, herkesin dirsek vurarak kem gözle baktığı ve aşağıladığı kimsesiz bir adamın hayat yolu seyircinin gözleri önüne serilir. Nazım Hikmetin bu kahramanı gerçekte basit bir insandır. Hayatta onun gibi acı bir serüveni yaşıyan binlerce insan vardır. Yazar, onun

durumunu, tiyatro ifade araçlarını gayet ustaca kullanarak, pek büyük diyemiyeceğimiz bir epizot içinde birkaç çizgiyle belirtiveriyor. A.B bir fino köpeği satın alır. Eğitmek ve susta durdurmak ister. Köpek onu dinlemez. Ve A.B. başlar felsefe yapmaya : „Sen doğarken kaçırmışsın fırsatı, köpek olmuşsun... Köpek olmamak vardı... Ama olmuşsun bir kere... İnat etme. Susta! Haydi hop! İnat etme, dedim. Nasıl olsa susta durduracağım seni. Bak, benim bir elimde şeker, bir elimde değnek. Ya şeker, ya sopa. Haydi diyorum, susta!" Ne var ki, A.B. değneği kullanmaya başlayınca, beklenmedik bir şey olur, köpek „kurallar"ı bozar ve sırtarak onun üzerine atılmaya başlar. Hayatın eğittiği piyes kahramanı da, hayatın zoruyle„ kuralları bozmaya çalışmaktadır. O da her fırsatta ipini koparıp, efendilerinin üzerine atılmak ister. Ve piyesin kahramanı, böylece, şoförlükten tüm insanlığı mahvetmeyi göze almış intikam ilâhına kadar uzayan bir yol geçer. Fakat onun işlerinin bu kadar ters gitmesinin sebebi nedir? Piyeste bu sorunun tam bir cevabı vardır. Kendisine sevdalanan benzincinin kızı verir bu cevabı: „Sen bu şehrin gençleri içinde en iyisin" der. İşte bize sahnenin tanıttığı A.B.'nin karakterini çözümleme anahtarı da bu sözde gizlidir. A.B. gençlerin en iyisi, en insancılıdır: bu yüzden de herkes tarafından küçümsenir, horlanır. Alçak gönüllü olduğu, herkesi kendisi gibi bildiği için, kumanda etmesini de beceremez. Köpeğe bile söz geçiremez. İşte piyesin başında A.B. bize böyle tanıtılır. Fakat „kurt kanunu" bellidir: Kapitalist dünyasında başarılı olabilmek için, eczacının oğlunun dediği gibi, birincisi şanslı olmak, ikincisi de daima merhametsiz davranmak gereklidir. Ve A.B., artık o müthiş kin, öfke ve kabalığa ulaşmak üzere, başkalarını, kötüleri taklit etmeye başlar.

Piyesin bütün kahramanlarının felsefî bakımdan genellenmiş bir karakteri vardır. Ve onların kendi adları ve soyadları olmaması, A.B' gibi, savcının kızı, eczacının oğlu, boksör, komisyoncu vb. gibi isimler taşımaları rastgele değildir Politik yazı karakterine ve felsefî genellemelerine rağmen, Nazım Hikmet'in bu piyesi baştanbaşa gerçekçi bir modern çağdaş dram örneğidir. Nazım Hikmet, insanların kalplerini avucunun içi gibi bilen, kahramanlarının iç dünyasında en içten düşünce ve duygularını da yakalıyabilen, onların dürtü, niyet ve emellerinin bütün gizli zembereklerine dokunabilen ve bunları en parlak, en tipik biçimde yansıtabilen ender bir ustadır. Piyeste, gözlerimizin önünde birçok olumsuz portreler çiziyor, karakterler canlandırıyor; fakat bunları ilkel, basmakalıp ve tek yanlı

Varna'da

olarak belirtmiyor. Tam tersine, bütün olumsuz kahramanlarının da çok yanlı, karmaşık ve çelişkili bir karakter taşıdıklarını, içinde yaşadıkları toplumun canlı-kanlı ürünü olan alabildiğine mutsuz kişiler olduklarını görüyoruz. Yazar, şu veya bu kahramanının neden ötürü daha iyi ya da daha kötü olduğunu göstermiyor bize; böyle bir sonuçlamayı okuyucuya, dolayısiyle seyirciye bırakıyor. Savcının kızı bu bakımdan dikkate değer. Nedir bu kız? Seyirci, A.B. ile beraber, bu kızın onu sevip sevmediği, aldatıp aldatmadığı bilmecesini çozmeye çalışıp durmaktadır.

„Damokles'in kılıcı" piyesinin kendine özgü bir mimarisi var. Piyeste kendi başına gelişen ve birbirini şartlıyan paralel iki hat görüyoruz. Birinci hat, mimar ve karısıdır. Bunların eylem ve tutumu, karakteri, tamamiyle, piyesin baş kahramanı olan A.B.'nin eylem ve tutumuna göre gelişip ilerliyor. Onların önünde, bir sinema şeridi gibi, piyesin ikinci paralel hattı, yani bizat baş kahraman A.B.'nin kaçınık ve mutsuz hayatının hikayesi beliriyor. Bu iki hat, dediğimiz gibi, birbiriyle şartlıdır. A.B. kendisini bir cani haline getiren dünyadan birilerine serüvenini anlatmak gereğini duyuyor ve öyküsüne muhatap olarak mimar ile karısını, yani bir acılar deryasından geçerek arınabildiği takdirde kendisini anlıyacaklarına, kendisine el vereceklerine, seyircilerin kişiliğinde milyonlarca insanı barış için uyanık bulunmaya çağıracaklarına inandığı gerçek insanları seçiyor.

Piyes, yazarın maksadına göre, keskin ve gerilimli bir ritimle birbirine geçen epizotlara bölünüyor. Nazım Hikmet, rejisörün, temel fikri belirtmeye engel olabilecek bütün gereksiz şeylerden kaçınmasını istiyor. Öyle ki, kahramanlarının karakterlerinin çizilmesinden sahnelemeye, dekora, ışığa ve müziklemeye kadar her şey, hep genellemeye ve veciz anlatıma dayanıyor.

İşte bunun için, rejisör ve ressam, bütün kolektifimiz basbaşa ve elele vererek, oluntu yerini bir anda değiştirecek geçişleri şartlı olarak bazı detaylarla işaretleyip belirtmeyi esas tutan bir sahneleme uygulamaya karar verdik. Işık ve ses elemanlarını geniş ölçüde ve etkinlikle kullanmaya çalıştık. Piyes ve oyun, A.B.'nin karakter ve eyleminin iyice anlaşılması için bütün tiyatro araç ve olanaklarının yerli yerinde kullanılmasını gerektiriyordu. Kolektifimiz, seyirciyi bir an bile gevşetmiyen hararetli ve modern bir oyun yaratabilmek için olanca çabasını harcadı.

Bundan ötürü, Nazım Hikmet'in „Damokles'in kılıcı" pivesinin, çok güçlü fikir yapısı, aktüelliği ve savaşkanlığıyle Ordu Tiyatrosu repertuvarında yer aldığını ve oyunun büyük bir ilgi takdirle karşılandığını güvenle söyliyebiliriz.

Eylül 1960. **TSVETANA STOYANOVA**

„DEMOKLES'İN KILICI" OYUNU HAKKINDA BULGAR BASININDA ÇIKAN ELEŞTİRİLERDEN ÖZETLER

„RABOTNİÇESKO DELO" GAZETESİ

„İrkutsk Öyküsü" oyunu Ordu Tiyatrosu'nun çağdaş sanat ruhuna uygun bir düzeye ulaştığını göstermişti. Bu tiyatronun sanat çalışmalarında esen tazelik ve yeniliğin bıraktığı izlenimler „Damokles'in kılıcı" oyununun sahnelenmesiyle daha da arttı ve güçlendi.

Ordu Tiyatrosu kollektifi „Damokles'in kılıcı" piyesinin felsefi özlüğünü belirtmeye hizmet eden çok orijinal reji buluş ve çözümleriyle kültürlü bir oyun ortaya koymuş bulunuyor. Oyunun ayrı ögeleri arasında sağlanan uyum, bütün ayrıntılarıyle işlenmiş dinamik kompozisyonu, müziği, ışığı ve dekoru, rejisör Ts. Stoyanova'nın parlak başarısının belgeleridir. Asen Mitev'in dekorları canlı bir izlenim bırakıyor, kapitalist şehrin kendi sakınlerini hapsettiği kısır döngüyü inandırıcı biçimde sembolize ediyor. Piyesin bütün keskinliğiyle ortaya koyduğu fikir ile aktörlerin geniş kapsamlı duyguları arasında, her birinin bilinçle aradığı ve büyük ölçüde ulaştığı uyum söz götürmez. „Damokles'in kılıcı" oyununun en yüksek noktası piyesin finalidir. Bu final, gerçek yeni harp kışkırtıcılarına karşı insanlığı kesinlikle mücadeleye çağıran bir alarmdır.

YULIAN VUÇKOV

„VEÇERNİ NOVİNİ" GAZETESİ

Rejisörün de, oyunu sahnelerken, yaşamın ikincil ayrıntılarından arınık bir felsefi genelleme sağlamakta, gerek oyunda, gerekse dekor, ışık ve müzik elemanlarından yararlanmada genelleyici ve veciz davranmakta kuşkusuz bir başarısı var. Ressam Asen Mitev'in dekorlarının, son derece stilize edilmiş olsa da, gerçekçi olduğu şüphesizdir.

Temel olgu seyirciye dönük bir aydınlık halka üzerinde geçer gi bi görünüyor. Oyunu yaratanların, âdeta piyeste olup biten her şeyin, burada avucumuzun içindeymiş gibi, önümüzdeki ortamda geçtiğini, zamanımızın en keskin ve tartışmalı sorunlarından hiç kimsenin kaçmaması gerektiğini ve kaçamıyacağını belirtmek istedikleri anlaşılıyor. Bu plâtformda kahramanların karakterleri daha parlak biçimde beliriyor.

Tek sözle, her şey, bu oyunun başkentimiz halkının kalplerini kazanacağını gösteriyor.

G. DRYANOVSKİ

„LITERATUREN FRONT" GAZETESİ

Nazım Hikmet „Damokles'in kılıcı" piyesiyle, en keskin aktüel problemlerin de sanat yoluyle ve gördüğümüz gibi tiyatro araç ve olanaklariyle edebi biçimde yansıtılabileceğini ve sanatın böylelikle büyük toplumsal rolünü oynıyabileceğini, yani insanların ruhlarını heyecana getirebileceğini en inandırıcı biçimde gösteriyor.

Ordu Tiyatrosu „Damokles'in kılıcı" piyesini anlayış ve yetenekle sahneye koymuştur. Tiyatro bu piyesi sahnelemekle, atom harbine karşı tüm halkın katıldığı barış savaşında hedefi isabetle bulan bir atış yapmış olmaktadır.

Rejisör Tv. Stoyanova, temsilin gereken veciz politik ifade biçimini isabetle bulmuş, somut epizotlar ve bunlardan doğan genellemeler arasındakı bağıntıyı başariyle korumuş, piyesin fikir silâhı namlusunu barış düşmanlarına, barışçıl hayatımızı kundaklıyanlara doğru çevirmeyi becermiş, kapitalist dünyasının ruhları ezen dinamiğinin kasıp kavurduğu şehirlerde insanı aptallaştıran o kaçınıklık duygusunun özlüğünü iyice açıklamaya muvaffak olmuştur.

Oyun, bu dünyanın basit ve dürüst bir insanının kendine özgü dramını ikna edici bir politik keskinlikle canlandırıyor. Bu başkahramanı, A.B.'yi oynıyan aktör Veselin Vasilev, rolünü gayet iyi anlamış ve iyi de oynuyor. Boksör rolünde K. Yanev'in büyük ve ender başarısı da cidden övgüye değer.

SLAVÇO VASEV

„NARODNA KULTURA" GAZETESİ

Özünde günümüzün büyük problemini ve sancısını yansıtan „Damokles'in kılıcı" piyesi biçimiyle de tamamen aktüel ve çağdaş bir eser. Coşkun politik yanı ve dokümanter canlılığı, kendine özgü kompozisyon yapısı ve anlatım özellikleri, çağdaş tiyatro temsili etkiliğiyle yüklü ilginç ve sürükleyici bir oyun yaratabilmek için iyi bir temel veriyor.

Piyesin kendine özgü kuruluşu, yani mimar ile karısının yazar adına olayı geliştiren „anonsları", mektubun sahneye aktarılarak canlandırılması ve yazarın bütün stili, oyunun sanatsal-politik bir açıklığa bağlı olarak geliştirilmesini gerektiriyor. Rejisör Tv Stoyanova'ın da çalışmasında bu gereği en başa aldığını görüyoruz.

Daha en başta genelleyici bir izlenim ediniyoruz. Bu perdeyle seyircıden gizlenmiyen, neon reklâmlariyle göz alan bir Amerikan şehri akşamı görünüşüdür.

Ressam Asen Mitev'in dekorları olgun bir meslek ustalığı ürünü. Çağdaş tiyatronun istemlerini kavrıyarak, yaratım heyecanıyle çalıştığına, mektubun „anlattığı" epizotları yansıtan sade, fakat etkin dekorlar tanıklık ediyor.

Rejisör Tv. Stoyanova, çağdaş tiyatronun sahne araç ve olanakları zengin hazinesinden yararlanırken, yani ses, ışık, müzik ve sinema projeksiyonu gibi elemanları kullanırken, gayet ince bir sezgiyle stil ve ölçü hissiyle hareket edebilmiştir. Bu da oyunun daha tam ve parlak çizgilerle belirmesine ve seyircinin, piyesi, sahneye koyanın isabetle öngördüğü açıdan seyretmesine yardımcı olmaktadır.

PANÇA PANÇEV

„NARODNA ARMIYA" GAZETESİ

Ordu Tiyatrosu, gelişmesinin yeni aşamasında, Nazım Hikmet'in janrı kendine özgü „Damokles'in kılıcı" piyesiyle seyircilerine ilginç bir oyun sunuyor. Tiyatro, derinine, psikolojik gerçekleri içeren sanat eserleriyle beraber, keskin politik-sanatsal karakterli piyesler de sahnelemek suretiyle cesur bir deney yapmış oluyor. Tv. Stoyanova'nın „Damokles'in kılıcı"nı sahneye koyması, bu gibi piyeslerin yalnız gerekli olduğunu değil, artislerimiz tarafından başarıyle oynandığını da gösterdi.

„Damokles'in kılıcı" oyunu sevinç verici bir olguyu daha ortaya koyuyor: Reji kendi bireyselliğini göstermiş, fakat aktörün bireyselliğini engellemiş değildir. Aktörler serbestçe oynuyor, kişiliklerini tamamiyle buluyor, kahramanları kendi sanat menşurlarından geçirerek canlandırıyorlar. Rejisör ile aktörler arasında bu karşılıklı saygıdır ki, parlak bir sahne uygulamasına ulaşılmasını sağlamış bulunuyor.

Piyesin başkahraman basit bir Amerikan yurttaşı olan şofor A.B.'dir. Aktör Veselin Vasilev bu başkahramanı büyük bir başariyle canladırıyor. Değerli aktör, yumuşak oyunu, melodik sesi ve hareket plâstiğiyle seyircinin ilgisini ve sevgisini kazanıyor. Diğer aktörler de başarılı oynuyorlar.

Asen Mitev'in dekorları, piyesin kendine özgülüğünü ve başarılı sahnelemeyi bütünliyen bir unsur oluyor. Olay, onun başarılı bir genelleme ve tipizasyon ürünü olan dekorları üzerinde sade ve kıt araçlarla ve âdeta sinema projeksiyonu süratiyle cereyan ediyor.

STEFAN KARAKOSTOV

Ordu Tiyatrosunda oynanan „Damokles'in kılıcı" oyununda her şey-rejisörün, ressamın, aktörlerin çalışmaları - amaca yönelişe ve titizliğe, yaratma gücü ve ozanca bir coşkuyla tanıklık ediyor.

Tv. Stoyanova, rejide, fikri gerektiği gibi belirtmek, şu veya bu ânın etkinlik ve duygulandırma gücünü artırmak üzere, bir ışık ve ses elemanlarından büyük bir hayal ve yaratım gücüyle geniş ölçüde yararlanmayı başarıyor. Oyunun dışsal ifade araçları, yanı, titiz bir genelleme ve veciz anlatım karakteri taşıyor. Bu özellik, bazı epizotlarda gayet sembolik hale gelen sahnelemede bilhassa açıklıkla beliriyor.

Asen Mitev'in dekorları, piyesin sahnelenmesinde bütünsel çözümleme, stiline tam bir uygunluk gösteriyor. Piyesin ve rejimin az ve öz anlatım özelliğini dikkate alan ressam, her dekoratif elemanı kullanmada sadelik gözeterek, ana fikrin en yoğun sentezine ulaşılmasına yardım etmiş oluyor.

„Damokles'in kılıcı" oyunu, sözün en iyi anlamiyle, her şeyden önce rejisörün oyunudur. Rejisör, işini genelleme diliyle, semboller, tiyatroya özgü sanatsal levhalar diliyle yürütüyor. Onun kendini dayatmıyan ve önemini büyütmiyen varlığı bütün oyun boyunca hissediliyor ve memnuniyetle izleniyor.

YUVELINA POPOVA

NAZIM HİKMET'LE KARŞILAŞMALAR

ŞAİRLE BULUŞMAMIZ

Nazım Hikmet anayurdundaymış gibi hissediyor kendini Moskova'da. Sovyet hükümeti ona geniş ve aydınlık bir ev vermiş. Bu evde, tanıdığı veya tanımadığı binlerce misafirini karşılıyor Nazım Hikmet. Kendisine sevgi ve saygılarını belirtmeye gelen Sovyet yurttaşlarıyle konuşuyor. Biz de, geçici olarak Moskova'da bulunan Bulgarları temsil eden bir grup halinde (Slavço Vasev, Blaga Dimitrova ve Georgi Cagarov,) halkımızın kendisine ve yüce dâvasına karşı duyduğu büyük sempatiyi belirtmek üzere, onu evinde ziyaret ettik. Mutlu bir buluşma oldu bu.

Bizi, daha kapıda, boylu boslu, geniş omuzlu, mavi gözleri ışıl ışıl bir adam karşıladı. Ancak mücadele ateşinden geçmiş ve insan dostluğunun değerini kavramış gerçek sosyalistlere özgü ve insana derhal güven telkin eden bir içtenlikle gülümsüyordu. Uçarca hareketleri ve jestleri, tükenmez bir enerji ve güçten haber veriyordu. Türkiye zindanlarında geçirdiği son 13 yıl da bu büyük savaşçının yaşam gücünü ve iradesini sarsamamıştı. Konuşmamızın daha ilk dakikalarında kendimizi onun çekim gücüne kaptırmış, olağanüstü kişiliğinin manyetik alanına girmiş, hissediyorduk. Her düşüncesi, her jesti ve davranışı, gözlerimizin önünde, yeni sosyalist insanın sonsuz kuvvet, iyimserlik ve manevi zenginlik enginini açıyordu.

Sorularımıza içten ve yoldaşça bir konuşmanın gerektirdiğinden çok daha geniş cevaplar veriyordu. Hapislerde yıllanarak, kapitalizmin bütün dehşetini sırtında hisseden ve partisinin kutsal mücadelesinde çelikleşen bir insanın hayat tecrübesiyle eristiği olgunluğu ve bilgeliği hemen hemen her sözü belli ediyordu.

ŞİİRE DAİR

Şiir deyince, Nazım Hikmet alabildiğine ateşleniyor, coşuveriyor. Ona göre, çağımız büyük şiiri doğurmalıdır; zira bütün insanlık tarihi boyunca, hiçbir zaman, yüce ortak hedefimiz olan sosyalizm yolunda böylesine muazzam bir halk hareketi görülmüş değildir. Yüzyılımızın büyük hareketleri, olayları, büyük duyguları ve kahramanlıkları büyük şiiri de yaratmalıdır. Ama bu büyük şiirin doğması için gerekli bir şart var: Bu saydığımız olaylar ve duygular şairin hayatının anlam ve amacını oluşturan bir öz halini almalı önce. Şair, ancak bu savaş bir sevgili yakınlığiyle, bir evlât yakınlığıyle yüreğine işlediği takdirde, ancak o zaman, onu şiir dediğimiz en samimi ve en sıcak sözlerle yansıtmaya başlıyacak. Ancak o zamandır ki, halkın bağrından çıkan insan, sıradan insan da şairi

anlıyacak ve ona inanacak. Politik kavram, şiirde, yalnız somut, insancıl yaşam ifadesini, en içten kişisel yaşantı ve duygu biçim ve özlüğünü bulduğu zaman canlanabilir. Gerçek şiiri yaratmanın bu temel koşuluna erebilmek için de, yeni, sosyalist insanın oluşması gereklidir. Ve bugün ancak gerçek sosyalist olanlar gerçek şiiri yaratabilirler.

Nazım Hikmet şiir geleneklerinden nasıl ve ne ölçüde yararlandığını somut olarak açıkladı. Doğu'nun zengin kültür mirasını sevdiğini ve değerlendirmeye çalıştığını söyledi. Bu cümleden olarak, aruz veznini, uzunlu-kısalı söz kalıpları, belirli vurguları ve törensel ritmiyle bu klâsik nazım ölçüsünü, kendine özgü biçimde nasıl kullandığını anlattı. Bunu ancak şiirin içeriği gerektirdiği zaman uyguladığını belirtti ve dizelerini belirli ölçüde aruzu andıran törensel bir ritimle işlediği „Bedreddin Destanı" nı örnek verdi.

Nazım Hikmet, Türk halk türkülerinin de çağdaş şiirde yararlanılmaya değer yapısı ve hele kendine özgü ritmiyle zengin bir kaynak olduğuna da işaret etti. Türk folklorunun bugün yeni biçimde yararlanmaya elverişli devrimci, destansal motiflerle dolup taştığını söyledi.

Nazım Hikmet Doğu klâsik edebiyatını tanıdığı gibi, bir yandan Rus klâsik şiiriyle, en büyük temsilcisini Mayakovsk'nin kişiliğinde tanıdığımız Sovyet şiiriyle de yoğrularak yetişmiş olmakla büyük bir mutluluk duyuyordu. Moskova'da Doğu Halkları Üniversitesi'nde okuduğu gençlik yılları, onun büyük Rus ve Sovyet kültürünü tanıyıp benimsemesine imkân verdi. Ve kendisi bu kültüre bütün ömrünce saygılı ve bağlı kaldı. Ona göre,gerçek şiir, ancak daha öncekilerin tecrübesinin - yazar üzerinde yarıp çıkamıyacağı bir sını etkisi yapmadan -, derinlemesine ve özgünlükle benimsendiği yerde yaratılabilirdi. Şimdiye kadar ulaşılanın çerçevesi aşılmadıkça, büyük çağımıza lâyık yeni şiir yaratılamazdı.

Nazım Hikmet Doğu ve Rus kültürünün zenginliklerini bize büyük bir coşkuyla anlatıyordu. Kendisini hayranlıkla dinledik ve bu kültürün beş kıtada bütün ilerici insanların kalplerine nasıl ulaşma yolu bulabildiğini açıkça anladık.

Büyük şair, kendi şiirinden yapmacıksız bir alçak gönüllülükle söz ediyor, ulaşımlarının kendisini hâlâ doyurmadığını. bu alanda henüz ereğine varamamış olduğunu söylüyordu. Yazdıkları arasında kendi değerlemesine göre daha iyice olanların, daima olağanüstü yaratım sancılariyle, şairin canından ve kanından koparcasına meydana gelen şiirler olduğuna işaret ederek aynen şöyle dedi: Ben

ancak kolayca yazamadığım, çok terlediğim, çok çabaladığım zaman iyice bir şey çıkabileceğini anlıyorum."

YENİ İNSAN

Nazım Hikmet yeni insandan, söz ederken büyük bir esin ve heyecanla konuşuyor. Diyor ki: „Yeni insan, hayatın yaratıcısı, bugüne dek eşi görülmedik bir ruh zenginliğine, ruh güzelliği ve ruh gücüne sahiptir." Sonra bize yeni bir şiirini okuyor. Bu, yeni insanı işte bu nitelikleriyle, yani güneş gibi, yağmur gibi hayat veren, yaratan, canlandıran, verimli kılan yanı ile yansıttığı güçlü bir şiir.

Nazım Hikmet yeni insanın bu ruh zenginliğine ilişkin düşüncelerinden, halkların dünya çapındaki barış mücadelesine geçiyor. Sosyalistler, yeni hayatın yaratıcıları, hayatın en sadık savunucularıdırlar. Hayatı yaratan onun yokedilmesini istiyemez. Emperyalistlerin yalanları, soylu barış savaşçılarına yönelttikleri iftira ve sövgüler, halkların bilge sevgisini ve sağduyusunu zedeliyemez. Bugün en ağır ezgi altındaki, en geri bırakılmış durumdaki halklar bile, artık gerçek dostlarının kimler olduğunu anlıyorlar. Bunun için, dünya barış cephesi, hayatın cephesi günden güne genişliyor, sağlamlaşıyor. Ve Nazım Hikmet yine o arık ve aydınlık gülümseyişiyle haykırmaktan kendini alamıyor : „Ne büyük mutluluk sosyalist olmak!"

Şair bize hapislik hayatından, çektiği büyük acı ve yoksunluklardan da bahsederek şöyle diyor : „İşte o ağır yıllar boyunca da, maneviyatımın bekçisi olarak her zaman içimde bulduğum ve beni bir an bile terketmiyen bir duygum vardı : Sosyalist olmak mutluluğu, bütün dünya sosyalist savaşçılarının parlak okyanusunda bir damla olmanın mutluluğu!"

BULGARİSTAN ÜSTÜNE

Bizimle konuşmaktan duyduğu sevinci tekrar tekrar belirtiyordu . „Bulgarlarla konuşmanın benim için ne bahtiyarlık olduğunu bilemezsiniz! Bulgar komünistlerine, aralarında yakın tanıdıklarımın da bulunduğu bu yiğit savaşçılara karşı daima saygı duymuşumdur. Yürekli sosyalistler! Dünya sosyalist hareketi onlarla her zaman kıvanç duyar. Hapiste uzun süre bir Bulgarla beraberdik Ortak anılarımız var. Bu sefer Moskova'ya geldiğimden kısa bir zaman sonra, hoş bir sürprizle karşılaştım. Mektup aldım ondan. Hemen cevap da verdim. Biz Türk sosyalistleri mücadelemizde bir hayli yardımlarını gördüğümüz Bulgar dostlara derin şükran duygularıyle

bağlıyız."

Bulgaristanın büyük dostu olan Türk şairine, bizim Vaptsarov'un bir şiir kitabını armağan ettik. İçinden birkaç şiir de okuduk ve anlamını Rusça söyleyiverdik. Vaptsarov'un kahramanlık dolu hayatını da anlattık kısaca. Görseydiniz, dünyalar Nazım'ın oldu! Hemen sevinç ve heyecanla kalktı, Vaptsarov'un kitabını alıp bağrına bastı ve gözleri doluksıyarak bağırdı : „Kardeşim benim!"

Nazım Hikmet'in, Moskova'ya gelir gelmez, kendisini hemen kuşatan sıcak bir ilgi ve binlerce yeni temas ve izlenim içinde alabildiğine mutluluk duygulariyle dolup taşarken, yine de vakıt bulaıak Moskova Radyosu'ndan yalnız Bulgar dinleyicileri için özel bir konuşma yapmış olması, büyük şairin bu heyecan verici seslenişi, halkımıza karşı gerçekten kardeşçe bir sevgı beslediğine tanıklık etmektedir.

Bize ilk fırsatta bütün sosyalist ülkeleri görmek istediğini söyledi. Ama onu her şeyden önce, mücadelesi devam etmekte olan halkına en yakın memleket, yani Bulgaristan çekiyordu. Bizim yeni hayatımızı görmek ve gördüklerini yazmak istiyordu.

Konuşmamız sona ermeden önce, yine gülümsiyerek şoyle bir uyarıda bulundu : „Yalnız, eğer bir şeyler yazarsanız, rica ederim, mümkünse, bazı gazetelerin benden bahsederken kımbilir nıçin işledikleri hatayı sizler de tekrarlamayın. Benim için" ilerıcı şair Nazım Hikmet" diyorlar. Söz yok, ilerici şair olmak iyi şey, guzel şey. Ama daha güzeli sosyalist şair olmak. Ben sosyalist şairim!

BİLİMSEL SOSYALİZMDEN YARARLANMAYANLAR GERÇEK YAZAR DA OLAMAZLAR

Yazarlarımız, 25 Eylül günü, Birlik Evi'nde, ünlü barış savaşçısı ve halkımızın samimi dostu olan büyük Türk şairi Nazım Hikmet'le karşılaştılar.

Uzun bir toplu konuşma boyunca, Nazım Hikmet, memleketimizde kurulmasına tanık olduğu yeni hayata ilişkin izlenimlerini anlattı ve kendi sanat çabalarından bahsetti.

Önce, Bulgar şiiri hakkında ne düşündüğü sorusuna, büyük şair şöyle cevap verdi :

— Ne yazık, az tanıyorum şiirinizi. Bundan ötürü de, inceleyip tanımaya karar verdim onu. Tanımaya karar verdim, çünkü birçok istidatlı şairleriniz olduğunu sanıyorum. Bulgar devrimci şiirinin temelini atan Hristo Botev'den başlıyarak, zamanımıza doğru nice büyük şairleriniz var. Bunların sanatı ve başarılariyle yalnız Bulgar halkı değil, diğer her halk da kıvanç duyabilir. Siz henüz kurtuluştan önce büyük bir adım atmışsınız, ve şimdi herhalde çok daha ileri gitmiş bulunuyorsunuz.

Önce dikkatimi çeken başka bir şeyi söyliyeyim: Bulgar halkı şaşılacak kadar artistik bir halk. Dün Piyoner Sarayı'ndaydım. On iki yaşında bir kız şiir okumaya çıktı. Ne bileyim, şiir okumanın basbaya ustası gibi geldi bana. Öteki çocuklar da gayet güzel, gerçek artist gibi, şiirler okudular. Çok sevdim ve sevindim doğrusu. Sonra, sizin halk sanatınızda da hârikulâde bir artistik zevk görüyorum. Siz çok değerli bir halk sanatı devralmış bulunuyorsunuz.

S o r u : Sizin şair olarak yetişmenizde ne gibi etkenler rol oynadı?

C e v a p : Bence bütün hayatımız, hattâ özel hayatımız ve bütün yaşantımız politik ve toplumsal olaylarla çok yakından bağlıdır. Ve edebiyat da, bilindiği gibi, özlüğü bakımından toplumsal-politik bir olgudur. Hepimiz, yazar olarak, çevremizdeki her şeyle, toplumda olup bitenle, yaratılanla ilgilenmek zorundayız.

Ben Doğu'dan ve Batı'dan birçok ulusal edebiyatların en seçkin temsilcilerinin eserlerini okudum. Fakat beni en çok Sovyet edebiyatının, daha önce de Rus klâsik edebiyatının etkilediğini söyliyebilirim. Ne var ki, en çok hangi belirli yazarın etkisi altında kaldığımı ve beni tam olarak nasıl etkilediğini kestiremiyorum.

S o r u : Mayakovski'nin şiiri sizi nasıl etkiledi?

C e v a p : Sanat çabalarımın başlangıcında ben Mayakovski'yi

ve şiirlerini bilmiyordum. O zamanlar şiirlerimde biçimi kendim arıyordum. Köylerimizde gezdikçe, kulağıma gelen ilginç şeyleri defterime yazıyordum. Hattâ bir kahveye gittiğim ve çevremdeki konuşmalara dikkat ettiğim zaman bile, ilginç bulduğum sözleri ve deyişleri oracıkta not ediyordum. Her zaman, en kısa, en özlü, en güzel ve anlatımlı biçimi bulmaya çalışıyordum... Ben Mayakovski'nin nasıl yazdığını ancak Sovyetler Birliğine gittikten sonra gördüm. Moskova'da tanıştık da kendisiyle. Konuştuk. Kendi şiirlerini okuyuşunu dinlediğim de oldu. Rusça bilmediğim halde, onun şiirinin ritim ve melodisine kulak verdikçe, dizelerini nasıl işlediğini anlıyordum. Evet, işte o zaman, Sovyetler Birliğine gittikten sonra yani, Mayakovski'nin etkisini hisseder oldum.

Çok geçmeden, Rusçayı öğrendikten sonra, Mayakovski'yi esaslı olarak okuma olanağını da buldum ve onun eserlerinden çok şeyler öğrendim.

S o r u : Sanatta gelişmek için kendi üzerinizde nasıl çalıştınız?

C e v a p : Ben her şeyden önce bir yazarım, fakat aynı zamanda bilimsel sosyalistim. Bence, XX. yüzyılda yüceliğinin doruğuna ulaşan sosyalist öğretiyi bilmeden hiç bir şey olamayız; yalnız şair değil, genellikle düşünen insan da olamayız. Bu öğretiyi kavramak birinci şart. Bunsuz olmaz. Bilimsel sosyalist bir yazar olarak, ben de öz'ün biçimi belirlediği kanısındayım. Bu birincisi. İkincisi de her özün duruk bir şey değil, bir süreç, bir hareket olduğu gerçeğidir. Bütün bu sorunları, bunların basit sözler değil, yaratıcı hükümler olduğunu sosyalist öğreti sayesinde açık-seçik kavramış bulunuyorum. Bunun için, sanat çabalarımda, her şeyden önce yazdığımın belirli bir özü olmasına dikkat ediyorum. Bu somut özü alıyorum ve uygun bir biçim içinde bunu belirtmek istiyorum. Özün ayrı ayrı oluntu durumlarını aralarında birlik ve ardıcıllık bağıntısı gözeterek yansıtmak istiyorum. Ayrı ayrı ifade biçimleri arıyorum ve bunlara uygun dili bulmaya çalışıyorum. Hemen söyliyeyim ki, yazılarımın biçimini tekrar etmeyi sevmiyorum. Destanlarımın ve şiirlerimin her birinde biçim tekrarından hep kaçınmaya çabaladım. Her destanımın kendine göre bir biçimi olsun istedim. Benim için biçim en doğru ifadenin şaşmaz yöntemidir. O bir silâhtır, bir araçtır benim elimde. Ne var ki, bu silâh, bu araç tapılası fetiş değildir. Örneğin, ben kafiyeyi gerekliyse kullanıyorum, değilse kullanmıyorum. Ve ancak yazdığım eserin özünün gerektirdiği araçlardan yararlanıyorum. Bir destan bence senfoni gibi kurulmalıdır. Küçük de olsa, onun kendi biçimi olması gerekir. İnsan da, bir mimari yapıt gibi, uygun yerlerinde kapıları, pencereleri, kubbesi-kulesi vb. olan

belirli stilde bir yapı gibidir. Şu veya bu eserde aranan birlik de zaten budur.

S o r u : Halk şiirinin zengin olanaklarından siz nasıl yararlanıyorsunuz?

C e v a p . Ben imkân buldukça halk edebiyatımızı ve halk şiirimizi inceleyip öğrenmeye çalıştım ve çalışıyorum. Bu edebiyatta ve şiirde çok değerli şeyler buluyorum. Fakat halk edebiyatını inceleyip öğrenirken, taklit etmeye kalkışmıyorum. Bunu asla yapmıyorum. Sadece onun prensiplerini, yapılış yöntemlerini kavramaya çalışıyorum. Belirli bir eseri okurken, özellikle onun kuruluş prensibini bulmaya çabalıyorum. Ve dediğim gibi, genellikle, Avrupa edebiyatı ve klâsik edebiyat dahil, Doğu'nun ve Batı'nın yarattığı bütün sanat değerlerini, insanlığın tüm edebi mirasını inceleyip öğrenme çabasındayım ben. Şüphesiz ki, bu incelemeyi eleştirici bir açıdan yapıyorum ve yalnız güzel olanı benimsiyorum. Gerçekten, bu oldukça zor iştir, çünkü çalışmasında eklektik olmaması gereken yazarın ustalığına bağlı bir sorundur.

Bana zengin halk yaratıcılığı hazinesinden nasıl yararlandığımı sordunuz. Ben öncelikle bizim halk türkülerimizin dilini adamakıllı inceliyorum. Halk türkülerinin dili vecizdir, yani az sözle çok şey söyler. Halk türküleri önsöz kabilinden hiç bir girişe lüzum görmeden konuya dalıverir. Örneğin, ne kadar güçlü halk türküsüdür sizin „Balkancı Yovo" türkünüz! Onda her şey o kadar kısa ve o kadar sade bir kuruluş içinde verilmiş ki, hayranım! Biz şairler böyle türkülerden çok şeyler öğrenebiliriz.

Halk türkülerinden özellikle sanatlı imajlar bakımından da çok şey öğrenilebilir. Öyle ki, halkın bir olayı, karakteri, duyguyu ne kadar cesur çizgilerle belirtiverdiğine, dilinin ne kadar somut ve aynı zamanda ne kadar sade olduğuna şaşmamak elden gelmez. Ben sanatlı imajlar bakımından halk edebiyatından epeyce yararlanmışımdır.

. . . . . .

S o r u : Bundan sonra neler yazmayı düşünüyorsunuz? Edebi çalışma plânlarınız nelerdir?

C e v a p : Büyük tasarılar var kafamda büyük yapıtlar için. Hapisteyken, yazma olanaklarım nispeten az olsa da, bol bol düşünme, planlama olanağı buldum. Orada hep düşledim, bir gün şöyle özgürlük içinde, dilediğim gibi ve sereserpe oturup, düşündüğüm büyük eseri yazmanın özlemini çektim. Ben XX. yüzyılın olaylarını, çeşitli insanların ve durumların görünüşlerini yansıtarak, onların yaşantılarını anlatarak ve onların serüvenlerinden genelleme yoluy-

le toplumsal olaylara çıkarak yüzyılımızın tarihini yazmak istedim.

Niyetim elbette yalnızca Türkiyenin tarihini yazmak değil, yüzyılımızın tipik insanlarının karakterlerini çizmek, ana gelişme çizgisini belirtmekti. Ve giriştim de bu büyük işe. Uzun süre çalıştım. Artık hemen hemen üç bin sayfa kadar yazdım („Memleketimden insan manzaraları"). Ötesi nereye varacak bilmiyorum, çünkü daha yazılacak şey çok. Tabii, bir şair sıfatiyle, bunu şiir olarak ve o dediğim biçimde yazdım ve böylece de sürdürmek istiyorum, çünkü böylece hem çok kısa yazmak, hem de çok şeyler söylemek olanağı var. Eğer düşündüklerimi düzyazı olarak yazmaya başlasaydım, işi 20 cilde göre tutmak gerekirdi. Şiir biçimindeyse, hepsini en çok iki, bilemedin üç cilde sığdırmak mümkün.

Şimdi ancak ileride bu büyük esere katmayı düşündüğüm bazı materyaller üzerinde çalışıyorum. Fakat bu çalışmayı bir ara kesmek zorundayım, çünkü diğer bazı ertelenmez ödevlerim var. Birincisi, Berlin Gençlik Festivali için bir kitap, bir Festival Destanı yazmalıyım. Sonra Sovyetler Birliği içinde bir geziye çıkmak ve edineceğim izlenimleri de kaleme almak istiyorum. Bunu artık düzyazı olarak yazacağım. Öteki sosyalist ülkeleri de görmek, onlar için de yazmak niyetindeyim. Bunları, hepsini, bu ülkeler hakkında belirli bir bilgileri olmıyan en basit insanların da anlıyabilecekleri biçimde yazmayı düşünüyorum. Öyle yazacağım ki, yalnız burjuva gazetelerini okuyanlar ve kulakları bu ülkeler hakkında çeşitli uydurmalarla doldurulanlar bile, gerçeği iyice anlıyabilsinler.

Halen bir destanımın Rusça çevirisi üzerinde çalışıyoruz. Bu arada lirik şiirler ve diğer bazı küçük şeyler de yazıyorum. Fakat benim büyük işim, dediğim gibi, yüzyılımızın destanı!

Karşılaşmamız sona ermeden önce, Nazım Hikmet, birkaç şiirini de okudu bize. Bulgar şairleri de Nazım Hikmet'e ve barış dâvasına adanmış şiirler okudular.

Yazarlar Birliği Genel Sekreteri Hristo Radevski, devrimci şiirin bu büyük ustasına, nazik ziyaretinden ve kendisine yöneltilen bütün sorulara cevap verme zahmetinden ötürü teşekkür etti. Karşılaşmaya katılan yazarlar, Nazım Hikmet'i coşkun alkışlarla ve ileride daha sık buluşma temennileriyle uğurladılar.

BULGARİSTAN BAŞTANBAŞA SOSYALİZMİN YAPIYERİ

NAZIM HİKMET'İN „RABOTNİÇESKO DELO" GAZETESİ MUHABİRİNE VERDİĞİ MÜLÂKAT

S o r u : Bulgaristan gezinizde ne gibi izlenimler edindiniz?

C e v a p : Sosyalizm kuruculuğu Bulgaristanın her yerinde hissediliyor. Adeta bütün memleket sosyalizmin yapıyeri! Trenle geçtiğimiz her yerde, çoğu yamaçlarda ak taşlarla yazılmış bir şiar göze çarpıyor: „Biz barış için savaşıyoruz!"

Diyebilirim ki, her tarım kooperatifinde, her yeni yapıda sosyalizmin soluğu var bugün Bulgaristanda. Bu ülkede artık makineler, toprak, ağaçlar, ırmaklar, güneş, her şey, insanların mutluluğu için, refah içinde ve kardeşçe yaşamaları için çalışıyor. Dimitrovgrad'da sıfırdan başlanarak yepyeni bir şehir yaratılmış. Bu şehrin bağrında dev bir işletme, Kimyasal Gübre Kombinası yükseliyor. Burada da muazzam kuleler, türbinler, elektrik santralleri insanların bahtiyarlığı için, toprakta verimin artırılması için, daha çok sosyalist ekmeği üretilmesi için çalışıyor.

Sosyalizm kuruculuğu aynı enerjik tempolarla Bulgar yeni toplumunun halk aydınları arasında da hissediliyor. Sosyalizm, her şeyden önce, yeni insanın yaratılmasıdır. Bulgaristanda bu yeni tip insanın artık yetişmekte olduğunu görüyoruz. Piyonerlerinizde, onların çocuksu yaşamsal neşesinde âdeta yaşlı kurucuların zekâsı ciddiyeti ve kendilerine güveni okunuyor; yaşlılarda, onların olgun yaşamsal canlılığında da çocukların neşesi ve coşkunluğu okunuyor.

S o r u : Türk halkı barış için nasıl mücadele ediyor.

C e v a p : Bizde, Türkiyede, barış mücadelesi ulusal bağımsızlık savaşiyle sıkı sıkıya bağlıdır. Bu mücadele bazan özel koşullar altında yürütülüyor. Birçok ilerici dergi çıkarılıyor memlekette. Ömürleri kısa olsa da bunların, hepsi de kapışılıyor, büyük bir ilgiyle okunuyor

S o r u : Türk aydınları bu mücadeleye nasıl katılıyorlar?

C e v a p : Türk halkının en değerli kültür temsilcileri bu dâvada ilerici insanlıktan yanadırlar ve halkın kurtuluş mücadelesine aktif olarak katılmaktadırlar. Her fırsatta kovuşturuyorlar bu değerli kültür adamlarını. İş vermiyorlar. Fakat onlar, her şeye rağmen bilinçle inandıkları dâva uğrunda çalışmaya devam ediyorlar.. Bugün halkının ve bütün ilerici insanlığın mutluluk ve barış mücadelesinin dışında kalan aydın, ya egemen sınıfın elinde basit bir araçtır, ya da havayı zehirlemekten başka bir şeye yaramıyan kokuşmuş bir verimsiz ottan ibarettir.

Nazım Hikmet Bulgaristanda

NAZIM HİKMET BULGARİSTANDA

(Yol notları)

— Memleketinize gelmeyi çok arzu ediyorum. Orada 500.000 Türk var, onlarla da görüşüp konuşmam gerekiyor.

Bu sözleri, Nazım Hikmet, Moskovaya henüz geldiği günlerde görüştüğü bir grup Bulgara söylemişti.

Bundan bir ay sonra. Tren Sofya garından hareket ediyor. Şair sabırsızlığını gizliyemiyor.

— Demek ki, bu geceyi de atlattıktan sonra, yarın onların arasında olacağım!

Yolcu rehberini karıştırıyor, geçilecek şehir ve köylerin adlarını okuyor ve bana soruyor :

— Eskiden buralarda bulundunuz mu?

Belleğimde öğrenciyken yaptığımız bir geziden tablolar canlanmıştı: Sıcak bir gündü. Susuzluktan boğazımız kurumuştu. Etrafta ne çeşme, ne de gölge vardı. Issız bir köye girdik. Yarı yıkık taş duvarlar yanında duran perişan kılıklı kadınlar yüzlerini feraceleriyle örtüyorlardı. Üstleri başları toz içinde çocuklar düşen poturlarını kaldıra kaldıra peşimizden geliyorlardı. Kendi haline terkedilmiş bir Türk köyünde durucu olmadığımızı, ertesi günü, serin serin gölgeli ve çeşmelerinden buz gibi sular akan bir başka yerde olacağımızı biliyorduk. Bundan ötürü de neşeliydik Çocuklar gelince, kafilemizin kaldırdığı toz bulutu arasında, arkamızda kalmışlardı. Akşamüstü, minareye çıkan müezzinin uzayıp giden hazin sesi bize kadar ulaşıyordu. Bir kız öğrenci büyük bir ustalıkla onu taklit ediyor ve bütün kafile gülmekten katılıyordu...

O zaman bu yerlere ilk defa gelmiştim. Yanlarından kayıtsızca gelip geçtiğim ve aralarına tekrar geleceğimi hiç düşünmediğim o ihmal edilmiş, unutulmuş yoksullar, o mutsuz yurttaşlarım hakkındaki bu hâtıramı şaire anlatırken, kendimden utanıyordum âdeta. Oysa onlar memleketimde yaşıyorlardı. Nazım Hikmet, o zamanlar hapishanede yatmaktaydı.

O benim bu suçluluk duygumu farketti ve derhal teselliye koyuldu :

— Faşist devrinde yalnız memleketinizdeki Türkler değil, herkes unutulmuş ve ihmal edilmişti. Önemli olan şey, şimdi onlar için yapılmakta olanlardır!

Tren, sabahleyin saat altıda Ruse garına yaklaşıyordu Nazım Hikmet çoktan hazırlanmıştı, vagonun koridorunda, açık pencere önünde ayakta duruyordu.

Tolbuhin merkezinden bir görünüş

— Demek ki Rusede, yani eski Rusçuktayız!

Bu şehirde birçok soydaşı bulunduğunu bildiği için, onlarla yapacağı görüşmelerin heyecanı içindeydi.

Sabahın erken saatleri olsa da, istasyon karşılayıcılarla dolmuştu. Omuz omuza sıkışmış olan Bulgarlar ve Türkler, büyük şair ve barış savaşçısını bekliyorlardı. Bulgarca ve Türkçe sevinç nidaları, çiçek buketleriyle ve sallanan ellerle birlikte trene doğru yükseliyordu. Şair, trenin iyice durmasını beklemeden, resmi kurallara da aldırmayarak, halkın kendisini beklemekte olduğu meydanlığa atladı. Bir elde buket, diğerinde hükümet adına söyliyecekleri nutuk olduğu halde tören yerine dizilmiş olan yoldaşlar, insan yığınının güçlü kıpırtısiyle sürükleniyor ve konuğa yaklaşıp program gereğince kendisini selâmlıyamadıkları için şaşkın şaşkın bakınıyorlardı. Nazım Hikmet, kalabalığın içindekilerin en boylusu olduğu için, herkesle gözgöze gelmek ve her taraftan yağan kardeşçe sözleri kapmak istermiş gibi, başını dört yana çevirip duruyordu. Aksakallı bir ihtiyar, onun omuzunda ağlıyor, annelerin kaldırdığı çocuklar onun boynuna sarılıyorlardı. Herkes, ona, yıllardan beri içinde biriktirdiği sözleri söylemeye can atıyordu.

„Seni görmek de nasip oldu bana, oğlum!" „Kardeşimiz! Gururumuz, kıvancımız hoşgeldin!"

Onunla sarmaşmak ve sözlerini kulağına söylemek olanağını bulamayanlar, tek ses halinde „Yaşasın Nazım Hikmet!" diye bağırıyorlardı. Bir grup genç „Nazıma selâm" sözlerini hep bir ağızdan tekrarlıyorlardı. Bir piyoner, yanına kadar sokuluyor ve cıvıl cıvıl bir sesle, Türkçe olarak onu selâmlıyor. Nazım Hikmet bu yavruyu havaya kaldırıyor. Şair, gittikçe yığının arasına giriyor, âdeta onun içinde erimek istiyor. Yakınında bulunanların ayrı ayrı ellerini sıkıyor, uzaktakilere elini uzatıyor, herkese bir şeyler söyiemeye çalışıyor. Yanına sokulabilenlerin yüzlerinde, bu eşsiz anda Nazım Hikmetin kendilerine söylediği heyecanlı ve kardeşçe sözlerin yansılarını okuyorum.

Etraftaki insan kalabalığını dikkatle gözden geçiriyorum. Bir kaç yıl önce garlarda gördüğüm o insanlarla, bugün etrafımı saran bu halk arasında ne büyük fark var! Burada yine ferace ve sarıklar görüyorum, fakat bunların altındaki yüzlerde ağır başlılık var, kendine güven hissi var; bu yüzlerde gurur hissi parıldıyor.

Şair, burada, yurdumuzda, kendisini öz vatanındaymış gibi hissediyor: şu fazlalıkla ki, burada duyduklarını kendi vatanında hiçbir zaman hissetmemiştir. Bizim yıllar yılı mücadele sonucunda kazanılan yaşantımız ona, yeniden hapse atılmak korkusu olmaksızın,

Plovdiv, „Kuklen" köyünde çocuk bahçesi

Türk kardeşleriyle görüşüp konuşma bahtiyarlığını verdi. Nazım Hikmet, Ruse'de, binlerce kişinin katılışiyle yapılan mitingte, heyecandan âdeta soluğu kesilerek bir nutuk söyledi. Binlerce kişinin katıldığı bu mitingte, kaynaşmış bir yığın meydana getiren Bulgarlar ve Türkler, şairin sözlerini büyük bir heyecanla, susamışçasına dinlediler. Yanında bulunan bir Türk genci, bir Bulgara doğru eğilerek, şairin sözlerini çeviriyordu :

„— Kardeşlerim! Evet, özyurdumdan kaçtım. Canım memleketim, Türkiyem, Amerikalılar tarafından esaret altına alınmıştır. Ben onyedi yıl boyunca, yurdumun göklerini hapishane parmaklıkları arasından görüyordum. Şimdi Bulgaryada, Dimitrov'un bahtiyar memleketinde, göğüs dolusu güzel havayı teneffüs ediyorum.

Garın sağ tarafında Tuna akıyor. Limanda henüz gelmiş olan bir vapurun halatları gıcırdıyor. Sabah, iş saati yaklaşıyor. Biraz sonra bütün şehir, çalışma humması içinde canlanacak...

Şairin sözleri basitti, gerçekle ve yalanlanması olanaksız bir inandırıcılıkla dolu idi. Öyle ki, binlerce kişilik mitingi samimi bir dost sohbetine, uzun bir ayrılıktan sonra buluşan bir ailenin candan konuşmasına çevirmişti.

Şair, şehre doğru yürüyünce, halk da arkasından hareket etti.

Bütün bakışlar, büyük bir canlılıkla ilerliyen iriyarı Nazım Hikmetin üzerinde toplanmıştı. Halk yığını, şehrin merkezine doğru bir çığ gibi kendiliğinden büyüdü. Herkes mızıkanın temposuyle ilerliyor ve Nazım Hikmetin adımlarına ayak uydurmaya çalışıyordu. Kollarını iki yanındaki iki gencin omuzlarına atmış olan şair, neşe içinde ilerliyordu. Ardından gelen Bulgar ve Türkler de, kolkola, geniş saflar halinde, büyük bir canlılık içinde onu takip ediyorlardı. Şehir uyanıyor, pencerelere açılıyor, her taraftan bu yürüyüş kolunu selâmlıyanların sesleri duyuluyordu. Kalabalığı gören herkes saflara giriyor ve coşku içindeki halkın ortak heyecanına katılıyorlardı.

Düşünüyordum: Romanyadaki Bulgar devrimcileriyle birleşmek üzere, zifiri karanlık kış gecelerinde buz tutmuş Tuna'dan geçmiş olan nice devrimcilerimize bu şehir geçit vermişti. Tonka Nine bu şehirde yaşamıştı. Angel Kınçef bu şehirde kahramanca can vermişti. Şimdi, aynı şehir, bu güneşli sabah saatlerinde, Türk halkının sadık evlâdı Nazım Hikmeti öz evlât gibi karşılıyordu. Nazım Hikmetin geniş omuzlarına çiçekler yağıyordu. Etrafındakiler, gür sesleriyle: „Olmedi o, sağdır!"[1] marşını söylüyorlardı. Ben, bu anda, „Halklar arasında ebedi kardeşlik duygusunu, sadece ve sadece biz sosyalistler yaratabiliriz." diyen Nazım Hikmet'in bu sözünde ne kadar haklı olduğunu bir kere daha anlıyordum.

Değerli konuk şerefine donatılmış olan Şehir Saveti binasına varıldı. Burada bir soluk almalıydık. Biraz önce halkla yaptığı görüşmenin heyecanı içinde bulunan şair, bir grup yoldaş arasında otururken, pencereden görünen güzel şehir meydanına baktı ve duyduğu büyük sevinci belirtti :

— Bu ne mâmur şehir, yahu! Buraya kimse taşra şehri diyemez.

. . . . . .

Sabahleyin saat onda, tam sıcağın bunaltmaya balşıyacağı sırada, değerli konuğumuzun otomobili şehirden ayrıldı. Radyo ve sinema merkezinden gelen ve bu geziyi tespit edecek olan arkadaşlarla gazetecilerin otomobilleri de, onun otomobilini takip ediyorlardı.

Böylece, Türk asıllı yurttaşlarımızın yaşadıkları bölgelere doğru gezimiz başlamıştı.

İşte, Nazım Hikmetin dün akşam tekrar tekrar sorduğu Deliorman! Güneş ışıklariyle yıkanan pırıl pırıl tepelerin süslediği bir ovada bulunuyoruz. Ufukta eski bir kuyunun kalıntısı, bir seren görünüyor. Burada, uçan bir kuşun kanat gölgesi dahi yok. Toz yoğun bulutlar halinde savruluyor. yol boyundaki küçük ağaçlar biteviye

[1] Büyük şair Botev'in „Haci Dimitir" başlıklı ünlü balad'ının ilk dizesi...

ağarmış. Şose boyunca ilerliyen insanların saçları, kaşları ve kirpikleri bembeyaz olmuş. Küçük bir köyün yanından geçiyoruz. Bütün canlılar gölgelere gizlenmiş: çünkü dayanılmıyacak kadar bunaltıcı bir sıcak var. Kubrat'a bir an evvel varmak istiyoruz. Zira ora halkına gidişimizi önceden bildirmişler. Orada herhalde dinleneceğimiz serince bir köşe ve içecek soğuk su bulabileceğiz.

Fakat öndeki otomobil ansızın duruyor Nazım Hikmet, çevik bir hareketle iniyor ve rastgele oradan geçmekte olan iki-üç köylüye doğru yöneliyor. İlk anda şairi tanımıyorlar ve bu otomobilli büyük adamın yanlarında durması kendilerini şaşırtıyor. Nazım Hikmet köylülerle konuşmaya başlıyor; nereli olduklarını ve nereye gittiklerini soruyor. Şaşkınlık içindeki köylüler, sonra kendileriyle kimin ilgilendiğini anlıyor ve büyük bir sevinçle, gölgede konuşmak üzere, onu pek yakındaki Belovets köyüne buyur ediyorlar.

Basık tavanlı bir Türk kahvesine giriyoruz. Sıcaktan ve tozdan yapışmış dudaklariyle Nazım Hikmet, yorulmaksızın, halkla konuşuyor. Bu arada, köylerine kimin gelmiş olduğunu öğrenen yeni yeni köylüler içeriye giriyor ve heyecanla onun elini sıkıyorlar. Şair, Türk göreneği gereğince, ihtiyarların elini öpüyor ve saygiyle alnına götürüyor. Eğildiği sırada, onun saçlarının da tozdan bembeyaz olduğunu görüyoruz. Daracık kahvehane halkla tıklım tıklım doluyor. Birçokları dışarda kaldıkları için, tozlu pencerelerden içeriye bakıyorlar. Bu çıplak ovada, ansızın, alacalı sarıklar, rengârenk kadın şalvarları, parlak kaytanlı cepkenler ve ihtiyarların ellerindeki kehlibar tespihlerden oluşan nefis bir ulusal kıyafet bahçesine girmiş gibi oluyoruz. Şairin, yakınında bulunanlar tarafından duyulan sözleri, dışarda, en geride olanlara şöylece aktarılıyor :

— Sizleri böyle boylu boslu, dinç ve iyi giyimli gördüğüm için son derecede memnunum!

Ve ilk defa gördükleri bu adamı kardeşten daha yakın hisseden köylüler, ona bazı şahsî güceniklik ve üzüntülerini anlatmaya başladılar. Şair, her birine, ayrı ayrı, nasıl hareket edeceklerine dair öğütler verdi.

— Sorunlarınızı açıkça ortaya atmaktan korkmayın! dedi. Bir haksızlık gördüğünüz zaman, derhal köy savetine gidip her şeyi apaçık söyleyin! Halk idaresi bizimdir, bunu anlayın.

Otomobillerimiz yine toz bulutu içine daldı. Gerilerde kalan Belovets köylüleri, uzun süre el sallıyarak, bizleri iyi dileklerle uğurladılar. Nazım Hikmet, onlarla görüşmesinden epeyce yorulmuştu. Halbuki önünde daha bir yığın iş vardı.

Kubrat'ta civar köylerden 5000 kişiye yakın bir insan yığını Na-

zım Hikmeti görmeye gelmiş. Bunlar, yine bu meydanda, onun kurtuluşu için gösteri yapmış olan köylülerdi.

Köşedeki binanın balkonunda, heyecanlı seslerin kesilmesini bekliyen Nazım Hikmet, rengârenk ulusal giysileri zevkle seyretmek fırsatını yeniden bulmuştu. Aşağıda, yığının içinde ayrıca kümelenmiş olan kadınlar, renk renk sarıkların meydana getirdiği denizde kahverengi bir adacığı andırıyorlardı.

Şair, Türkiyedeki sosyalistlerin savaşlarından öyküler anlatıyor, Türk barış savaşçılarının yiğitliklerini, sosyalizm kuruculari olan Bulgar kardeşleriyle dayanışmalarını açıklıyordu.

Nazım Hikmet, kadınlara hitabederek, kadının Türkiyedeki köle durumunu, tecavüze ve hakarete uğramaktan doğan daimi korkusunu, köylerarası yollarda güven içinde gelip gidemediklerini anlattı. Birbirine sokulmuş olan Türk kadınları, anlatılanları can kulağiyle dinliyor ve çarşaflı başlarını bir tempoda sallıyorlardı. Şair konuşmasını şu sözlerle bitirdi :

— Arkadaşlar, sizin vatanınız burasıdır! Burada hürsünüz, burada kendi toprağınızdasınız!

Nazım Hikmet, konuşmasının dinleyiciler üzerinde yaptığı büyük etkiyle yetinmeyi aklından bile geçirmiyordu. Ödevini tamamiyle yaptığına henüz inanmıyordu. Örgütçülerden birini yanına çağırarak, buralarda, halkla beraber gidilip „senli-benli" konuşulacak gölgelik bir meydanlık bulunup bulunmadığını sordu. Ve gülümsiyerek ilâve etti :

— Mitingte, yüksek balkonlardan konuşmaya alışık değilim.

Örgütçü ilk anda şaşırmıştı. Ona öyle geliyordu ki, değerli konuğa bu balkondan ve meydandan daha lâyık, resmi bir yer bulunamazdı. Nazım Hikmet ona yardım etti :

— Şuraya bak, şose boyunda küçük bir orman görüyorum. Oraya gidemez miyiz. Halk güneşin altında baygın düştü yahu...

Sonra da halka hitabederek şöyle dedi :

— Arkadaşlar, kim uzun uzun konuşmak istiyorsa, kim soru sormak ve danışmak arzu ediyorsa, benimle şu karşıki ormana gelsin! Gölgeye gidip çimene oturacağız ve rahat rahat konuşacağız!

Halk bu öneriyi sevinçle karşıladı Büyük bir canlılıkla yürüyen Nazım Hikmetin ardısıra, tozlu şosede büyük bir kalabalık ilerliyordu. O sanki Kubratta uzun zaman bulunmuş gibi, büyük bir güvenle halkı yönetiyordu. Herkes onunla daha yakından yürümek için birbirini itiyordu. Şair ratsgele bir yurttaşın koluna girerek, onunla konuşmaya başladı; ne işte çalıştığını, aile durumunu sordu. Etrafta herkes söze karışmak için âdeta birbiriyle yarış ediyordu.

Şairin insanlarla kaynaşıvermesine ve neşesine en çok çocuklar hayrandılar. Çocuklar bir kuş sürüsü halinde şairin daha yakınında yürüyebilmek için büyüklerin bacakları arasından geçiyor, dirsekleriyle sağa-sola çarpıyor, çıplak ayaklariyle bol bol toz kaldırıyorlardı. Bu arada, bir ayağının topuğuna basarak, sargılı parmağını kaldıra kaldıra topallıyan cıva gibi esmer bir çocuk ilişti gözüne N. Hikmet'in. Ve babaca sordu :

— Hey, küçük, ayağın nerede yaralandı?

Çocuk, sanki bu anı bekliyormuş gibi, yarasının derin olduğunu, kanının zehirlenmemesi için iğne vurduklarını öğüne öğüne anlatıyor. Şair duruyor. Etrafına büyük bir grup toplanıyor.

— Baban, diyor Nazım Hikmet, o iğne için kaç para verdi?

Birkaç ses birden cevap veriyor :

— Bizde tedavi parasızdır!

Nazım Hikmet gülümsüyor :

— Parasız olduğunu biliyorum, fakat bu küçüğün bilip bilmediğini anlamak istiyordum.

Şose boyunda geniş bir alan görünüyor. Ardında orman yeşeriyor Ağaçların altına giriyoruz. Burada gölgeler alacalı, çimenler güneşten yanmış; fakat ne de olsa hava taze bir serinlikle doluydu. Biraz serinliyen Nazım Hikmet kasketini çıkardı; alnında keskin bir kırmızı çizgi kalmıştı. Sıcak, birbiri ardınca 13 yıl güneş görmemiş olan yüzünü kavurmuştu. Çimene bağdaş kurarak oturdu. Çevresinde derhal bir insan duvarı yükseldi.

— Oturun, hepiniz oturun!

Bütün koru, yanyana oturmuş erkekler, kadınlar ve ihtiyarlarla dolmuştu. Çocuklar ağaçlara tırmanmışlardı. Hele Nazım Hikmete yakın ağaçların dallarından canlı hevenkler sarkıyor gibiydi. Ağaçların üzerinden sözler daha iyi işitiliyor, insanlar daha iyi görülüyordu. Sık yapraklar arasında pırıl pırıl parlıyan bu çocuk gözleri, kendilerine doğru yolu göstermek üzere buralara gelmiş bulunan adamın soylu yüzünü bütün ömürleri boyunca unutmıyacaklardı. En uzaktakilerin de kendisini işitebilmeleri için, Nazım Hikmet ayaga kalktı :

— Sizlere en yakın bir dost gibi candan konuşmak istiyorum. Söyleyin bakalım.

Köylüler teker teker ayağa kalkarak, kalplerini açıyorlar. Etraftakiler, konuşanları büyük bir dikkatle dinliyorlar.

Nazım Hikmet, her birine, ayrı ayrı, unutulmaz örneklerle, şakalar ve atasözleriyle dolu somut cevaplar veriyor. Her sözü doğrudan doğruya kalplere işliyor. Kucakta küçük çocukları ile bazı kadınlar,

Sosyalist Tarım

onun babaca öğütlerini olanca dikkatleriyle dinliyorlar. İhtiyarlar daha iyi işitebilmek için ellerini kulaklarının ardına götürüyorlar. Nazım Hikmet böylelerini farkedince, kendilerini öne buyur ediyor, kimine de yanında yer gösteriyor. Onlar bu itibarı açık bir memnuniyetle kabul ediyorlar. Bazı kadınlar nihayet cesarete gelerek sorular soruyorlar. Nazım Hikmet yorulmak bilmiyor. Herkese en gerekli, en önemli ve en inandırıcı sözler buluyor. Halkın hayatını, acılarını ve karakterini gayet yakından tanıyor!

Şiirlerindeki yaşamsal gücün nerden fışkırdığını artık çok iyi anlıyordum. O halkına köklü biçimde bağlıydı. Bütün düşüncelerini halkına hasretmişti. Basit, cahil insanların bazı soruları karşısında bir an bile tereddüde düşmüyor, şaşırmıyordu. Neler sorulacağını sanki önceden kestiriyor, bekliyor ve derhal cevap veriyordu.

Halkla şairin tamimiyle kaynaştığı bu heyecan verici sahneyi seyrederken, Nazım Hikmetin geçmiş olduğu büyük ve çetin yol düşümün ortasında canlanıyordu : İllegal hayat, yoksulların kulübelerinde gecelemeler, geri kalmış halkı uyandırmak uğrunda Ferhat

misali çalışmalar, çeşitli insanlar arasında geçirilen toplam onyedi yıllık hapishane hayatı... Ve bu adam, her yerde, basit insanların anlıyacağı dili, kalplerine giden ve kestirme en doğru yolu bulmuştu.

Her insanı teker teker kazanmak için savaşmanın ne demek olduğunu şimdi daha iyi anlıyordum. Nazım Hikmet, gerçek bir devrimci olarak, halkın hiçbir evlâdından el çekmenin doğru olmadığını biliyordu; yeter ki bu evlât düşman olmasındı. Herkesin kazanılması ve yeniden eğitilmesi için ısrarlı sürekli savaş yürümek lâzımdı. Bazı insanların karakterindeki kusurlar ve pürüzler, bizi, onlardan yüz çevirmeye sevketmemeliydi. Her insanın ruhunda muazzam enerji, şevk ve sadakat kaynakları vardı. Lâkin bunların keşfedilmesi ve ortaya çıkarılması gerekiyordu.

Otomobiller, Deliormanın iç taraflarına hareket etmeye hazırlanıyorlar. Halk, Nazım Hikmetin otomobili ardından epeyce koşuyor ve heyecanlı, coşkun haykırışlarla onu uğurluyor.

Nazım Hikmet her gittiği yerde konuşacak yeni konular buluyor; her yerde halka yeni bir usulle hitabediyor, doğaçtan konuşuyor.

Glojevo köyünde de unutulmaz konuşmalar yaptı. Dudakları kuruyor, kavlıyor, soluğu daralıyordu: fakat şair buna aldırmadan halâ konuşuyor, Türkiyedeki gerçek durumu iyice anlatmaya çalışıyordu.

Glojevo'da yalnız kendisi konuşmakla kalmadı, çoğu dolay köylerden gelmiş olan dinleyicilerini de coşturup konuşturdu. Birer birer masa üzerine çıkarıp konuşturduğu köylüler, Bulgaristanda, doğup büyüdükleri bu topraklarda kardeşçe çalışıp yaşamanın, yeni düzeni, sosyalizmi kurmanın mutluluğu bilincine varmakta olduklarını gösteren sözler söylediler

Güneş batmak üzereydi. Yine yola çıkmalıydık. Şairi daha başka yerlerde yapacağı işler beklemekteydi. Nihayet, bir köylünün omuzlarına kolunu atmış, halk tarafından sarılmış olarak konuştu :

— Köylerinize döndükten sonra, başkalarına da söyleyin. İyice düşünsünler! Bakın, aslan gibisiniz maşallah! Buralardan gidip de, sağlığınızın ve gücünüzün söndürülmesine sebep olmayın. Sizi böyle kuvvetli ve güzel yetiştirmiş olan bu topraklarda kalınız! Bu sizin ana toprağınızdır!

Bir Türk kadını, ona nakışlı bir çevre ve gömlek armağan ediyor. Nazım Hikmet elma yanaklı bir çocuğu kaldırarak, kadınlara şöyle diyor :

— Bu güzel çocukların bahtiyarlığını düşünün!

.....

Sevar köyüne girmekteyiz. Sokak boyunca düzara şehir evleri,

temiz kârgir binalar, süslü bahçeler sıralanıyor. Uzakta okul binası ağarıyor. Bunlar bizim için doğal şeyler; fakat biz artık her şeye Nazım Hikmetin gözüyle bakmakta, bu bayındır ve gönençli köyün onu nasıl sevindireceğini düşünmekteyiz.

Geniş bir meydanda binlerce insan tarafından karşılanıyoruz: „Ura!" ve „Yaşasın Nazım Hikmet!" seslerini davullar ve zurnalar bastıramıyor. Şair bayraklarla donatılmış kürsüye doğru yollanıyor. Birkaç mızıkacı, onun önünde, marş temposuna ayak uydurarak ilerliyor. Davulcu, davulunu kıyasıya döğüyor. Halk, mızıkaya uyma gereğince kulak asmadan, „Emek şarkısı"nı söylüyor. Fakat bu hal hiç de havayı bozmuyor, tam tersine coşkunluğu daha fazla artırıyor. Kirkov'un „Emek şarkı"sını Türkçe olarak ilk defa dinliyorum. Nazım Hikmet, açık hava sahnesine kadar çiçek yağmuru altında ilerliyor. Çocuklu bir kadın yolunu keserek, şaire, geçen yıl Mayıs ayında, tam onun açlık grevi ilân ettiği sırada doğan çocuğuna Nazım adını koyduğunu söylüyor. Şimdi bu çocuk bir yaşındadır. Şair onu kalabalığın üzerine, havaya kaldırıyor. Halk etrafını sarıyor ve bir ağızdan, onun adını taşıyan daha birçok çocuklar bulunduğunu söylüyorlar.

Yorgunluk ve susuzluğunu unutmuş olan Nazım Hikmet, kürsüye çıkarak, hayranlık dolu gözlerle önündeki halkı süzüyor. Bu geniş meydan, en çeşitli renkleri birleştiren bir uyum meydana getiriyor: Rengârenk kadın salvarları, kırmızı fesler, beyaz yenli gömlekler ve mavi feraceler. Burada birçok Bulgar da var. Genç kızların ipekli başörtüleri, batmakta olan güneşin son ışıklarıyle parlıyor. Sevar köyü büyük konuğu bir temsil programiyle karşılıyor. Türk düğün giysileri giymiş genç kızlar, şairin önünde bir ayla meydana getiriyorlar. Bindallı denilen giysiler arasında, sırmayla işlenmiş ipekli mor şalvarlar, uçları iki tarafa sarkıtılmış çiçekli çimberler var. Gençler, sözleri Türkçe olarak Sovyet şarkıları söylüyorlar. Nihayet, halkı daha fazla şevke getiren „Biz bu yurdun çocuklarıyız" şarkısı ortalığı çınlatıyor.

Düğünlük giysili bir genç kız heyecanla yaklaşarak, pembe ipek bir bohçaya sarılmış olan armağanı köy adına Nazım Hikmete sunuyor. Şair, bütün halkın önünde bohçayı açıyor, içinden siyah kaytanla işlenmiş, parlak lâcivert çuhadan bir takım ulusal giysi çıkıyor. Nazım Hikmet, aceleyle ceketini çıkararak cepkeni sırtına geçiriyor. Halk bunu büyük bir coşkunlukla karşılıyor.

Bu sırmalı ulusal giysi, şairi çok sevindiriyor. Ve artık yine resmiyeti bozarak, sahnenin ön tarafına oturuyor ve ayaklarını kendi portresinin asılı bulunduğu yere doğru sarkıtıyor. Halkı da yaklaşıp

çimenler üzerine rahatça oturmaya dâvet ediyor. Bu sefer halkla söyleşi bambaşka bir biçimde geçiyor :

— Kardeşler! Faşizm zamanında ne ağır günler geçirmiş olduğunuzu biliyorum. O zaman, bütün hürriyetinizin elinizden alınmış olduğunu da biliyorum. Fakat, bildiğim bir şey daha var : Bugün, Dimitrov Anayasasına göre, siz bu memleketin eşit haklı vatandaşlarısınız.

Şairin bakışları, sade giyinmiş yaşlı bir adam üzerinde duruyor. Onu sahneye doğru çağırıyor. Adam epeyce utangaç davranıyor. Nazım Hikmet onu oturmaya davet ediyor. İkisi de ayaklarını portrenin üzerine sarkıtıyorlar ve artık ilginç bir konuşma başlıyor :

— Söyle bakalım, bu köyde okulunuz var mı?

Türk şöyle cevap veriyor :

— İşte, her taraftan görünen şu beyaz, büyük yapı okulumuzdur!

Şair, onun parmağiyle gösterdiği yöne bakıyor. Bütün başlar da o tarafa dönüyor ve epeyce bakıp kalıyorlar. Köylüler sanki kendi okullarını ilk defa görüyorlar. Okul, yeşil bahçeli avlusu içinde yükselen beyaz bir yapı... Batmakta olan güneş ışıklarının kızıla boyadığı pencereleri âdeta gözalıcı bir gülümseyişle parlıyor. Hattâ iki katlı yeni evler bile, büyük ve ak-pak okul yapısının yanında küçücük kalıyorlar.

Şair soruyor :

— Üniversitede okuyan genç var mı bu köyden?

Adam gururla cevap veriyor :

— Sevar'dan otuz gencimiz orta ve yüksek okullara devam ediyorlar!

Nazım Hikmet hayret dolu bir sesle şöyle diyor :

— Bunu Türkiyede söylesen, kimse inanmaz sana. Orada yoksul halk, çocuklarının okumuş olabileceğini hayalinden bile geçiremez. Bu hak yalnız zengin çocuklarınındır.

.....

Derken, şenlik başlıyor. Sevar'lılar, Türk halkının bu büyük evlâdını ne kadar sevdiklerini göstermek istiyorlar. Genel sevinç son haddini buluyor. Mızıkacılar, zurnaları bir kat daha kuvvetle öttürüyorlar. Davulcu kendinden geçmiş gibi tokmak sallıyor. Davul sesi herhalde dokuz köyden işitiliyor!

„Bağa bak, üzüm olsun.“

TKZS[1] üyeleri, şairi, işletme avlusunu görmeye davet ediyorlar. Ona ferma ve kümesleri gösteriyorlar. Bu, olağan bir işletme ve belki de memleketin en küçük tarım işletmelerinden biridir. Fakat şair için bunun değeri çok büyük. Netekim sevincini şöyle belirtiyor :

— Bu, hayatımda gördüğüm ilk Türk tarım işletmesidir!

Onu TKZS'nin yeni kurulmakta olan yapılarına doğru götürüyorlar Henüz tamamlanmamış tuğla duvarların ve henüz son biçimini almamış yapıların üstünden, şair, yarının örnek tarım işletmesini açıklıkla görebiliyor.

Bir hora başlıyor. Elele tutunan Türkler ve Bulgarlar, yorulmak bilmeyen davulcunun temposuna uyarak sıçrıyorlar. Hora halkası âdeta ufka kadar genişliyor. En azından bin kişi hora tepiyor. N. Hikmet de kendini tutamıyarak bu halkaya katılıyor.

İşte Ruse'den sonra ilk gezi günümüz böyle sona eriyor.

Yorucu bir gündü bu. Ne var ki, N. Hikmet'in dinlenmeyi düşündüğü yok. Trende alakoyduğu birkaç sorumlu yoldaşla, gecenin geç vakitlerine kadar hararetli konuşmalar yaptı. Yerel başarılar, çalışmalardaki kusurlar, vergi toplama sistemi, devlet teslimatı v.s. hakkında onlardan bilgi aldı. Bugünkü gezisi, temasları ve konuşmaları hakkında ne düşündüklerini sordu ve bunları samimi olarak söylemelerini rica etti. Onlar da bir ağızdan hayranlıklarını belirttiler. Fakat şair bununla yetinmek istemedi. Zira yarınki çalışması için kendisine bir fikir vermeleri gerekti. Onlara göre, halkla hangi biçimde konuşma daha yararlı olabilirdi? N. Hikmet bu hususta ne düşündüklerini sormaktaydı.

Bir ara, gazetecilere dönerek şöyle dedi :

— Ben sizin yaşınızdayken, memleketimi yaya olarak dolaşıyordum. Yol boylarındaki küçük hanlarda geceleyip, sıradan insanların konuşmalarını dinliyordum. Doğrudan doğruya halkın ağzından alınmış sözcük ve deyişlerle dolu birkaç kalın defteri yakın zamana kadar korumuşumdur. Halk dili bir hazinedir. Size de tavsiye ederim: her yerde, sokakta, trenlerde, aşçılarda, özellikle köylerde halkı dinleyin. Hapishanedeyken hiç bir genel görüşme saatini kaçırmıyordum Demir parmaklıklı büyük bir kapı arkasından yakınlariyle görüşen hükümlülerin yanında durup, halk arasından gelen annelerin ve kızkardeşlerin kendi yakınları ve hısımlariyle nasıl konuştuklarını dinliyordum. Ne ilginç konuşmaları vardır, bilseniz! Bu kadar bilgece, bu kadar tatlı, bu kadar heyecan verici sözlere hiç bir kitapta rastlanamaz.

Nazım Hikmet sanatında dilin büyük bir üstadıdır. Çağdaş Türk

[1] **Emek Kooperatif Tarım İşletmesi.**

şiir dilini yeniliyen ve arındıran odur. Ona göre, gerçek şiir, büyük bir sadelik ve yetkinliğe sahip olan halk dilindedir.

Konuşma, yavaş yavaş büyük şairin hapisanede bulunduğu yakın geçmişe dökülüyor. Nazım Hikmet, kendisine herhalde yüz defa sorulan „Orada işkence gördünüz mü?", „Dışardaki arkadaşlarınızla bir bağlantınız var mıydı?" gibi sorulara içtenlikle cevap veriyor. Hapisane hayatını, orda geçirdiği son 13 yılın ıstırabını ve aynı zamanda, her şeye rağmen, en ağır saatlerinde bile kendisini terketmiyen, devrimci olmak, bütün dünya savaşçı sosyalistlerinin okyanusundan bir damla olmak duygusu bahtiyarlığını heyecanla anlatıyor. Bir gün, hapisanedeyken, eline bir yerli gazete geçiyor. Açıyor ve bir Amerikan gazetesinden kopya edilen son derece hayâsız bir fotoğraf onu hayretler içinde bırakıyor. Fotoğrafta, etrafını saran kalabalıktan bir baş daha yüksek olan soylu bir zenci, karşısında dillerini çıkaran ve kendisine küfreden birtakım külhanbeyi tavırlı ve gözüdönük gençler arasında durmaktadır. Fotoğrafın altında şöyle bir ibare var: „Amerikan halkı, sosyalistlere katılan ve onların barışı için savaşan şarkıcı Pol Robson'a karşı işte böyle davranmaktadır!" Bu vahşet tablosu şairi şaşırtıyor Zira Amerika denilen uzak diyarda, kendisi gibi şarkısını söylemesine izin verilmiyen siyah derili bir kardeşi bulunduğunu ilk defa bu fotoğraftan öğreniyor. Ve o zaman, Pol Robson için „Korku" başlıklı şiirini yazıyor.

„Türkülerimizi söyletmiyorlar bize,
korkuyorlar Robson!"

Bugünkü Türkiyede en olağan ufak bir çatışma yüzünden cezaya çarptırılmış basit bir köylü, o sıralarda şairle birlikte hapisanede bulunuyormuş. Nazım Hikmet ona bu şiirini okuyor. Köylü biraz düşündükten sonra şöyle diyor: „Bak, baba! (mahkûmlar şaire baba diye hitap ediyorlar) Büyük kuvvet şu sosyalistler, vesselâm! O dokuz deniz aşırı yerdedir, sen ise burada, en yakın adamınmış gibi onu seviyorsun! Hem de ömründe bir defa bile görmedin!"

Bir süre geçtikten sonra, hapisaneye, Nazım Hikmet'in serbest bırakılması çağrısı için, Amerikada Pol Robson'un da birçok imza topladığı haberi geliyor. O zaman da aynı saf köylü şöyle diyor: „Bak, baba! Sizlerin yenilmez olduğunu şimdi anladım."

.....

Nazım Hikmet, Bulgar devrimcilerine karşı beslediği sevgi ve saygıdan da uzun uzadıya bahsetti. Ve bize ilginç bir olay anlattı. Bir Bulgar sosyalist Türkiyede hapisaneye düşüyor. O sırada, içeride, basit bir köylü de cezasını çekmektedir. Onun Bulgarlar hakkındaki

Plovdiv „Maritsa" Tekstil Kombinasında

bilgisi, Türk yöneticilerinin Balkan Harbi sırasındaki kışkırtıcı telkinlerinden, yani Bulgarların güya „en vahşi ve gaddar insanlar oldukları ve yalnız çalıp çırpmak ve öldürmekle uğraştıkları" gibi iftiralardan ibarettir. İlk zamanlar, bu köylü yeni gelen Bulgara karşı bir hayli güvensizlik gösteriyormuş. Lâkin yavaş yavaş kendisine alışmış ve, neşesinden, ilginç sözlerinden, dayanıklı ve iradeli tutumundan ötürü onu sevmeye de başlamış. Bir gün, köylü, şaire şunu soruyor: „Baba gereçkten Bulgar mı o?" Nazım Hikmet, onun tipik bir Bulgar devrimcisi olduğunu anlatıyor. Saf adam, sosyalistlerin Bulgar milletinden ayrı bir kabile olup olmadığını soruyor. O zaman, şair, sosyalistlerin kendi halklarını en iyi biçimde temsil ettiklerini, onların halkın en sadık evlâtları olduklarını anlatıyor. Bundan sonra, köylü, Bulgar halkı hakkındaki kanısını değiştiriyor.

. . . . . .

Gezimizin ikinci günü, yine erkenden İsperih yönünde yola koyuluyoruz. Güneş daha iki mızrak boyu yükselir yükselmez, sıcak

basıyor. Yol boyunca hemen her köyde duruyoruz. Daha doğrusu, yığınla yollara çıkan köylüler bizi durduruyorlar.

Böylece her karşılaşmada Nazım Hikmet yığınları, yığınlar da onu kucaklıyor. Her köyde konuşma yapıyor koca şair. Sesinde kısılma başlıyor. Ama aldırdığı yok.

İşte Zavet köyünde de aynı durum tekrarlanıyor. Nazım Hikmet kendisi için çiçeklerle süslenmiş masanın başına geçiyor ve halkı daha yakın oturmaya davet ediyor. Öğretmenler, coşmuş bulunan mızıkacıları susturmak için işaret ediyorlar. Fakat onlar işarete kulak asmıyorlar, bu odevı bizzat Nazım Hikmetin verdiğini bilerek, zurnaları üflemeye devam ediyorlar.

Şair susmaları için şahsen işaret vermek zorunda kalıyor. Çünkü artık onlara emır verecek başka birisi yoktur. Sesler kesiliyor. Nazım Hikmet, yeniden anlaşılır biçimde ve yüksek sesle konuşma gücü bulabiliyor kendinde. Öyle ki, beş bin kişilik kalabalıkta en geride kalanlar bile onu işitebiliyor :

— Türkiye büyük bir memlekettir. Orada 20 milyon insan yaşar. Orta kısımları çoraktır. Geri kalan yerleri tarıma çok elverişlidir. Yoksullara çorak topraklar verilmiştir. Harp zamanında ben Bursada hapisanedeydim. İçerde 500 kadar da köylü yatmaktaydı. Çoğu hırsızlık yaptıkları için değil, sayım ve arazi vergilerini vermedikleri için hapsedilmişlerdi. Memlekette öyle yerler var ki, yılın altı ayında durmadan sürekli yağmurlar yağar, yollar bozulur. Bunların onarımı için köylülerden para istenir. Köylü sefil durumdadır. Bu ağır vergiyi veremez. Vergiyi ödiyecek parası olmayınca, fakir köylü cezasını çekmek üzere hapisaneye karısını gönderir. Ertesi yıl da kendisi girer...

Şair bu gibi gerçek örnekler vererek, uzun uzun konuşuyor. Anne ve babaların duygularına hitap ediyor. Her taraftan yağan soruların sonu gelmiyor. Bir delikanlı, büyük şaire, Bulgaristan Türk gençlerinin, halka karşı ödevlerini en yetkin biçimde yerine getirmek üzere ne yapmaları gerektiğini soruyor.

— Sizin ödeviniz, diyor Nazım Hikmet, Bulgar gençliğinin çalışmalarına katılmak ve halktan ayrılmamaktır. Her gün bu halk içinde bulunun, ona hangi alanda gerekli ve yararlı olduğunuzu ancak bu suretle anlıyacaksınız. Siz sağlam birer kadro olarak yetişmekle yükümlüsünüz. Halk yönetimi, bu maksatla size bütün olanakları vermektedir.

.....

Podayva köyünde binlerce kişilik toplantı artık şairin dilediği gibi örgütlenmiş. Herhalde geçtiğimiz köylerden bir maraton yarış-

çısı koşup gelmiş, değerli konuğun önünde mahcup olmasınlar diye köylüye durumu bildirmiş. Köylüler çimen üzerindeler. Şairin başka yerlerde tembih ettiği gibi, ihtiyarlar en önde oturuyorlar

Şairin hal hatır sorarak söze başladığı sırada, şosede, levhalar ve bayraklar taşıyan insanlarla dolu arabaların meydana getirdiği bir kervan beliriyor. Şarkılar ve bir ağızdan „Nazım Hikmet! Nazım Hikmet!" sesleri etrafı çınlatıyor. Onun açık sahnede konuşmakta olduğunu görünce, kendisini dinlemek üzere hemen arabalardan atlıyarak koşuyorlar Şair, onların rahatça yerleşmelerini bekliyor ve sonra yeniden şimdiye kadar söylenmemiş ilginç konular buluyor. Öyle ki, bir saat kadar ve hiç dağılımıyan bir ilgiyle kendisini dinliyorlar Türkiye gerçeklerini öğreniyorlar...

Toplantıdan sonra halk sofrasına oturuyoruz. Şair ihtiyarlarla konuşuyor Hele eski ulusal ve dinsel âdetlere dair zengin bilgisiyle onları hayrette bırakıyor. Gerici hocaların içyüzünü ustalıkla açığa vuruyor Onun sağlam mantığına hayran olan ihtiyarlar, hak verme anlamında başlarını sallıyorlar. Nazım Hikmet çeşitli dinsel mezhepler hakkında geniş bilgi sahibidir. Halkın dinsel inanışına büyük saygı gösteriyor Ancak, ihtiyarların dindarlığını, onları halk iradesine karşı kışkırtmak maksadiyle sömürmeye kalkışan hocaların hilebazlıklarını kesinlikle açıklayıveriyor.

. . . . . .

İzgrev köyü büyük konuğa armağanlar yağdırıyor. İşlemeli başörtüleri uzun saçaklı peşkirler ve ev dokuması gömlekler şairin omuzlarından sarkıyor. Ve böyle halk armağanlarıyla donanmış durumda, bize şöyle diyor :

– Her köyden, sanki aralarında büyümüşüm gibi, üzüntüyle ayrılıyorum. Fakat, yola devam etmemiz gerek. Bir zamanlar, bizim savaşçılarımız harbe böyle hediyelerle donanıp gidiyorlarmış. Ve köylerini bir daha görüp görmiyeceklerini bilmiyorlarmış...

Halk, şairi, şosede uzaklara kadar uğurluyor. O, gerçekten kendi soydaşlarının mutluluğu uğrunda savaşa gidiyor.

Onu, Kolarovgrat[1] şehrinde de sevindirici sürprizlerle bekliyorlar Binlerce kişilik mitingte, selâmlama konuşmasını kımya fabrikası işçilerinden hamleci Ülfet Recebova yapıyor.

Şair şöyle haykırıyor :

— Bir kızımızı hamleci olarak görmekle bahtiyarım!

Halkın sunduğu birçok armağan arasında, Partı Sancak Komitesi adına verilen ulusal motiflerle işlenmiş bir Bulgar kilimi, şairi çok sevindiriyor.

[1] **Şumen (Şumnu).**

Nazım Hikmetin mütemadiyen konuşmaktan artık iyice kısılmış olan sesi, yoldaşları ciddi bir tedbir almaya sevkediyor. İstemiyeceğini bıldıkleri için kendisine danışmadan bir doktor getirtiyorlar. Doktorun bakabilmesi için, onu uzun uzadıya dil dökerek kandırmak zorunda kalıyorlar. Şair bitmez tükenmez şakalarıyle herkesi yine güldürüyor :

— Doktor olmadığım halde, ne söyliyeceğini biliyorum : Konuşmamak, sigara ve soğuk su içmemek. Bahse girerim ki, böyle söyliyeceksiniz.

Ve hakikaten, doktorlar da bunlardan başka bir şey salık veremiyorlar. Şairin ses telleri yorulmuş, toz ve devamlı konuşma gırtlağını bir hayli tırmalamış. Ama o hâlâ şakalaşıp duruyor, doktorlar ne kadar ciddi olmaya çalışsalar da,gülmeden duramıyorlar.

— Demek ki, bu geziye son verip geri dönmemi salık veriyorsunuz?

— Hiç olmazsa üç gün iyice istirahat etmelisiniz!

Nazım Hikmet onları güldürmeye devam ediyor.

. . . . . .

Sabah, şairi yine tozlu Deliorman şoselerinde buluyor. Omurtag kasabasında onu küçük bir piyoner selâmlıyor ve boynuna bir kırmızı piyoner boyunbağı bağlıyor. Nazım Hikmet, halkın önünde ilk konuşmasını bu boyunbağını çözmeden yapıyor.

Şair, bu kasabada ortaokula büyük bir önem verdi. Geniş ve güneşli odaları dolaştı. Çocukların duvarları süsliyen resimleri önünde sık sık durdu. Çoğunu beğendi. Bu resimlerin birinde boyunbağlı çocuklar vardı; fidan dikiyorlardı Resim „Emek günü" adını taşıyordu. Diğer bir çocuk resmi, erken bir sabah vaktini gösteriyordu : Güneş dağın ardından görünmüştü, bir piyoner direğe bayrak çekiyordu. Bu, dinlenme kamplarındaki hayatı gösteren bir resimdi. Boyalar gözalıcı ve canlıydı.

Nazım Hikmet alabildiğine mutlu ve coşkundu :

— Bakın, yenilik hayata nereden giriyor, dedi. Bu ne güzel iyimserlik! Bu ne aydınlık çocuk ruhu! Bravo, hayran oldum doğrusu...

Şair, öğretmenlerle epeyce konuştu. Aralarında Türkçe bilen Bulgar öğretmenleri de vardı.

Bu ortaokulda Bulgar dili ve edebiyatı okutan yaşlı bir öğretmen, büyük şairin dikkatini çekti. Bu bayan öğretmenin soylu anne yüzünü beyaz saçları çevrelemekteydi. Bütün hayatını Türk çocuklarını okutmaya hasretmişti. Şair, onun elini derin bir saygıyla sıktı ve kendisine bütün kalbiyle teşekkür etti. Çocukların neler okuduk-

larını görmek için ders kitaplarını istedi. Ders kitabı hazırlama işindeki zorlukları biliyordu, zira kendisi de memleketinde bazı okul kitaplarının yazarıydı. Şair, tarih, coğrafya, okuma kitaplarını karıştırdı ve bazı dil ve bilgi hataları buldu ve bunlardan kaçınma yolları hakkındaki düşüncelerini söyledi. Tecrübeli öğretmenlerin görüşlerini de dinledi. Hattâ, ileride yeni ders kitapları hazırlanmasına yardımda bulunmayı da vaadetti.

Bu sırada çocuklar okul avlusunda toplanıyorlar. Daha cesurları duvarlara tırmanıyor ve dağınık saçlı başları görünüyor. Meraklı çocuk gözleri, dersliklerde sevgili şairlerini araştırıyor O okul kitaplarını, ders programlarını, öğretmen araç ve gereçlerini gözden geçirmeye dalmış olduğu halde, arada bir çocuklara doğru başını kaldırıyor ve şen bir lâtife yapıyor.

Parti aktif grupu toplanıyor. Nazım Hikmet ilçenin bütün sosyalist yoldaşlarının karşısına geçiyor :

— Bu bir parti toplantısıdır, diyor. Biz sosyalist olarak açık konuşmalıyız. Bu yüzyılın kahramanları ve vatanseverleri devrimcilerdir. Bizi öldürüyorlar, kovuşturuyorlar, lâkin biz yine günden güne çoğalıyor ve daha güçlü oluyoruz. Üyesi olmak şeref ve bahtiyarlığına erdiğiniz Parti bütün dünyada ün kazanmış bir partidir. Uluslararası şöhrete sahip olan Georgi Dimitrov bu partinin başında bulunuyordu.

Halka hizmet heyecaniyle kanatlanmış ve bundan yeni kuvvet almış olan şair, Deliormandaki seferine devam ediyor. Artık hiç bir şey onu durdurabilecek ve yolundan çevirebilecek güçte değildir.

Plastina köyünde 5.000 kişilik bir yığına şöyle hitabediyor :

— Uzun bir hapislik hayatından sonra nihayet sizleri görmeye gelebildim Öğrendiğime göre, size bazıları yaklaşıyor ve „Nazım Hikmet değildir o!" diyorlarmış. Fakat işte bu ilk görüşmemiz olduğu halde sizinle gayet iyi tanışmaktayız. Düşmanlarımız bizi ayıramıyor ve şaşırtamıyorlar. Kardeşi kardeşten kim ayırabilir? Siz beni mücadelenizle kurtardınız, zindandan çıktım. Şimdi ben de size yardım etmeliyim; düşmanlar tarafından sürüklenmekte olduğunuz zindandan sizi korumalıyım!

Ve halk bu gibi düşman provokasyonlarına bir an bile kapılmadı; köylerde, şehirlerde mitinglere koştu, sözlerini duymak üzere büyük şairin etrafında toplandı. Yani bu toza batmış, konuşmaktan sesi kısılmış olan ve ayrı ayrı her şahsın kaderiyle candan ilgilenen adamın, Türk ulusunun sadık evlâdı Nazım Hikmet olduğundan hiç kimse zerre kadar şüphe etmedi.

Şair, burada da yeni ajitasyon metotları bulmuştu :

Dimitrovgrad. Maden Okulunda uygulama saati

— Yoksul köylüler, diyordu, ancak bir an evvel kooperatif işletmesinde toplanmak suretiyle kurtulabilirler! TKZS'ler sizin gibilerin bahtiyarlığı için kurulmuştur!

Halk, şaire, işlemeli peşkirler, kaytanlı cepkenler ve rengârenk çevreler armağan ediyor. Bu armağanlarla donanan şair, şu sözlerle teşekkürlerini belirtmeye çalışıyor:

— Arkadaşlar! Benim de size verebileceğim armağanım şu sözlerimdir! Sizin yürüyeceğiniz bir tek yol vardır, o da TKZS'ye giden yoldur! Bu sözlerim kulağınıza küpe olsun!

Nazım Hikmetin gezisi olağan bir ajitasyon seyahati değil, bir devrim seferiydi. Öyle ki, halk tabakalarını temelinden sarsıyor, insanları yanılgılardan kurtarıyor, değiştirip yenileştiriyor, onlarda sosyalizm için, barış için mücadele şevki uyandırıyor. Susuzluktan dudakları kuruyup çatlıyan ve dayanılmaz sıcaklardan bunalmış durumda olan şair, yüzlerce insanla yorulmaksızın konuşuyor. Bir köyden diğerine koşarken terden sırsıklam olmuş gömleğini çıkarıp, köy dokumasından dikilerek kendisine armağan edilen ve geniş göğsün-

de zorla iliklenen bir gömleği giymeye güç halle vakit bulabiliyor. Kısılan sesini son haddine kadar zorluyor ve herkesin anladığı sözleriyle binlerce kişilik mitingleri son kişisine kadar fethetmeye muvaffak oluyor. Arkadaşlar, onu ne pahasına olursa olsun, hiç olmazsa iki günlük bir istirahate razı etmeğe çalışıyorlar. Fakat şair bunu duymak bile istemiyor, her şeyi şakaya boğuyor :

— Beni bir odada yatağa mıhlamak, bana hapisane hücresindeki acılarımı tekrar yaşatmaktan başka bir şey değildir. Rica ederim, beni tekrar hapisaneye sokmayın!

Fakat yoldaşlar fikirlerini değiştirmemeye azmetmişlerdir. En nihayet, uzun ısrarlardan sonra, Varna'da bir gün kalmaya razı ediyorlar. Şair, sabahtan akşama kadar tek bir söz konuşmıyacağını sadece dinleneceğini vaadediyor.

Evksinograd'da eski çar sarayındayız. Palmiyelerin koyu yeşil parlak yaprakları arasından denizin maviliği görülüyor. Nazım Hikmet, yüzünü bize çevirmeksizin ve sanki denizle konuşuyormuş gibi, mırıldanıyor :

— Karadeniz! Bu denizden Sovyetler Birliğine iki defa kaçtım! Bu deniz iki defa hayatımı kurtardı!

Şair, dalgaların gökle birleştiği çevrenin güney taraflarına uzun uzun bakıyor. Onun vatanına giden deniz yolu oradan geçiyor. Hâtıralarına dalan şair, gençliğinin çok yakınlardaki o mavi gözlü şehrini, güzel İstanbulu bize anlatmaya başlıyor. En sevdiği insanlar ve belki de şu anda hayatlarını tehlikeye atan savaş arkadaşları ordadırlar. Çocukluğunu ve ilk şiirlerini hatırlıyor. Gençliğindeki devrim savaşları ve hapisane anıları canlanıyor. Son 13 yıllık hapishane hayatının özellikle iki yılını büyük bir duyarlıkla anıyor.

. . . . . .

Tervel'e giden yolda ufak - tefek bir eşeğin koşulu olduğu küçük bir araba karşımıza çıktı. Eşeğin başlığına kırmızı çiçekler takılmıştı. Altı-yedi yaşlarında bir çocuk, dizginleri gururla tutmaktaydı. Nazım Hikmet, otomobilden atladı ve çevik adımlarla arabaya, küçüğün yanına gitti.

— Dur da bir fotoğrafını çekelim! dedi.

Arkadaşlar fotoğraf makinesini ayarlayıncaya kadar, şair çocuğun nereden geldiğini, ana-babasının kimler olduğunu sordu. Çocuk kıpırdamadan, ses çıkarmadan duruyordu. Ta son fotoğraf makinesi de şırakladıktan sonra, çocuk biraz kıpırdadı ve konuşmak üzere dudaklarını araladı. Tam bu sırada, kiminle resminin çekildiğini kendisine söyledik. Çocuk hayretle ağzını açtı. Anladık ki, N. Hikmet i görmek üzere, onun dolaştığı yerlere gitmek için, bu küçümencik

N. Hikmet Balçik şehrinde öğrencilerle konuşuyor

eşeği arabaya koşup yollara düşmüş! Çocuk artık mutluydu. Sevinçten ışıldıyan gözlerini şairden ayırmıyordu. Nazım Hikmet onu okşadı ve köy halkına çok selâm götürmesini tembih etti.

Çocuk, Nazım Hikmetin otomobili ardından epeyce baktı. Otomobil şose dönemecinde kaybolurken, aniden dizginleri çekerek arabasını geri çevirdi.

Binlerce kişilik bir halk yığını. Tervel dolayındaki büyük alanda değerli konuğu bekliyor. Hava sıcak mı sıcak... Nazım Hikmet, karınca yuvası gibi kaynaşan insan yığınını, dolay köylerden gelenlerin arabalarını bıraktıkları bir ormanın kenarına topluyor. Çimenlere oturuyor, halk da etrafına yığılıyor. Arabalarda, bir ayağiyle kanada, tekerlek ispitine veya tekerleğe basmış ve bir elle de sarkan bir ağaç dalını tutmuş olan köylülerden oluşan insan hevenkleri göze çarpıyor. Bu zahmete katlananlar, Nazım Hikmeti daha iyi görüyor ve sesini de duyuyorlar. Halk, şairin sözlerine büyük bir ilgi gösteriyor.

Tervel'de Nazım Hikmet onuruna hazırlanan arkadaşlık sofrası, yerli köylülerin hayatında önemli bir rol oynadı. Guslar köyünün sıradan çiftçileri arasına oturmuş olan şair, onları köylerinde TKZS kurmaları için öyle bir ikna etti ki, her biri daha yemek sırasında ayağa fırlıyarak sandalyeler üzerine çıktılar ve daha bugün köylerinde Nazım Hikmet adını taşıyacak bir kooperatif kuracaklarını herkesin önünde ilân ettiler. Bu bildiri şiddetli „ura" sesleriyle karşılandı Heyecanlanmış olan Guslarlılar, şaire köylerini ziyaret edip TKZS'nin temelini kendi eliyle atmasını rica ettiler.

Tervel'de parti aktifleri toplantısı gayet heyecanlı bir hava içinde geçti. Nazım Hikmetin partisellik ateşi hazırbulunanların hepsini heyecana getirdi. Bir öğretmen, bir sığırtmaç, bir çiftçi ve bir genç, birbiri ardından kalkarak, eski hatalarını tekrar etmiyeceklerine, hattâ bu yörede göçü önlemek için elden gelen her şeyi yapacaklarına ve örnek bir kooperatif tarım işletmesi kuracaklarına söz verdiler.

Nazım Hikmet, heyecan dolu bir sesle :

-- Teşekkür ederim konuşmalarınıza! dedi.

Ve kooperatif kurmak üzere Guslar köyüne hareket etti.

Bu köye, eskiden, Osmanlılar zamanında burada yaşamış olan ünlü bir âşığa atfen „Aşık" köyü deniyormuş.

Nazım Hikmet, Köy Saveti odasında ihtiyarları etrafına topladı. Çoğu bu akşam köylerinde kooperatif kurulacağını şimdi öğreniyorlardı İçlerinden biri kar fırtınasına tutulmuş gibi, gözlerini çabuk çabuk kırpmaya başladı ve kaşla göz arasında acele bir işi varmış gibi, tahta merdivenlerden aşağı süzüldü. Yeni tarım kooperatifi haberi köy içine yıldırım hıziyle yayıldı ve ahalinin büyüğünü küçüğünü harekete getirdi. Kırda mısır toplamakta olanlar aceleyle gelmeye başladılar. En yoksullar daha fazla soğukkanlılık gösteriyor, gıcırdıyan merdivenden birer ikişer çıkıp konuğa elini uzatıyor ve sunulan sigara paketinden, beceriksiz parmaklariyle sigara alıyorlardı. Gömleği çeşitli yamalarla alacalı Beytullah adında bir ihtiyar şöyle dedi :

-- Ben altmış beş yaşındayım. Elli beş yıldır öküz gibi çalıştığım halde, sırtım bundan daha iyi bir gömlek görmedi.

Nazım Hikmet fırsatı kaçırmadı :

— Dede, hele şu kooperatifte bir iki yıl çalış, o zaman kaç tane gömleğin olacak bak!

İhtiyar iri kemikli elini şaire uzatarak :

Kırcali „Çernooçene" köyünde N. Hikmet onuruna Konser

— Haydi seni dinliyelim. Benim zaten kaybedecek bir şeyim yok! dedi.

Başka bir ihtiyar, sopasiyle çarığına vura vura tereddütle konuşmaya başladı :

— Ben de aynı durumdayım. Velâkin yazılmaya cesaret edemiyorum, çünkü oğlum askerdir. Elimizdeki 30 dekar tarlamızla neler yapmayı düşündüğünü bilemem. Son söz onundur!

— Senin oğlun bir Vatan Cephesi kışlasında askerdir. Orada bir çok şeyler öğrenecek, gözleri açılacaktır. Fakat ben eminim ki, o askere gitmezden evvel de yeni düzenin karşısında değildi. Haydi sen şimdi kooperatife yazıl ve durumu ona hemen mektupla bildir!.. Oğlun, babası TZKS'ye girdiği için kıvanç duyacak, arkadaşları arasında öğünecektir. Babalarının hâlâ eski yoldan yürüdüklerini söylemek, gençler için yüzkızartıcıdır.

— E, orası öyle... Sözün kısası, gençler neredeyse, biz de orada olacağız! dedi.

Ve gözlerini çarıklarından kaldırarak elini şaire verdi.

Ne var ki, hepsi böyle kolayca kanmıyor, Altmış dekar tarlası olan bir ihtiyar, sanki diken üstünde oturuyor. Konuğun herkese göre bir söz bulduğunu ve reddedilmesinin güç olduğunu görüyor. Şairin etrafını almış olan köydeşleri, birer birer, dediklerine razı oluyorlar. Sürüden ayrılmak olmaz. Adam, şaşkın şaşkın etrafına bakınıyor ve şairle göz göze gelmemeye dikkat ediyor. Yeni gelen bir köylü, kararsız adımlarla merdiven yanına sapıyor. Nazım Hikmet ona dönüyor. Bu Mehmet Ahmedov bir yoksuldur: bir sopası ile yırtık torbasından başka dünya malına sahip değildir. Zavallı, bir şey vermeden kooperatife girilemiyeceğini sanıyor. Ama istediği takdirde ötekilerle beraber kendisinin de yazılabileceğini duyar duymaz, sevinçle haykırıyor :

— Böyle söyleyin işte!

Ve konuğun elini kuvvetle sıkıyor.

Kırdaki köylülerin çoğu dönüyorlar. Yüzlerine Guslar'ın soğuk suyundan avuç avuç serpikten sonra, Köy Savetine doğru yollanıyorlar. Konuğa, görenek üzre, hoşgeldin anlamında henüz pişirilmiş büyük bir çörek ve tuz sunuyorlar. Bu sıcak çörekten bir parça koparıyoruz, fakat sadece âdeti yerine getirmek için değil, zira artık iyice acıkmışız. Nazım Hikmet herkesi çörek yemeye davet ediyor. Neşelenen köylüler, sıkılganlıktan sıyrılıyor ve lezzetle ağızlarını şapırdatıyorlar. Taze su dolu süslü bir testi, halka çizerek dolaşıyor. Boşalınca, çevik bir çocuk onu kapıyor, bayır yukarı çeşmeye koşuyor. Bir kız, konuğa işlemeli peşkir getiriyor. Nazım Hikmet peşkiri

omuzuna atıyor ve orada unutuyor. Ve böylece, bu süslü peşkir omuzunda olduğu halde, Guslar köyünün yeni TKZS'sine Bulgar-Türk üye kaydına başlıyor. Köy Saveti odası hıncahınç insan dolu. Gaz lâmbasının oynak alevi, Bulgar kalpaklarının, Türk sarıklarının ve dağınık saçların heybetli gölgelerini yansıtıyor duvarlara...

—Haydi kutlu olsun! İlk olarak kim yazılacak?

Birkaç güleç köylü ileriye atılıyor. Yüksek sesle ve azimle söylenen ilk isim şudur :

— Hasan Ahmedov, 22 dekar tarla, iki işçi!

Bir delikanlı, yeni kurulan kooperatife bu ilk gireni, hemen listeye kaydediyor. Kararsızlık içinde olanlar dışarıda toplanıyor, görünmemek istiyorlar; fakat meraklarını da yenemedikleri için, pencerelerden ve kapılardan bakıp duruyorlar. Genel sevinç âdeta bulaşırcasına etki yapıyor. Bunların yüzlerinde gülümsemenin verdiği sevecenlikle birlikte, bir çeşit şüphe ve korku ifadesi de seziliyor.

Nazım Hikmet ilk TKZS üyesinin elini sıkıyor. Ikinci olarak, Stanço Neykov Dimitrov adında bir memur Bulgar ortaya çıkıyor. Canlılık artıyor. Halk bu olayın heyecanını yaşıyor. Yazılanlar heyecanlı, gergin bir durumda, kimi de elleri titriyerek, listeye imza atıyorlar. Bundan sonra şairin çetin eli, cesaret verici bir sıcaklıkla her birini kutluyor. Okur-yazar olmıyanlar başparmaklarını ıstampaya sürdükten sonra, gösterilen yere basıyorlar. Artık listeye dokuz kişi imzasını atmıştır. Genel neşe artıyor. Dışardan yapılan baskı gittikçe kuvvetleniyor. Bu genel heyecana ve Nazım Hikmetin sıcak samimiyetine kendini kaptırarak odaya girenler, farkına varmadan sıraya giriyor, ileriye geçmeyi ve isimlerini söylemeyi sabırsızlıkla bekliyorlar. Odanın içi yüksek sesli konuşmalarla uğulduyor.

— Bay Vasil haydi seni de yazalım!

— Nasıl oldu, hangi rüzgârlar attı seni bu tarafa böyle?

Kalabalığı dirsekleriyle yararak sokulan uzun boylu bir köylü kapıda durmaktadır. Bu, elmacık kemikleri çıkık, gergin yüzlü ve zeki bakışlı biridir. Ciddi ve sakin görünmeye çalışıyor.

— Durun bakalım, diyor ben de göreyim ne oluyor burada?

Geniş bir gülücük bütün yüzünü kaplıyor. Köydeşleri hertaraftan sesleniyorlar :

— Şuraya bak! Dokuz kişi yazıldı!

— E, çok mu sanki?

Bay Vasil, gür kaşlarını kaldırıyor ve sanki içeriye adımını atarsa, TKZS'ye girecekmiş gibi, kapıdan ayrılmıyor.

Ardino'dan bir görünüş

Nazım Hikmet, ona, böyle kılı bile kıpırdamadan ve katılmak arzusu hissetmeden bu genel sevince nasıl bakabildiğini soruyor.

Bay Vasil gerçeği gizlemiyor

— Karım izin vermiyor, karım! Sonra beni bu ihtiyarlık halimde bırakıp gider. O zaman nerede bulurum başka nine?

Bay Vasil hâlâ kapıdan ayrılmıyor. Duvar boyundaki diğer köylüler, arkadan baskı yaparak yol vermesi için onu itiyorlar. O yine de eşikten ayrılmıyor, kapıyı kaplamış durumda, ne ileri gidiyor, ne de geri çekiliyor. Köylüler sataşmak için güzel bir bahane buluyorlar:

— Seyret, seyret simdi... Bol bol emek günü parası almaya başladığımız zaman da seyredersin!

— Karısı onu işte o zaman yüzüstü bırakıp gider!

— A be, evinde horoz öttüğünü bir kere olsun göster bari!

Bay Vasil, bu genel neşe karşısında surat asıyor ve oralı olmamaya çalışıyor.

— Okuyun yazılanların adlarını, göreyim bakayım, kimmiş bu deliler! diyor.

Liste okumalarına lüzum kalmıyor, zira ahali yazılanları ezberden biliyor.

Hep bir ağızdan isimleri saymaya başlıyorlar :

— Mustafa Ahmedov, Petko İvanov, Dimitır Nikolov, Stanü İliyev, Todor Göçev, Penü Todorov, İskender İbrahimov...

Her ismin söylenmesinden sonra, sesler daha fazla yükseliyor, heyecan daha da artıyor. Bay Vasil ensonu cesarete geliyor :

— Vasil Mitev! Ne bakıyorsun oğlum, yaz beni de!...

Bay Vasil artık eşikten geçip, Nazım Hikmetin önüne geliyor. Oda sevinç nidalariyle gürlüyor. Tavana bir kalpak fırlıyor. Birçok eller bu yeni üyenin geniş sırtını okşuyor. O da hâlâ surat asmaya çabalıyor.

— Yahu TKZS kurmak için yazılanların adlarını öğrenince, durun, şu çıplaklara 60 dekar tarla vereyim, dedim!

Kahkahalar bütün köyde yankılar yapıyor.

Bay Vasil, listeye imzasını kıvırdıktan sonra, üye kaydı için ateşli bir ajitatör oluverdi. Dışarıya çıktı, sağı-solu dolaştı, yaka - paça yakaladığını getirdi ve odayı yeniyeni kimselerle doldurdu. Bunlar, yüksek konuğun önündeki lambanın ışığında şaşkın şaşkın gözlerini kıpıştırıyorlardı. Olup biteni anlayıncaya kadar, Bay Vasil onları boşuna vakit kaybetmeden yazılmaya ikna ediyordu. Bir ara, ikircimden hâlâ kurtulamıyan biri itiraz edecek oldu :

— Evdekilere haber vermedim!

Bay Vasil bağırıverdi :

— A be, evde horoz öttüğünü sen de ispat etsene!

Oda kahkahalarla çınladı.

— Görüyor musunuz, işte adam böyle kandırılır, sizin gibi değil! Benimle tam bir saat uğraştınız. Bir de bana bakın iki dakikada bir adam yola getiriyorum!

Bunları söyliyen Bay Vasil'in çatık kaşları altındaki gözlerinde kurnaz parıltılar yanıp sönüyordu.

Listeye yazılanların sayısı 15'i bulmuştu. Temel atılmıştı artık. Nazım Hikmet, Guslar'da sosyalizmin bu ilk kurucularıyle çevrilmiş olarak, heyecanlı bir konuşma yaptı. Ondan sonra söz alan yeni üyelerden biri, Guslar köyündeki „Nazım Hikmet" TKZS'sinin bütün köy halkını birleştireceğini ve bütün ilçede örnek olacağını söyledi. Yükselen sesler, çoktan uykuya varmış bayırlarda yankılar yapıyordu. Yalnız Bay Vasil kolay kolay coşmuyordu.

Nazım Hikmet Guslar köylüleriyle, yeni kooperatif üyeleriyle vedalaştıktan sonra, cana can katan Guslar suyundan birkaç yudum daha içti.

Ve tekrar bindik otomobillerimize. „Ver elini Tolbuhin!" dedik...

.....

Sabahleyin erkenden trenle Balkan hattından güneye doğru iniyoruz. Balkanın yüksek ve dik yamaçları gittikçe daha çok yaklaşıp daralarak adeta trenimizi kuşatıyor ve zümrüt yeşil yarlariyle bizi her iki taraftan sıkıştırıyor. Hareket ve toz aşağıdaki ovada kalıyor. Daima yeşil giysili şirin balkandan gelen serin rüzgâr yüzlerimize çarpıyor. Nazım Hikmet gözlerini pencereden ayırmıyor. Arkadaşlardan biri gururla soruyor :

— Bizim balkanımızı ilk defa görüyorsunuz değil mi?

Nazım Hikmet şu cevabı veriyor:

— Bu, ilk gördüğüm güzel dağ değildir, fakat şunu ilk defa olarak görüyorum!

Ve gözleriyle, yukarda, bulutların altındaki sarp kayalara harf harf oyulmuş olan şu yazıları gösteriyor: „Barış!" „Sovyetler Birliğiyle dostluk!" „Terimizle kuruyoruz, kanımızla savunacağız!"

.....

Yolunun geçtiği her yerde, Bulgarı ve Türkü ile bütün halk, Nazım Hikmeti görülmemiş biçimde karşılayıp uğurlamıştı; fakat Kırcalideki karşılama hepsinden üstün oldu. Otuz bin kişilik bir kalabalık, bütün şehir meydanını, bahçeyi ve civar sokakları doldurmuştu. İki asker heykelinin bulunduğu anıt, bu insan denizi yüzeyinde bir kaya gibi gözüküyordu. Nazım Hikmet meydana indiği zaman, beyaz güvercinler uçuşuyor ve başının üstünde zarif halkalar çiziyorlardı. Ulusal motifli buluzlar giymiş Bulgar kızları, konuğa hoşgeldin diyerek, ekmek ve tuz sundular. N. Hikmet'in şehir saveti balkonunda görünüşü bir heyecan fırtınası kopardı. Şair, bu haykırışların, bu sevinç dalgasının doğrudan doğruya kalplerden geldiğini gayet iyi hissediyordu. Bu onun bütün mücadele hayatına gösterilen candan saygı ve minnettarlığın ifadesiydi. Ve her halde bundan ötürüdür ki, gözlerinde gizliyemediği kıvanç yaşları parlamıştı.

— Kardeşlerim! Telgrafınıza ve mitinginize teşekkür ederim. Kurtarılmam için yürütülen mücadelede önemli bir payı olan sizlerin aranıza hür olarak gelebidiğimden dolayı bahtiyarım. Bulgaristanda bir haftadan beri dolaşıyorum. Kollarınızın gücü, cesaretinizin sınırsızlığı ve kalbinizin ateşiyle kurduğunuz yeni hayat, beni çocuk gibi sevindiriyor...

Nazım Hikmet, kendisini dinliyen binlerce işçiye, yakın geçmişi hatırlatıyor. Faşizm zamanında, o kara günlerde, bütün bu sağlam yağız işçilerin çocukları tütün yaprağı gibi kuru ve sarıy-

dılar. Bugün ise, çocuklar, tütün, depolarının ağır havasiyle zehirlenmiyor yeni ve modern okulları şarkılarla çınlatıyorlar. Ve bir zamanların okuma-yazma bilmiyen ve kasten cehalet içinde tutulan tütün işçilerinin, bugün kendi aralarından çıkan şairleri bile var. İstidatlı genç şair Yordan Petkov, Nazım Hikmetin Kırcaliye gelişi münasebetiyle yazdığı şiiri yüksek konuğumuzun önünde okuyor

Armağanlar veriliyor. Halk sanatı, halk emeği ve halk sevgisinin eserleri, birbirini izliyor. Gledko köyü saveti, kırmızı elmalar, iri armutlar, tüylü ayvalar sarkan büyük bir dal armağan ediyor. Nazım Hikmet, bu ağır dalı şu sözlerle alıyor:

— Böyle nefis meyvalar benim vatanımda da yetişiyor, fakat onları dikip yetiştirenler tadamaz, beyler yer. Oysa burada şimdi bu nimetlerin sahipleri sizlersiniz!

„Georgi Dimitrov" fabrikası, üretim başarısı % 240 olan „N. Hikmet" ekibinin adını ve resmini taşıyan süslü bir dosya armağan ediyor. Şairin, bundan sonra dolaştığı yerlerde, bu dosyayı sık sık açtığını, fotoğrafta samimi bakışlarında dinçlik ve iyimserlik okunan işçilerin yüzlerine ayrı ayrı ve sevecenlikle baktığını ansıyorum. Bu işçiler yanyana durmuşlardı. bu halde meydana getirdikleri kolektiften kuvvet ve dayanışma havası esmekteydi. Bu resmin altında, sağlam bir işçi eliyle yazılmış olan kendi adını okudukça, büyük şair kıvanç ve sevinç duymaktaydı.

Solişte köyü, şaire, canlı bir kıvırcık kuzu armağan etti. O da, eski halk âdeti üzere, kuzuyu omuzlarına aldı. Ardino köyünden bir heyet, şairi, kendi köylerini ziyarete çağırdı. Nazım Hikmet, bütün heyete hitaben şu cevabı verdi :

— Eğer mümkün olsaydı, ellerini sıkmak ve görüşmek üzere, herkesin kapısını çalardım!

Pedagoji Okulunda sevinç dolu sürprizlerle karşılandı. Okulun kapısı önünde duran bir çocuk, karşısındaki çocuk korosunu, kendinden emin ve enerjik hareketlerle yönetiyordu. Birkaç şarkı söylediler. Nazım Hikmet bu kabiliyetli çocuğu kucakladı. Sonra önüne başka bir çocuk çıktı; çın çın öten sesiyle Türkçe bir hapisane şarkısı söyledi. Büyük şairi çevreliyen çocuklar, daha yakınında olmak için birbirlerini itiyor, ona sarılıyor, daha atılganları ise omuzlarına tırmanıyorlardı. Nazım Hikmet bu yavrucuklardan ayrılamıyordu.

Arkadaş sofrasında, Nazım Hikmet, halk arasından en mütevazi kimseleri yine yakınına davet ediyor, aralarına oturarak kendileriyle sohbet ediyor.

Jivko Jivkov yoldaş, Kırcali şehrinde bir sokağa „Nazım Hikmet" adının verildiğini bildiriyor. Şair buna cevaben şöyle konuşuyor :

— Bu sokaktan geçenlerin bahtiyar olmaları ve dünyada hiç bir sokağın bomba ve mermilerle yıkıma uğramaması için, bütün hayatımı barış dâvasına hasredeceğim!

Kırcali öğrencilerinden 15 yaşındaki Rüştü Şükriev, şairin önünde dimdik durarak, ender rastlanan güzel sesiyle bir Türk halk şarkısı söylüyor ve herkes tarafından alkışlanıyor. Nazım Hikmet onu dinlemeye doyamadığı için, çocuktan şarkıyı tekrarlamasını rica ediyor. Fakat bu küçük şarkıcının zengin bir repertuvarı var. Diğer halk havalarından bir türkü söylüyor. Jivko Jivkov yoldaş, hemen kalkıp, bu istidatlı çocuğun öğrenci bursu almasına ve müzik öğrenimi için Sofyaya gönderilmesine şu anda karar verildiğini bildiriyor. Nazım Hikmet, onu yanındaki sandalyeye çıkararak, kendisine şöyle diyor :

— Bu güzel sesinle, Bulgaristanda doğduğuna şükretmelisin. Kabiliyetli çocuklara sadece sosyalist memleketler öğrenim olanağı verebilir.

Bir milisyoner, şairin önüne gelerek askerce duruyor. Nazım Hikmet ona biraz hayretle bakıyor. Milisyoner cebinden bir kağıt çıkarıyor. Bu kağıt titriyen ellerinde oynamaya başlıyor. Ve yüksek bir ses duyuluyor :

— Şimdi milisyoner Kanü Marçev, Nazım Hikmet için yazdığı bir şiirini okuyacak!

Heyecandan sapsarı kesilen milisyoner, dünya barış savaşçısını öğren şiirini ateşli bir sesle okuyor. Nazım Hikmet, o sırada hayatının en tatlı anlarından birini yaşamaktadır. Yeni halk düzenimizin koruyucusu olan bu heyecanlı genci hararetle kucaklıyor ve bağrına basıyor. Bu arada şöyle konuşuyor :

— Ben memleketimde bütün hayatım boyunca polis tarafından izlenmiş, kovuşturulmuş, işkence görmüş ve sövülmüşken, bugün Bulgaristanda, hayatımda ilk defa olarak, benim için şiir yazan bir güvenlik memuru ile karşılaşıyorum.

Nazım Hikmet, bu olayı daha sonra daima takdirle andı. Sohbetlerinde, Kırcaliyi „milisyonerleri bile şiir yazan şehir" olarak niteliyordu.

Günün en büyük heyecanını, Kırcali parti aktifinin toplantısında yaşadık. Nazım Hikmet, aktif parti görevlisi Türklere, çözümü gereken ödevleri burada da açık olarak gösterdi. Onun haklı ve ateşli

sözleri en soğukkanlı olanları bile harekete getirecek kadar güçlüydü.

Jivko Jivkov yoldaş, genel heyecanının bir ifadesi olarak şöyle dedi:

— Değerli konuğumuzun ziyareti, bu Rodop bölgesinde derin izler bırakacaktır. Büyük-küçük herkes, uzun zaman ondan bahsedecektir. Nazım Hikmet yoldaş, „daima uyanık bulunalım!" dedi. Onun bu öğüdünü gerçekleştireceğimize söz verelim. Yeni harp kundakçılarına karşı mücadele edelim, sosyalizmi kuralım ve memleketimizde Bulgar halkı ile Türk ahalisi arasındaki dostluğu arttıralım! Nazım Hikmetin bütün söylediklerini her eve, her yurttaşa ulaştıralım. Onun her sözü, herkesin kalbine yazılsın!

.....

Momçilgrad kasabası daha sabahtan itibaren beklemeye başlamış. Civar köylerden gelenlerle birlikte 10 bin kişiye yakın bir yığın, kasaba meydanını doldurmuş. Ostrovets köyünde gerçek bir kadın ayaklanması olmuş. Erkekler kadınları yanlarına almadan Momçilgrada gitmek istemişler. Bunun üzerine, bütün kadınlar, köy ortasında toplanıp bir gösteri yapmış ve haykırmışlar :

— Biz mi gitmiyeceğiz onu görmeye?! O bizim için, vaktiyle esir hayatı yaşıyan kadınları ve yoksulları kayırdığından ötürü 13 yıl hapistlerde yatmış!...

Erkekler epeyce utanarak ilk niyetlerinden vazgeçmişler. Bazı sınır köylerin halkı sağlık kordonu yüzünden bölgelerinden çıkamamışlar. Buna son derece üzülenler şöyle demişler :

— Bir ay hapis cezası var bunun! Biz bu cezayı, 13 yıl hapis yatan insan uğrunda seve seve çekeceğiz!

Nazım Hikmet karşılayıcılara yaklaştığı zaman, ihtiyar bir Türk kadını kendisine doğru koşuyor ve ağlıyarak elini onun yüzüne götürüyor. Bu gözleri görmez bir kadındır. Titriyen eli uzun müddet şairin yüzünü okşuyor ve sonra şu sözlerle onun yolundan çekiliyor :

— Artık rahat rahat ölebilirim. Çok şükür, gördüm seni, oğlum!

Bu sırada, şairin etrafını bir grup kadın sarıyor ve kendisine çocuğu olup olmadığını soruyorlar. Şair, onlara, Türkiyede altı aylık bir yavru bıraktığını, şimdi ne halde olduğunu bilmediğini söylüyor.

Her tarafta koro halinde : „Sınır erlerinden Nazım Hikmete selâm!" sesleri yükseliyor. Bir yoldaş, şaire, Mustafa Mehmedov adında bir delikanlının veremden yatmakta olduğunu, fakat bugün şehre Nazım Hikmetin geleceğini duyunca, hastanede doktorlara „Ölürsem öleyim, fakat onu görmek üzere ille çıkacağım!" dediğini anlatıyor.

Nazım Hikmet, derhal, bu delikanlının nerede bulunduğunu soruyor. Yoldaşlar, ona, kalabalığın dışında, bir binanın gölgesinde beklemekte olan hastayı gösteriyorlar. Hastanın sapsarı yüzü çevresindeki esmer yüzler arasında birden seçiliyor. Birkaç kişi hastayı çağırmaya koşuyorlar. Fakat şair hemen o yana ilerliyor, varıp ona sarılıyor ve kendisiyle epeyce konuşuyor. Hastanın yanan gözlerinde heyecan pırıltısı görülüyor. Nazım Hikmet, ona da en gerekli, en sıcak sözleri buluyor ve sonra delikanlıdan, bu halk için lüzumlu olduğunu unutmamasını ve bir an evvel iyileşmek üzere hemen gidip istirahat etmesini rica ediyor.

Miting burada da herkesin kesin vaatlerde bulunduğu büyük bir tören niteliği alıyor.

Halkın heyecanı görülmemiş bir dereceye varıyor. Şairi el üstünde taşıyorlar.

Ertesi sabah, Krumovgrad'a giderken, Nazım Hikmetin bulunduğu otomobilin defalarca durması gerekiyor. Çünkü civar köylerin halkı, Türk şairini selâmlamak üzere şose boylarına çıkmışlar. Halk, otomobilin önüne buketler saçıyor, yol çiçeklerle bezeniyor. Bütün Zvezdalina köyü, şose boyunda onu bekliyor. Nazım Hikmet iniyor ve heyecanlı bir konuşma yapıyor. İhtiyarlar onu alnından öpüyorlar. Ayağına tetik çocuklar, otomobilin ardısıra epeyce koşuyor ve „Yaşasın Nazım Hikmet!" diye bağırıyorlar.

Bir sığırtmaç çocuk, sürüsünü şose yakınına yaymış, kendisi de yüksekçe bir yere durmuş, konuğun otomobilinin görünmesini bekliyor. Daha motor sesini uzaktan duyar duymaz, aşağıya, yol kenarına koşuyor, sevinçle kalpağını sallıyor ve ünlü barış savaşçısını görebilmek için otomobilin içine bakıyor. N. Hikmet bu çocuk için de duruyor ve bayıra yaydığı sürüsüne bir göz attıktan sonra, şöyle diyor :

— Büyük bir sürü bu. Çorbacın herhalde zengin adam.

— Ne çorbacısı, yoldaş! Sürü bizimdir, yani TKZS'nin.

Şair yürekten seviniyor :

— Duydunuz mu, nasıl da ağız dolusu „bizim" diyor?

Rodoplar sabahleyin olanca güzelliğiyle parlıyor. Sıradağlar dalga dalga birbiri üzerinde yükseliyor. Yolun keskin bir dönemecinde, karşı ufukta, sanki önündeki diğer tepeleri batırmak için atılmaya hazır izlenimini veren bir tepe göze çarpıyor. Bulutların ağdığı o tepenin tam yamacında da bazı beyaz çadırlar farkediliyor. Şair, havaların artık soğumaya başladığı bu güz günlerinde de dağdan inmiyen bu turistlerin kimler olduğunu soruyor. Yerli yoldaşlar cevap veriyorlar :

— Üniversitelilerin jeoloji ekipleridir onlar...

— Demek ki, sosyalizm, yavaş yavaş bu yüzyıllanmış tepelere de tırmanıyor!

Ve Nazım Hikmet, bizim dağlarımızda, onları dünyanın diğer güzel dağlarından ayıran bir özellik daha bulduğu için seviniyor

Birdenbire bir grup asker, „Sınır erlerinden Türk şairine selâm!" diye bağırarak, Nazım Hikmetin otomobilini sarıyorlar. Şair derhal otomobilden atlıyor ve sınır askerlerini babaca kucaklıyor. Sonra heyecanlı bir sesle konuşuyor

— Aziz yoldaşlar, siz birer kahramansınız! Siz, burada, bütün dünya barışının ön hatlarında duruyorsunuz! Sağolun, varolun!

Sınır bekçilerinin gür „ura!" sesleri kayalara çarparak uzaklardaki dumanlı vadide yankılar yapıyor.

Krumovgrad'daki binlerce kişilik halk yığını, konuğu, çiçekler ve armağanlar yağmuruna tutuyor. Pencere ve balkonlarda insan kaynıyor. Sokakları halk doldurmuş. Alanlarda kalabalıktan geçmek için dar bir patika açmak dahi çok güç...

Nazım Hikmet, o dikkatli ve hiç bir şeyi kaçırmıyan gözleriyle, geçtiğimiz kasaba ve köylerden bazı canlı yüzler belledi ve bundan sonra, ziyaret edilen yerleri hatırlamak istediği zaman, belleğinde, sokaklar ve yapılar değil, belirli kişilerin yüzleri canlanıyordu. O bir kasabayı veya köyü, oralardaki hayatı, oraları ısıtan güneşi, insanlarının yüzlerindeki ifadeye bakarak değerlendiriyordu. Örneğin, Guslar köyü onun hayalinde zeki Bay Vasilin, Kırcali de şiir yazan milisyonerin yüzleriyle canlanıyordu. Başka yerleri de aynı biçimde ansıyan ve değerlendiren şair, Krumovgrad'da da, heyecanıyle çevresini de coşturan mızıkacıların, enerjik bir davulcunun esmer yüzünü hiç unutmayasıya belledi. Mitingte Nazım Hikmetin bulunduğu balkonun altında yer almış olan Krumovgrad mızıkacıları, şairi marşlar çalarak selâmlıyorlardı. Başını şaire doğru kaldırarak habire tokmak sallıyan esmer davulcunun gülümsiyen ağzında bembeyaz dişleri parlıyordu. Heyecan dolu gözlerini şairden ayırmadan, davulunu öylesine dövüyordu ki, etrafındakiler ona serbest bir çevre bırakmak için geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Davulcu vurdukça daha fazla coşuyor, alnına düşen perçemi, her vuruşta sarsılıyor, simsiyah gözlerinin ateşi gittikçe alevleniyordu. Binlerce kişi koro halinde sevgi devizleri haykırıyor ve el sallıyordu. Halkın bütün coşku ve heyecanı âdeta bu davulcunun tokmak vuruşlarında yoğunlaşıyordu. Nazım Hikmet davulcunun bu taşkın neşesine hayranlıkla bakıyor, gözlerini ondan ayırmıyordu. Bu hal, davulcunun coşkunluğunu büsbütün artırdı. Ve artık kendinden geçmiş bir hal-

de, tempoyu daha da artırarak, davulu öylesine dövmeye koyuldu ki, meydanı çevreliyen bayırlardaki yankıları her darbeyi tekrarlıyamaz oldu ve gümlemeler uzayan bir tek ses halini aldı.

Krumovgrad halkının coşkunluğu da aynı tempoyla arttı. Nazım Hikmetin sözleri bütün kalpleri coşturdu.

Yolumuz gittikçe Rodopların daha içerilerine dalıyor. Bugüne kadar adı Çiftlik' olan köye yaklaşıyoruz. Bu köyün bu günden itibaren yeni ve şerefli bir adı var: „Nazım Hikmet!" Geniş omuzlu tepelerin birbirine yaklaşarak meydana getirdikleri kuytuya sinmiş küçük bir köydür bu. Ot bürümüş düz damlara çocuklar dolmuş. Bu gözetleme noktalarında, şose boyunca yaklaşan otomobili ilkönce onlar görüyorlar. Davullar ve zurnalar çalıyor, bayırlar neşeli seslerle çınlıyor; bütün köy, etraf köylerle birlikte, büyük konuğu ilk dönemeçte bekliyor, ona çiçekler yağdırıyorlar. Bembeyaz okul yapısına kadar inen taş yolda, Nazım Hikmet sevinç içindeki insan seli üzerinde taşınıyor. Şairin köydeşleri, yeni elbiselerini giymişler. Kadınlar çiçeklerle süslenmişler. Mızıkacılar kulaklarına birer kırmızı çiçek iliştirmişler.

Okulun yüksek merdivenlerine çıkan Nazım Hikmet, önce etrafı seyrediyor: Bu Rodop köyü, dağın koyunda bir kartal yavrusunu andırıyor. Eski tarz düz damlı taş evler arasındaki modern yeni okul yapısı bembeyaz ağarıyor. Kapısının üzerinde şu harfler parlıyor: „Sabahattin Ali Okulu."

Nazım Hikmet şöyle diyor:

— Bugün benim için en büyük bayramdır! Güzel köyünüze adımı verdiğiniz için beni pek çok sevindirdiniz. Köyünüzün bu modern bu güzel okulunun eşi, Türkiyenin şehirlerinde bile yoktur. Ve bu okul, unutulmaz arkadaşım Sabahattin Alinin ismini almıştır! Bu beyaz okulun kapısında onun değerli adını okuyunca, kendisiyle yeniden görüşmüş gibi bahtiyarlık hissettim. Biliyorsunuz, cani bir düşman eli Sabahattin Ali'ye kıydı. Fakat sosyalizmin ölmez dâvasında sağ olarak görüyorum. Dostum Sabahattin'le birlikte, bir zamanlar hapisanede olduğu gibi, barış ve sosyalizm savaşında da omuz omuza bulunduğumuzdan dolayı son derece bahtiyarım!

Koyünüzün adımı taşıması, benim için büyük bir şereftir. Ben adımın güzel köyünüze lâyık olabilmesi için, bütün hayatımı barış ve halk mutluluğu savaşına hasredeceğim. Fakat yoldaşlar, unutmayın ki, köyünüz bir sosyalist ismini alıyor. Bu size de bazı ödevler yükleyor. Bir düşünün, bir sosyalistin ismini almış olan köyde, henüz TKZS bile olmadığını duyanlar ne derler?

Mehmet Emin Kerimov adında bir delikanlı hemen şairin karşısına geliyor ve şunları söylüyor :

— Nazım Hikmet yoldaş! Biz, hiç kimseye, Nazım Hikmet köyünde kooperatif yok dedirtmiyeceğiz. Hemen bugün kooperatifimizi kuracağız.

Heyecanı alabildiğine artan halkın arasından, birkaç dakika içinde mucize kabilinden yirmi dört kişi, birbiri ardından, yeni kurulacak TKZS'ye gireceklerini söylüyorlar. Davul ve zurnalar coşuyor. Bu küçük Rodop köyünde artık yeni hayat doğmaktadır.

Nazım Hikmet sonsuz bir sevinç içinde konuşuyor :

— Kardeşlerim, kızkardeşlerim! Bu köyün, bizim köyümüz, yani savaş arkadaşımın Sabahattin Ali'yle benim köyüm olduğunu artık tamamiyle anlamış ve bütün kalbimle hissetmiş bulunuyorum. Hoşgeldiniz köyümüze!

Bundan sonra halk şenliği başlıyor. Köyü çevreliyen dağlar şarkılarla çınlıyor. Büyük-küçük herkes şenliğe katılıyor. Nazım Hikmet bir çocuk merakiyle millî oyunlara karışıyor. Bütün gezimiz boyunca ilk defa olarak burada, kendisine, gecikmekte olduğunu hatırlatmak gereğini duyuyoruz. O da ilk defa olarak programını unutmuş bulunuyor. Hattâ hareket etmeyi de düşünmüyor.

Vedalaşırken, Mehmet Eminov Kerimov, gençler adına, şairin önünde, yeni TKZS'lerini bu çevrede bütün benzerlerine örnek olacak derecede geliştireceklerine söz veriyor. Coşan halk, yüksek sesle „Nazım Hikmet köyü ilerliyecektir!" sözlerini tekrarlıyor. Şair, gözlerini o bembeyaz okul yapısından ve dağın yeşil koynuna sokulmuş düz damlı küçük evlerden ayıramıyor.

— Buradan ayrılmak bana güç geliyor, sanki bu köyde doğmuş ve büyümüşüm! diyor.

Bir damın üzerinde, batmakta olan güneşle yüzü tunçlaşmış bir çocuk, bir elliyle bacaya tutunuyor, diğerini de sallıyarak bağırıyor :

— Yaşasın Nazım Hikmet!

.....

Otomobillerimiz Dimitrovgrad'a doğru, vâdiye iniyor. Hâlâ Rodopların sessiz görkeminin etkisi altındayız. Bu dağların mahmurluğundan ve rüzgârlarından henüz kurtulmuş değiliz.

Derken, ansızın, karşımızda gözkamaştırıcı ışıklar parlıyor. Günün bütün çeşitli eylemlerinden, canlı-cansız seslerden oluşan bir uğultu, bizi kıpırtısız dalgınlığımızdan bir silkinişte uyandırıyor. Bambaşka bir âleme giriyoruz. Yükseklerde elektrojenlerin mavi elektrik şimşekleri parlıyor. Kimya kombinasının kulesinde ışılda-

Sanayi Resim Saatinde

makta olan kızıl yıldız, gökyüzünü başdöndürücü bir yüksekliğe ulaştırıyor.

Nazım Hikmet pırıl pırıl bir kürsüye çıkıyor. Önünde koyu bir insan denizi kaynaşmaktadır. Havaya kalkan ellerin oluşturduğu dalga, ona doğru yükseliyor. Her taraftan, bir ağızdan söylenen ve bir gürleyiş meydana getiren coşkun sesler geliyor.

Dimitrovgrad şehrini yaratan kahraman kurucularla büyük barış savaşçısı arasındaki bu görüşmede bir mertlik ve yücelik gücü var. Aralarındaki bağ hiç de yeni değil. Türk şairinin mücadelelerle dolu hayatı, halkın, kendi bahtiyarlığını barış içinde yaratma hakkını kazanması dâvasına hasredilmiştir. Ve işte emelleri artık bu gençlik şehrinde gerçekleşmektedir. Havada sallanan ellerin oluşturduğu bu canlı dalgalar, ona gurur veriyor. Zira hayatının en güzel yıllarını bu uğurda zindanlarda harcamıştır; halkının ve dünyadaki bütün halkların en iyi evlâtları bu uğurda can vermektedir. Onlar, bu güçlü elleri sömürü zincirlerinden kurtarmak ve böyle gençlik şehirleri kurulmasını sağlamak için feda olmaktadırlar.

— Aziz yoldaşlar! Dimitrov'un şehrini kuran kahramanlar arasında bulunduğum için son derece bahtiyarım. Siniz bu genç şehrinize girer girmez, hürriyetin ve sosyalizmin havasını koklad ığını hissettim!

Mikrofon Nazım Hikmetin sesini, halkın hıncahınç doldurduğu alanın kıyılarına kadar iletiyor; karşı yapıların geniş göğüslerine çarpan bu ses, yeni bir kuvvetle geriye dönüyor.

— Sizin bugünkü yolunuz, bizim yarınki yolumuzdur. Benim halkım sizin kahramanca çalışmalarınızdan örnek alacaktır! Bizim namuslu emekçi ellerimizin kurduğu barış yenilemez!

Selâmlama konuşmaları, sunulan armağanlar ve buketler en içten duyguları yansıtıyor. Dimitrovgrad lılar bu mert barış savaşçısına karşı besledikleri büyük sevgiyi dile getirebildikleri için bahtiyardırlar. Elektrik santralinde „N. Hikmet" ekibi, patronunun önünde, yükümlendiği ödevi, belirli süresinden önce yerine getirmek üzere elinden gelen çabayı göstereceğine söz veriyor. Bir piyonerin heyecanlı ve incecik sesiyle söylediği şu sözler şairi pek sevindiriyor:

— Değerli Nazım Hikmet yoldaş! Biz, şanlı Bulgar kahramanı Georgi Dimitrov'un mücadelelerle dolu hayatına dair ve sizin kahramanca hayatınıza dair birçok şeyler biliyoruz. Size söz veriyoruz ki büyüyünce sizin vatanınızın da kurtulacak halkıyla beraber, sömürüsüz bir dünya kuracağız!

Nazım Hikmet Dimitrovgrad'ın çalışkan kurucularından olan Türk yapı erlerinin de nasırlı ellerini sıkıyor. Türk madencileri tarafından selâmlanıyor. Şair de onların başarılariyle kıvanç duyuyor. Gece, geç vakitlere kadar, yoldaşlara yapıcılığa ilişkin sorular soruyor ve Bulgaristan gezisi izlenimlerini anlatıyor.

Şair, daha hapisteyken hakkında birçok şeyler işittiği bu şehri iyice görmek için sabahı sabırsızlıkla bekliyor. Açık bir pencerenin önünde duruyor ve bu uyanık şehrin ışıklarına zevkle bakıyor, uğultusuna kulak veriyor. Kompresörler uğulduyor, trenler düdük çalıyor ve yeraltında zorlu patlamalar duyuluyor. Hava kömür ve dumanla dolgun, fakat Nazım Hikmet bu havayı memnuniyetle teneffüs ediyor.

— Ne taze, ne temiz hava! Gerçekten de temiz! Bir ölüm ve çürüme kokusu taşıyan kapitalist şehirlerindeki havadan bin kere daha temiz! Gece gündüz devam eden bu uğultu, atardamara benziyen bu gürültü sosyalizmin, gençlik çağındaki enerji solumasıdır. Bunda sonrasız bir gençlik ve ölümsüzlük var! Böyle temiz havayı, kendi vatanımda bakalım ne zaman teneffüs edeceğim?

Sabahleyin erkenden, Dimitrovgrad'ı görmek üzere, gezmeye çıkıyoruz. Bu ziyaret kimya işletmesinin tamamlanmasından bir ay önceye rastlıyordu; büyük ve karmaşık yapının cephesini gözlerden gizliyen iskeleler hâlâ indirilmemişti. Yukarda, çelik kulelerde kaynakçılar hâlâ etrafa kıvılcımlar saçıyor, büyük çelik ağları, elektrojenlerle örümcek gibi örüyorlardı. Fakat bu dev işletmenin muazzam silueti, güney göğünün mavi kubbesinde artık açıkça beliriyordu. Yerlerde sondalar, her adımda dağınık kum, boru, tahta vb. yığınları vardı. Su birikintileri üstüne yerleştirilmiş esnek tahtalardan çabucak geçmek için, basılacak sağlam taşlar aramak gerekiyordu. Ama Nazım Hikmet, bu yapı yeri dağınıklığı içinde de, ağaç gölgeleri altında uzanan yarınki düzgün caddeleri artık gözle görürcesine tasavvur edebiliyordu.

Kapı önünde, konuğumuzu, işletmenin o zamanki direktörü Diko İvanov karşıladı. İkisi de, bir müddet bir şeyler hatırlamak ister gibi bakıştılar. Diko İvanov yoldaşın gözlerinin içi güler gibi oldu, ve birdenbire, Türkçe olarak, iki mısra söyledi.

Nazım Hikmet hayret içinde geri çekildi. Bu iki mısra, onu geçmişe, Moskovaya, üniversiteli olduğu yıllara götürüyordu. Bu mısraları bir öğrenci gezisi münasebetiyle yazmıştı. İvanov yoldaş, düzgün Rusçasiyle sordu :

Tanımadınız mı beni?

Nazım Hikmet, heyecanla atılarak onu kucakladı Eski arkadaştılar. Moskovada beraber okumuşlardı. Ve iki eski arkadaş, sarmaşmış halde, işletmenin yapı iskeleleri arasında yürümeye başladılar. Sosyalizm teorisini okumaya başladıkları gençlik yıllarını şimdi tekrar hatırlıyorlardı. Onların bütün hayatına anlam ve hedef veren bu bilim, bu öğretiydi. İki eski arkadaşın biri, kurtulmuş vatanında, halka ekmek sağlıyacak ve toprağa kat kat fazla verim gücü kazandıracak olan bu dev işletmeyi kuruyordu. Diğeri ise, hapisanelerde gaddarca ezilmiş olduğu halde, mücadeleci gençlik ateşini ve iradesini kaybetmeden kendi halkını kurtarmak, onun da böyle barış kuruculuğuna başlıyacağı günü yaklaştırmak için savaşa devam ediyordu.

Nazım Hikmete, burasının vaktiyle (1948'de) çıplak bir kır olduğunu anlatıyorlar. Burada bu şehri kurmak üzere bir mısır anızına ilk kazmayı vuran yapıcılık ekibi, Bulgar ve Türklerden meydana geliyormuş. Bu dev işletmenin sağlam temelleri, gençler arasında dostluğun harcı ile atılmış.

Şair, yapıcı kahramanların pertreleriyle isimlerinin sıralandığı şeref levhasının önünde duruyor. Burada birkaç Türk ismi de okuyor. Ve Bulgar emek ekipleriyle yanyana sıralanmış olan Türk kar-

Kırcali Şehri

deşlerinin yüzlerine belirli bir gururla bakıyor, ve şöyle diyor :

— Bu emek ve şeref levhası, bu sosyalist şehirdeki yeni insanların aynasıdır!

Yüzlerce işçi, gergin çalışmalarına ara vermeden, iskelelerden, çatıdan, pencere ve merdivenlerden bir ağızdan haykırarak şairi selâmlıyorlar. Soydaşları, birkaç dakika için işlelerini bırakarak, sallanan halat merdivenlerden hızla iniyorlar. Şair, onların, kireçli, boyalı ve yağlı ellerini uzun müddet sıkıyor. Kendilerine, nasıl yaşadıklarını, gelecek için ne düşündüklerini soruyor. Onlar başlarını dimdik tutuyor, büyük şairin gözlerine bakarak, Dimitrovgrad'ı kurduktan sonra diğer yapı yerlerine meselâ muazzam bir kuruculuk alanı olan Rodoplara gideceklerini söylüyorlar. Çoğu, Dimitrovgrad'ın hemşerisi olmakla haklı birkıvanç duyuyorlar.

Şair, Türk yapı erleri ve işçilerine, fedakârca çalışmalarının büyük önemini anlatıyor. Burada da, soydaşlarını daha azimli ve daha çok çalışmaya teşvik ediyor.

Nazım Hikmet, yüksek kuleye çıkıyor. Sarmal merdiven onu bu-

lutlara doğru yükseltiyor. Her yeni sahanlığa geldikçe. ufuk da daha engın görünüyor. En yukarıda onu gökyüzünün azat rüzgârı karşılıyor. Asağıda, yuzunu güneşe çevirmiş olan Dimitrovgrad parlıyor. Orada dekoviller, kazma makinaları, elevatörler, elarabaları, her şey hareket halindedir.. İnsanlar karıncalar gibi, fakat karıncalarda görülmeyen bir aceleyle, öteye beriye gidip geliyorlar. İşçiler sarkan halat merdivenlere, iskelelere ve çatılara tırmanıyor, çekiç sallıyor, boru taşıyor ve büyük makinelerin kollarını çeviriyorlar. Devamlı bir uğultu işitilmekte. yapının dev kalbi çarpmaktadır. Duvarcılar, ritmik seslenişlerle birbirlerine gayret veriyorlar. En yükseklere çıkmış olan kaynakçılar, ellerindeki elektrik güneşleriyle, sanki güneşi golgede bırakmak istiyorlar. Burada işsiz el, faydasız insan yok. Hepsi de yeni bir şehir kuruyorlar

. . . . . .

Tren armaganlarla dolu. Nazım Hikmet âdeta kompartımanına giremiyor. Kilimler, ev dokuması peşkirler, oyalı çevreler, renk renk gömlekler, işlemeli kutular ve ulusal giysiler tınaz gibi yığılmış. Her armağanın bir köşesinde, sunan köyün adını taşıyan birer küçük etiket var. Nazım Hikmet, halk sanatçısının bütün hünerini döktüğü bu ulusal sanatın ürünlerini dikkatle ve birer birer inceliyor. Diyor ki :

— Moskovada oturduğum evi, Bulgaristanda bana verilen ve benim için değeri çok büyük olan bu eşyalarla süsliyeceğim. Ev tıpkı bir Türk-Bulgar müzesine çevireceğim. Akşamleyin eve döndüğüm zaman, vatanımızın kokusunu koklıyacağım ve çok sevdiğim güzel memleketinizde halkla yaptığım görüşmelere ilişkin anılarımı tazeliyeceğim

Bu armağanlar arasında, parlak renkli kilimlerin tınazına dayanmış durumda, Kırcali tütün işçilerinin hediye ettiği kaliteli sigaralardan birini zevkle tüttüren Nazım Hikmet, hayallere dalıyor. Gezisinin sona ermekte olduğu şu sırada, şairin biricik arzusu, büyük dostu Pablo Neruda ile görüşmek ve gördüklerini ona anlatmaktır. Şili'li şair, onu elbette iyi anlıyacaktır. Nazım Hikmet bu görüşmeyi şiddetle arzu ediyor ve artık anlatacaklarını sesli olarak şoyle düşünüyor :

— Pablo, bu bahtiyarlığı yaşamadığın için üzüntü duyuyorum. Halk ayaklanmalarının kükrediği, zalimlere karşı isyan türkülerinin soylendiği yerlerde seyahat etmenin ... sonra da açık meydanlarda, fısıltıyle değil, yüksek sesle konuşarak, şarkılar, şiirler arasında binlerce hür soydaşınla görüşmenin... ve nihayet bunların en güzeli, kendi kardeşlerini, diğer kardeş ulusla elele, sosyalizmi kurarken

görmenin, kendi kooperatif işletmelerinde bulunmanın, soydaşlarının adlarını yeni bir komsomolun şeref tahtasında okumanın ne olduğunu sen daha bilmiyorsun! Bundan beş yüzyıl önce, kendi halkının bağrından çıkmış bir şair ve devrimcinin, halk düşmanlarına karşı isyana giriştiği kırlarda bir gezi yapmak... Bedreddin'in isyan bayrağını dalgalandırdığı rüzgârla okşanmak... ve bugün de aynı rüzgârın, kendi adını taşıyan bir tarım kooperatifinin bayrağını ipil ipil dalgalandırdığını görmek... Bunu, zaman gelecek, sen de yaşıyacaksın, Pablo! Ve beni anlıyacaksın...

Nazım Hikmet, gezisinden bazı olayları hatırlıyor, Türk kardeşlerini ve onların yoldaşları Bulgarların mutlu yüzlerini görür gibi oluyor.

Şair, 150 bin kişinin katıldığı 20 mitingte konuştu, halkla 10 sohbet toplantısı ve 12 yerde parti aktif gruplariyle görüşmeler yaptı. İki TKZS kurdu. Birkaç TKZS'yi saglamlaştırdı. Ve her geçtiği yerde, derin, silinmez izler bıraktı.

Ve „Vrajdebna" uçak alanında, Moskova'ya hareket etmezden önce, Nazım Hikmet şöyle dedi :

— Benim artık kendi vatanımdan ve Sovyetler Birliğinden başka bir vatanım daha var : Bulgaristan!

Mart 1952. BLAGA DİMİTROVA

İÇİNDEKİLER

Sunuş	5
Önsöz	7
Bulgaristanla ilgili şiirler	22
Stoyan	42
N. Hikmet'i kurtarma mücadelesi	51
Anılar	65
Bulgar sahnesinde N. Hikmet	99
N. Hikmet'le karşılaşmalar	109
N. Hikmet Bulgaristanda	119
O'nun için neler dediler	164
Bulgaristan'da çıkan kitapları	165

NAZIM HİKMET ve BULGARİSTAN

* Evrensel Dostluk Yayınları I
* Yönetim Yeri : İbrahim Müteferrika Sokak Fazilet Han Kat 2 No. 212 Ulus - ANKARA
* Turan Matbaasında dizilip basılmıştır.
* Ocak 1977

NAZIM HİKMET VE BULGARİSTAN

Nazım Hikmet 1951 Eylülünde ilk defa Bulgaristan'a geldiği zaman, daha hava alanında iken, değişi demeçte, „Bugün Georgi Dimitrov'un yurdunun, yeni, sosyalist Bulgaristanın konuğu olmakla bahtiyarım!" demişti.

Büyük ozan, bütün ömrünü ve sanatını uğrunda mücadeleye adadığı ideallerinin Bulgaristanda da nasıl gerçekleştirildiğine, birkaç ziyareti süresince, yakından tanık oldu. Yeni Bulgaristanın kuruluşunu şiirleri, yazıları ve konuşmalarıyle de dile getirdi. Çok sevdiği Bulgaristanı — kendi yurdundan ve Sovyetler Birliğinden sonra — vatan belledi. Kendisini mücadele hayatı boyunca ve eserleriyle tanıyagelen Bulgar halkın kamuoyu da onu bağrına bastı.

İşte bu ideoloji birliği, enternasyonalizm, dostluk ve kardeşlik ilişkisi açısından, Bulgaristan hakkındaki yazıları ve izlenimleriyle Nazım'da Bulgaristanı, kendisi hakkındaki düşüncelerini ve anılarını anlatan tanınmış Bulgar sanatçı ve gazetecilerinin yazılariyle de Bulgaristanda Nazım'ı yansıtmaya çalışan bu kitap, Türk-Bulgar dostluğu ülküsüne hizmeti amaçlamaktadır.

EVRENSEL DOSTLUK YAYINLARI

yirmi lira

NAZIM HİKMET VE BULGARİSTAN

Nazım Hikmet 1951 Eylülünde ilk defa Bulgaristana geldiği zaman, daha hava alanında verdiği demeçte, „Bugün Georgi Dimitrov'un yurdunun, yeni, sosyalist Bulgaristanın konuğu olmakla bahtiyarım!" demişti.

Büyük ozan, bütün ömrünü ve sanatını uğrunda mücadeleye adadığı ideallerinin Bulgaristanda da nasıl gerçekleştirildiğine, birkaç ziyareti süresince, yakından tanık oldu. Yeni Bulgaristanın kuruluşunu şiirleri, yazıları ve konuşmalariyle de dile getirdi. Çok sevdiği Bulgaristanı — kendi yurdundan ve Sovyetler Birliğinden sonra — vatan belledi. Kendisini mücadele hayatı boyunca ve eserleriyle tanıyagelen Bulgaristan kamuoyu da onu bağrına bastı.

İşte bu ideoloji birliği, enternasyonalizm, dostluk ve kardeşlik ilişkisi açısından, Bulgaristan hakkındaki yazıları ve izlenimleriyle Nazım'da Bulgaristanı, kendisi hakkındaki düşüncelerini ve anılarını anlatan tanınmış Bulgar sanatçı ve gazetecilerinin yazılariyle de Bulgaristanda Nazım'ı yansıtmaya çalışan bu kitap, Türk-Bulgar dostluğu ülküsüne hizmeti amaçlamaktadır.

ULUSLARARASI DOSTLUK YAYINLARI

YİRMİ LİRA